

Izazovi uključivanja beskućnika na tržište rada u Republici Hrvatskoj

Bertoša, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:379364>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Nikolina Bertoša

**IZAZOVI UKLJUČIVANJA BESKUĆNIKA NA TRŽIŠTE
RADA U REPUBLICI HRVATSKOJ**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNE POLITIKE

Nikolina Bertoša

**IZAZOVI UKLJUČIVANJA BESKUĆNIKA NA TRŽIŠTE
RADA U REPUBLICI HRVATSKOJ**

DIPLOMSKI RAD

doc. dr. sc. Danijel Baturina

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Položaj ranjivih skupina na tržištu rada	2
2.1. <i>Ranjive skupine na tržištu rada u Europskoj uniji</i>	5
2.1.1. <i>Osobe s invaliditetom</i>	5
2.1.2. <i>NEET populacija</i>	7
2.1.3. <i>Migranti</i>	9
2.1.4. <i>Žene</i>	11
2.1.5. <i>Dugotrajno nezaposlene osobe</i>	13
2.2. <i>Položaj ranjivih skupina na tržištu rada u Hrvatskoj</i>	14
2.2.1. <i>Osobe s invaliditetom</i>	15
2.2.2. <i>NEET populacija</i>	17
2.2.3. <i>Romi</i>	19
2.2.4. <i>Dugotrajno nezaposlene osobe</i>	21
2.2.5. <i>Ostale ranjive skupine u nepovoljnom položaju na hrvatskom tržištu rada</i>	22
3. Beskućnici kao ranjiva skupina	23
3.1. <i>Definicija i karakteristike beskućnika</i>	23
3.1.1. <i>Teorije i uzroci beskućništva</i>	27
3.2. <i>Položaj beskućnika u društvu</i>	33
3.2.1. <i>Socijalna prava i usluge za beskućnike u Hrvatskoj</i>	37
3.3. <i>Položaj beskućnika na tržištu rada</i>	40
4. Okvir politika i mjera za uključivanje beskućnika na tržište rada u Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj	46
4.1. <i>Politike i mjere uključivanja beskućnika na tržište rada u Europskoj uniji</i>	46
4.2. <i>Politike i mjere uključivanja beskućnika na tržište rada u Republici Hrvatskoj</i>	50
5. Primjeri dobre prakse uključivanja beskućnika na tržište rada	57
5.1. <i>Studija slučaja udruga Milosrđe – Centar za beskućnike Karlovac</i>	62
5.1.1. <i>Iskustvo s Centrom za beskućnike</i>	63
5.1.2. <i>Iskustvo beskućništva</i>	65
5.1.3. <i>Studija slučaja: ključne lekcije i konceptualni okvir</i>	67
6. Rasprava	70
7. Zaključak	74

Literatura.....	77
------------------------	-----------

Izazovi uključivanja beskućnika na tržište rada u Republici Hrvatskoj

Sažetak:

Glavni cilj ovog rada je dobiti sliku o načinima uključivanja beskućnika na tržište rada u Europskoj uniji i Hrvatskoj te dobiti uvid u to koliko su beskućnici prepoznati kao ranjiva skupina na tržištu rada od strane kreatora politika, koliko su ciljani mjerama zapošljavanja i dr. Dosadašnje spoznaje pokazuju kako su beskućnici vrlo slabo ili nikako ciljani europskim i hrvatskim politikama zapošljavanja. S jedne strane, ukoliko su prepoznati kao ranjiva skupina, najčešće se kroz mjere radi na rješavanju njihova stambenog pitanja. To potvrđuje i činjenica da se najviše usluga namijenjenih beskućnicima, odnose upravo na stanovanje (npr. prihvatilišta i prenoćišta). S druge strane, može se reći da su ciljani nekim politikama zapošljavanja, međutim po nekoj drugoj osnovi. Dakle, mjere nisu „krojene“ isključivo za beskućnike i prilagođene njihovim višestrukim potrebama, već su krojene za neke druge ranjive skupine u koje i beskućnici mogu pripadati, no po toj osnovi u mjere može ući samo mali dio beskućnika. Usluge za beskućnike u sferi zapošljavanja, najbolje su organizirane od strane organizacija civilnog društva. U tom vidu, osnivanje socijalnih poduzeća gdje se beskućnici zapošljavaju pokazala se kao relativno učinkovita metoda zapošljavanja beskućnika. Uz to, suradnja državne vlasti, privatnog sektora i neprofitnog sektora pokazalo se učinkovitim jer na taj način se zadovoljavaju višestruke i složene potrebe istovremeno te postiže zaposlenje. Sve u svemu, postoji još mnogo prostora za unaprjeđenje politike zapošljavanja beskućnika koja bi se usmjerila isključivo na beskućnike kao ranjivu skupinu.

Ključne riječi: tržište rada, ranjive skupine, beskućnici

Challenges of integrating the homeless into the labour market

Abstract:

The main goal of this paper is to examine the ways of including the homeless into the labor market in the European Union and Croatia, and to get an insight into how the homeless are recognized as a vulnerable group on the labor market by policy makers, how much they are targeted by employment measures, etc. The results showed that homeless people are very weak or not at all targeted by European and Croatian employment policies. On the one hand, if they are recognized as a vulnerable group, measures are usually taken to solve their housing issue. This is confirmed by the fact that most of the services intended for the homeless are related to housing (e.g., shelters). On the other hand, it can be said that they are targeted by some employment policies, but on a different basis. Therefore, the measures are not "tailored" exclusively for the homeless and adapted to their multiple needs but are tailored for some other vulnerable groups to which the homeless may also belong, but on this basis, only a small part of the homeless can be included in the

measures. Services for the homeless in the sphere of employment are best organized by civil society organizations. In this regard, the establishment of social enterprises where the homeless are employed has proven to be an effective method of employing the homeless. In addition, the model of cooperation between the state government, the private sector and the non-profit sector has proven to be effective, because in this way multiple and complex needs are met at the same time and employment is achieved. All in all, there is still a lot of room for improving homeless employment policies that would focus exclusively on the homeless as a vulnerable group.

Key words: labour market, vulnerable groups, homeless

Izjava o izvornosti

Ja, Nikolina Bertoša, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Nikolina Bertoša

Datum:

1. Uvod

Rad je u najširem smislu riječi, jedna od osnovnih ljudskih aktivnosti i kao takav zauzima danas značajno mjesto u društvenom životu. Bez rada teško bi se moglo živjeti (Petrović Štefanac, 2012.:299). Zaposlenost zbog toga, ima temeljnu ulogu u svakom društvu. Ljude često definiramo, a i oni sami sebe određuju, ovisno o tome što rade u životu. U sociološkim i ekonomskim studijama, ističe se da zaposlenost nije samo najvažnija odrednica položaja ljudi u nekoj zemlji, već je ujedno bitna i za stvaranje smisla, dohotka, socijalne stabilnosti i kvalitete života te sudjelovanje u društvu (Diamond i Lodge, 2013., Farnsworth i Irving, 2010.). Zaposlenost se isto tako naziva „ljepilom koje drži naše društvo na okupu“; smatra se najboljim oblikom socijalne skrbi, a razlozi su jasni: ekonomska neovisnost i socijalna uključenost. Tako je povećanje stope zaposlenosti postao ključni cilj socijalne politike i politike tržišta rada razvijenih zemalja i Europske unije (Grosh, del Ninno, Tesliuc, Ouerghi, 2008.; Starke, Kaasch, van Hooren, 2011. prema Bejaković, 2016.).

Pojedinim skupinama društva teže je pronaći zaposlenje i uključiti se na tržište rada te tako početi privređivati za svoje potrebe. Takve skupine nazivao ranjivim skupinama. Ranjivim skupinama na tržištu rada smatraju se one skupine koje su ekonomski ranjivije, poput žena, osoba s invaliditetom, NEET populacije, migranata, dugotrajno nezaposlenih osoba i sl. (Rogers III, 2022.). Navedene skupine suočavaju se s brojnim preprekama prilikom uključivanja u svijet rada. Npr. osobe s invaliditetom suočavaju se s diskriminacijom i predrasudama od strane poslodavaca (Kozjak i Lapat, 2018.), mlade osobe najčešće nemaju dovoljno radnog iskustva te nerijetko njihovo zanimanje nije traženo na tržištu rada (Mihalinec, 2020), migranti najčešće ne poznaju dovoljno dobro jezik sredine u koju su došli, suočavaju se s rasizmom i predrasudama (Europska komisija, 2019.). U ranjive skupine također možemo uvrstiti i beskućnike (Družić Ljubotina i sur., 2022.). Naime, upravo je zaposlenost tj. pronalazak posla jedna od ključnih karika za izlazak beskućnika iz začaranog kruga siromaštva (Družić Ljubotina i sur., 2016.). Postoji mnogo prepreka za uključivanje beskućnika na tržište rada, poput ovisnosti, problema s mentalnim zdravljem, problema u obitelji, nedostatne motivacije za

pronalazak zaposlenja i dr. Navedene prepreke otežavaju beskućnicima ulazak u svijet rada, a time i njihove šanse da pronađu stabilan smještaj, poboljšaju svoje zdravlje i uključe se u društveni život zajednice (Feantsa, 2007.). Upravo zbog navedenog, važno je kreiranje i stvaranje novih inicijativa za zapošljavanje beskućnika jer one mogu imati vrlo pozitivan učinak na život osobe u beskućništvu. Zapošljavanje i sudjelovanje u aktivnostima povezanim s radom mogu pomoći osobi da podigne razinu svog samopouzdanja, stvori nova poznanstva te ponovno postane svjesna svojih vještina i kompetencija. Zaposlenost služi i kao veliki obrambeni mehanizam od zapadanja u začarani krug siromaštva, gdje duži ostanak u takvom statusu stvara nove potrebe koje će trebati rješavati (Feantsa, 2010.; Ceraneo, 2016.). Također, zaposlenost pomaže u sprječavanju socijalne izolacije, što je isto tako jedan od uzroka beskućništva. U prilog tome idu i dokazi koji govore da za korisnike koji sudjeluju u inicijativama zapošljavanja, postoji veća šansa ponovnog povezivanja sa svojom obitelji (Feantsa, 2010.). Nadalje, zaposlenost pozitivno utječe na financijsku situaciju ljudi, omogućuje rješavanje stambenog pitanja i sprječava daljnju ovisnost o socijalnim uslugama. Sve navedeno čini inicijative zapošljavanja bitnim (Ceraneo, 2016.).

Ovaj rad će najprije dati kratki pregled položaja različitih ranjivih skupina na tržištu rada u Europskoj uniji i Hrvatskoj. Zatim će se pružiti uvid u razumijevanje problema beskućništva kroz statističke podatke, provedena istraživanja i teorije. Prikazati će se i problematika njihova položaja u društvu kroz njihova prava i usluge koje mogu koristiti te prikazati njihov položaj na tržištu rada. Poglavlja koja slijede bavit će se politikama i mjerama Europske unije i Hrvatske vezane uz pitanje zapošljavanja. U posljednjem poglavlju, predstaviti će se primjeri dobrih praksi uključivanja beskućnika na tržište rada te studija slučaja na primjeru udruge Milosrđe – Centra za beskućnike, Karlovac.

2. Položaj ranjivih skupina na tržištu rada

Tržište rada označava ponudu i potražnju radnika, njihovu pripremu, zapošljavanje, napredovanje, otkaz, čekanje na posao, konkurenciju u traženju posla i na samom poslu. Dio je slobodnog kretanja robe, kapitala i rada na lokalnoj, nacionalnoj i svjetskoj razini (Božiković, 2021.:91). Većina ljudi koji su radno sposobni svoju

egzistenciju osiguravaju vlastitim radom, na način da ustupanju svoj rad poslodavcu koji im za to daje plaću. Na tržištu rada postoji i jedan dio osoba koji je nezaposlen. Visoka razina nezaposlenosti najozbiljniji je ekonomski i socijalni problem za gotovo sve države članice Europske unije (Kozjak i Lapat, 2018.). U ožujku 2023., stopa nezaposlenosti u Europskoj uniji (EU) iznosila je 6,0%, što znači da je u tom trenutku u EU bilo ukupno 12,960 milijuna nezaposlenih osoba (Eurostat, 2023.). Može se reći kako nezaposlenost dotakne sve barem jednom tijekom života, međutim postoje određene skupine na tržištu rada koje teže dobivaju zaposlenje (Matković, 2019.).

U posebno nepovoljnom položaju na tržištu rada nalaze se tzv. ranjive skupine. Ranjive skupine (engl. *vulnerable groups*) potječu od latinske riječi *vulnus* što u prijevodu znači rana. U ovom radu pojam ranjivih skupina biti će definiran kao populacija unutar neke države koja posjeduje specifične karakteristike zbog čega postoji veća šansa da će trebati neki oblik dodatne pomoći osiguran od strane države za uključivanje u društvo (Marin-Ferrer i sur., 2017.:34, prema Kuran i sur., 2020.). Ranjive skupine u kontekstu tržišta rada mogu se definirati kao one skupine koje zbog neke svoje karakteristike ili skupa karakteristika imaju veću šansu da budu isključene iz tržišta rada jer teže pronalaze zaposlenje i potrebna im je dodatna pomoć da bi pronašle posao. Ovdje se mogu uvrstiti osobe koje su dugoročno nezaposlene, te druge osobe koje su neaktivne ili prijavljene kao nezaposlene. Između ostalog, ovdje spadaju i radnici koji su u nekom obliku zaposlenja, međutim postoji velika šansa da će to zaposlenje izgubiti (Atkinson, 2000., prema Eurofond, 2002.). Najčešće se te skupine kategoriziraju prema dobi, spolu, etničkoj pripadnosti, invaliditetu ili obiteljskom statusu (Eurofond, 2002.). Pregledom literature, u ranjive skupine na tržištu rada u Europskoj uniji, ali i Hrvatskoj, najčešće ubrajamo dugotrajno nezaposlene, mlade, stariju populaciju nezaposlenih, žene, pripadnike etničkih manjina i posebice osobe s invaliditetom (Kiš-Glavaš, 2009., prema Kozjak i Lapat, 2018., Bejaković, 2011., Leutar i Buljevac, 2010., Mrnjavac, 2001., prema Bosna, 2018.). Isto tako, ranjive skupine na tržištu rada čine niz međusobno preklapajući skupina (Eurofond, 2002.). Dakle, osoba koja je dugotrajno nezaposlena istovremeno može biti i mlada osoba, žena i osoba s invaliditetom.

Ranjive skupine teže pronalaze zaposlenje zbog niza prepreka koje otežavaju njihovu integraciju na tržište rada. Neke od prepreka za uključivanje ranjivih skupina na tržište rada jesu niska obrazovna razina, niska razina vještina, nedostatak radnog iskustva, ali i nedostatak komunikacijskih i socijalnih vještina (Vijeće EU, 2016.), tjelesna nesposobnost, duševne bolesti, niža razina psihološke stabilnosti, obiteljsko nasilje, ovisnost, život bez krova nad glavom ili u neprikladnim uvjetima stanovanja, loše zdravstveno stanje, i sl. (Bejaković, 2011.; Bejaković, 2018.). Zanimanje osobe također ima važnu ulogu jer su u pojedinim zemljama članica EU postoji neusklađenost između potražnje za određenim zanimanjima na tržištu rada i zanimanja tražitelja zaposlenja što dodatno otežava pronalazak zaposlenja u poslovima koji odgovaraju zanimanju osobe (Vijeće EU, 2016.). Sve u svemu, neke barijere prilikom pronalaska zaposlenja specifične su za gotovo sve ranjive skupine. Tako se sve ranjive skupine mogu suočiti s diskriminacijom i postojanjem društvenih predrasuda prilikom zapošljavanja. Npr. osobe s invaliditetom mogu se suočiti s društvenim predrasudama jer poslodavci mogu misliti kako one neće radni zadatak obaviti jednako učinkovito kao i druge skupine. S diskriminacijom se mogu suočiti i žene kada poslodavci radije zapošljavaju muškarce jer oni neće koristiti porodiljne dopuste i sl. (Højbjerg i sur., 2022.). Nadalje, s druge strane pokazalo se kako postoje karakteristične prepreke za zapošljavanje koje su tipične samo za pojedinu ranjivu grupu. Npr. nepoznavanje jezika zemlje domaćina kod migranata može predstavljati značajnu prepreku u traženju zaposlenja, dok za neke druge skupine to ne predstavlja prepreku jer već poznaju jezik zemlje u kojoj se nalaze (Højbjerg i sur., 2022.).

Atkison (2000., prema Eurofond, 2002.) ističe kako vrlo visok udio nezaposlenih osoba ima mnogo godina radnog staža iza sebe, međutim jednom kada pojedinac koji pripada nekoj ranjivoj grupi postane nezaposlen, izlaže se još većem riziku upadanja u status dugotrajno nezaposlene osobe (Watt, 1996., prema Eurofond, 2002.). Iz navedenog vidljivo je da ranjive skupine na ovaj način upadaju u „začarani krug“ iz kojeg će bez pravodobne, ciljane intervencije teško izaći.

Dakle, ranjive skupine teže pronalaze zaposlenje zbog nekih osobnih karakteristika, ali i strukturalnih prepreka tržišta rada te upravo zbog toga u uvjetima modernog i fleksibilnog tržišta rada društvo je preuzelo obvezu da se brine za skupine kojima je teže pronaći zaposlenje i pomogne im uključiti se na tržište rada (Petrović Štefanec, 2012.). Zbog toga EU u svojim dokumentima nastoji „targetirati“ ranjive skupine na tržištu, izraditi strategije i akcijske planove kojima državama članicama daju putanju i smjernice kako lakše uključiti ranjive skupine na tržište rada, kako bi se položaj tih skupina poboljšao, postigla njihova socijalna uključenost i generalno postigla viša stopa zaposlenosti. Sljedeća poglavlja će se detaljnije baviti položajem ranjivih skupina na tržištu rada u EU i Hrvatskoj te će se pružiti pregled politika i mjera EU i Hrvatske po pitanju zapošljavanja.

2.1. Ranjive skupine na tržištu rada u Europskoj uniji

2.1.1. Osobe s invaliditetom

Jedna od svakako najranjivijih skupina na tržištu rada u EU jesu osobe s invaliditetom (OSI). Upravo zbog toga je zapošljavanje OSI jedno od prioritetnih područja politika država članica Europske unije. Pronalazak zaposlenja je od velike važnosti za ovu skupinu jer na taj način osobe s invaliditetom ostvaruju punopravno uključivanje u zajednicu, materijalnu sigurnost, veću samostalnost u odlučivanju o svojem životu te ju i članovi zajednice u kojoj stanuje drugačije percipiraju (Leutar i Buljevac, 2020.).

U Europskoj uniji samo je 50,6% osoba s invaliditetom zaposleno, usporedno s 74,8% zaposlenih osoba bez invaliditeta, što ukazuje na veliku razliku između stope zaposlenosti osoba s invaliditetom i osoba bez invaliditeta (Jones, 2019.; Europski parlament, 2020.). U najlošijoj poziciji su žene s invaliditetom, mlade osobe s invaliditetom i osobe s invaliditetom kojima je na dnevnoj bazi potrebna visoka razina podrške (engl. *high support need*) druge osobe kako bi mogli zadovoljiti svoje životne potrebe (ANED, 2017., prema EPRS, 2020.). Nadalje, u državama članicama koje su u svoje zakonodavstvo uvele zaštitu osoba s invaliditetom i pravno uredile njihovo pitanje, postoji dvostruko veća vjerojatnost da poslodavac neće zaposliti osobu s invaliditetom u usporedbi s osobom bez invaliditeta (Macias i sur., 2011., prema Vornholt i sur., 2018.).

Upravo zbog ranije prikazane statistike, EU nastoji uključiti što veći broj osoba s invaliditetom na tržište rada i shodno tome EU je donijela niz inicijativa, akcija i strategija koje se bave ovom tematikom. Neki od dokumenata EU koji govore o položaju osoba s invaliditetom na tržištu rada jesu Ugovor o funkcioniranju Europske unije (1997.), Povelja o temeljnim pravima Europske unije (2000.), Europska direktiva o jednakosti pri zapošljavanju (2000.), Europski stup socijalnih prava (2010.), Europska strategija za osobe s invaliditetom 2010 -2020. (2010.), Strategija o pravima osoba s invaliditetom za razdoblje 2021.-2030. (2021.), itd. Međutim, unatoč uvođenju niza zakonodavnih i političkih inicijativa osmišljenih s ciljem uklanjanja diskriminacije i olakšavanju ulaska i zadržavanja posla za osobe s invaliditetom, invaliditet je i dalje povezan sa značajnim i trajnim nepovoljnim položajem na tržištu rada u mnogobrojnim europskim zemljama (Jones, 2011.).

Osobe s invaliditetom suočavaju s nizom prepreka prilikom traženja zaposlenja. Jedna od najvećih prepreka je stav društva prema zapošljavanju osoba s invaliditetom. Neka istraživanja pokazala su da radni kolege i nadređeni na osobe s invaliditetom gledaju kao na osobe koje su manje produktivne u usporedbi s radnim kolegama bez invaliditeta; da su bespomoćne; kao one osobe koje nemaju kapaciteta obaviti radni zadatak 100% i sl. (Prins, 2013., prema Vornholt i sur., 2018.; Kozjak i Lapat, 2018.). Osobe s problemima mentalnog zdravlja su jedne od najdiskriminiranijih osoba s invaliditetom. Često prevladaju stavovi kako su te osobe nepouzdana, opasne, devijantne, agresivne, što može pobuditi strah i iritaciju od strane okoline. Smatra se kako će te osobe imati problem slijediti radne upute te problema s obuzdavanjem vlastite ljutnje i agresije (McFarlin i sur., 1991., Kiš-Glavaš i Sokač, 2006., sve prema Kozjak i Lapat, 2018.; Vornholt i sur., 2018.). Nadalje, poslodavci često nemaju znanja o potrebama osoba s invaliditetom te su zabrinuti kako prilagoditi radni prostor za osobu s invaliditetom, kako osposobiti osobu s invaliditetom za obavljanje određenog zadatka te tko će i na koji način pokriti te dodatne troškove (Vornholt i sur., 2018.). Neki poslodavci iskazuju kako smatraju da će zapošljavanje osoba s invaliditetom loše utjecati na imidž tvrtke jer će zapošljavanje takvih osoba pokvariti kupčevu percepciju te tvrtke (Vornholt i sur., 2018.). Osim

prepreka koje se odnose na stavove društva prema osobama s invaliditetom, druge prepreke koje ometaju njihovo puno sudjelovanje na tržištu rada su niža razina obrazovanja, niski koeficijent inteligencije, postojanje zdravstvenih problema poput epilepsije, motoričkih oštećenja, potreba za invalidskim kolicima, funkcionalna ograničenja, komorbiditet i teže zdravstveno stanje u kombinaciji s intelektualnim poteškoćama (Achterberg i sur., 2009.).

2.1.2. NEET populacija

Osim osoba s invaliditetom, pokazalo se kako uključivanje na tržište rada predstavlja značajan problem i za mlade osobe. Naročito pogođena skupina mladih na tržištu rada jesu mlade osobe u dobi od 15 do 25 godina, koje nisu u sustavu obrazovanja, nisu zaposlene te se ne usavršavaju, tzv. NEET (Bilić i Jukić, 2014.). U ukupnom broju nezaposlenih u EU, stopa nezaposlenih mladih (15-24) uvijek je viša od ukupne stope nezaposlenih (15-74) (Eurostat, 2022.). Prema podacima Eurostata iz 2018. godine u Europskoj uniji živi 3,333 milijuna mladih u dobi između 18 i 24 godine koji su nezaposleni, nisu u sustavu obrazovanja te se ne usavršavaju (Eurostat, 2018.). Oni mladi koji su uključeni na tržište rada, većinom su zaposleni na poslovima na određeno vrijeme, s nepunim radnim vremenom te su manje zaposleni na stalnim radnim mjestima. Zemlje koje imaju visoku razinu segmentiranosti tržišta povećavaju rizik kod mladih da rade na nesigurnim radnim mjestima gdje se nedovoljno osposobljavaju, imaju niske plaće, slabe izgleda za dugotrajnu zaposlenost te napredovanje u karijeri (Europska komisija, 2017.). Uspoređujući zemlje članice EU-a, nezaposlenost mladih ostaje vrlo visoka u mediteranskim zemljama, odnosno zemljama članicama EU kao što su Cipar i Portugal (viša od 30%) ili Hrvatska, Grčka, Italija i Španjolska (viša od 40%) (Eurostat, 2016a: 1-5., prema Bedeniković, 2017.). Najmanje stope nezaposlenosti NEET populacije bilo je u Češkoj, Njemačkoj i Poljskoj (Eurostat, 2018.).

Ovakvi podaci ukazuju kako se mladi, naročito NEET populacija teško zapošljava na tržištu rada. Poteškoće na koje nailaze mladi mogu se odnositi na (ne)uspješnost sustava obrazovanja i osposobljavanja za različita zanimanja, strukturne probleme tržišta rada, mogućnost stjecanja kvalitetnog radnog iskustva te djelotvornost mjera posebno

ciljanih na mlade od strane države (Europska komisija, 2017.). Bitna prepreka za uključivanje mladih na tržište rada je njihovo obrazovanje. S jedne strane, mlade osobe koje posjeduju nisku obrazovnu razinu teže se zapošljavaju (Eurostat, 2021.a), a s druge strane, za osobe s višom ili visokom stručnom spremom sve češće postaje teže pronaći adekvatno zaposlenje jer obrazovanje ne prati trend zasićenja određenim zanimanjima na tržištu rada (Mihalinec, 2020.). Nadalje, kada se obrati pažnja na ostale prepreke, mnogi poslodavci navode kako NEET populacija nema razvijene životne vještine, poput komunikacijskih i prezentacijskih vještina, vještine rada u timu, vještine rješavanja problema te isto tako poslodavci naglašavaju nedostatak iskustva i znanja u profesiji za koju su školovani. Nadalje, u literaturi se spominje nedostatak osnovnih vještina poput pismenosti i računanja, nedostatak savjesnosti za druge, otvorenosti prema novim iskustvima i emocionalne stabilnosti (Bedeniković, 2017.). Osim navedenog, navodi se i tjelesna nesposobnost, psihički problemi, obiteljsko nasilje, teškoće u učenju, život u prometno nepristupačnim područjima, ovisnosti i dr. (Bejaković i Mrnjavac, 2016.). Gledajući NEET populaciju prema spolu, zamjećuje se rodni jaz između nezaposlenih muških i ženskih osoba, s time da je veći omjer nezaposlenih ženskih osoba u NEET statusu. Kod NEET populacije veća je vjerojatnost da će žene imati nestabilno zaposlenje ili biti zaposlene na slabije plaćenim poslovima (Eurostat, 2021.a).

Zbog svega navedenog, možemo reći kako je Europska unija glavni pokretač reformi koje se odnose na NEET populaciju. Nezaposlenost mladih i načini kako suzbiti istu nalaze se „u srcu“ europske agende (Bedeniković, 2017.). Neki od važnijih dokumenata u tom smislu jesu Strategija Europa 2020 (2010.), Mladi u pokretu (Eurostat, 2021, EK, 2010: 3-7) Garancija za mlade (2013.), Investiranje u Europsku mladež (2016.), Tvoj prvi EURES posao (2020.) i dr.

2.1.3. Migranti

Osvrnuvši se na nedavne migracijske trendove, vidljivo je kako se u EU svakim danom doseljava sve veći broj migranata; bilo radnih migranata, bilo izbjeglica. Upravo iz razloga što će velik broj njih ostati u Europi duži niz godina ili zauvijek, za većinu njih najbolje je rješenje da se što prije i uspješnije integriraju na europsko tržište rada.

Integracija na tržište rada pridonosi socijalnoj integraciji migranata, smanjivanju predrasuda europskog stanovništva prema njima te brže savladavanje jezičnih barijera zemlje domaćina (Europska komisija, 2019.). S druge strane, dugoročno gledano, uz velika novčana izdvajanja i ulaganja u ljudske resurse, integriranje migranata u domaće gospodarstvo može se pozitivno odraziti na ekonomske učinke; što se pogotovo odnosi na zemlje koje imaju nedostatak radne snage, a integracija migranata može pomoći i u rješavanju općeg problema starenja europskog društva (Vukas, 2023.).

U 2017. godini u EU broj državljana zemalja trećeg svijeta činio je broj od 19 525 751. Od ukupnog broja onih koji su kao razlog migracije naveli zaposlenje, 76% nije imalo zaposlenje kad su došli u EU, dok je tek njih 24% osiguralo zaposlenje prije dolaska (Labour Force Survey, 2014., prema Europska komisija, 2019.). Nadalje, u 2017. godini razlika između stope zaposlenosti državljana trećeg svijeta i domaćeg stanovništva bila je 15,4% u prilog domaćem stanovništvu (Europska komisija, 2019.). Razlika između stope nezaposlenosti domaćeg stanovništva i migranata najveća je u Švedskoj (29.5% vs 6.9%), Belgiji (25% vs 7.1%) i Francuskoj (23.9% vs 9.5%). Jedina iznimka je Cipar gdje je stopa zaposlenosti državljanina trećeg svijeta veća od stope zaposlenosti domaćeg stanovništva te Republika Češka s najmanjom razlikom u stopi nezaposlenosti ovih dviju skupina (Europska komisija, 2019.). Najdulje iskustvo integriranja izbjeglica u EU imaju Švedska i Danska. U tim zemljama, u prosjeku 1/3 izbjeglica, treba tri godine da bi se integrirale na tržište rada. Nadalje, gledajući zaposlenost prema sektorima, državljani trećih zemalja su najčešće zaposleni u sekundarnom sektoru, najčešće na poslovima u građevini ili industriji, što pokazuje da su oni pretežito zaposleni na radnim mjestima koja zahtijevaju nisku razinu vještina i znanja. S druge strane, u novije vrijeme povećava se broj radnih dozvola izdanih za poslove koji zahtijevaju višu razinu stručnog znanja i vještina, poput IT poslova (Europska komisija, 2019.).

Gledajući razloge visoke nezaposlenosti migranata, prema izvješću OECD (2016.) mali broj izbjeglica na tržištu rada može se određenim dijelom pripisati lošim vještinama i niskom razinom znanja. Napravljena je detaljna analiza u tri europske zemlje (UK, Irska i Njemačka) te napravljen je popis barijera i prepreka koje koče izbjeglice da se lakše

integriraju na tržište rada. Neke od tih prepreka jesu: nepoznavanje jezika zemlje domaćina (osobito nepravilan izgovor), manjak radnog iskustva u zemlji domaćinu, nedostatak profesionalnih vještina i akreditacija, rasizam i negativni stereotipovi i dr. (Europska komisija, 2019.). Nadalje, slaba integracija migranata na tržište rada može se pripisati i kulturnim razlikama (nedostatak vještina i „mekih vještina“ koje su poželjne u zemlji domaćinu), nedostatak socijalne mreže, predrasude i diskriminacija od strane poslodavaca (De Lange i sur., 2019.). Nadalje, vjera je jedna od prepreka uključivanja migranata na tržište rada. Najveći broj migranata ne pripada kršćanskoj vjeroispovijesti te se pokazalo kako u EU to postaje prepreka za integriranje na tržište rada iz više razloga. Prvi razlog je odijevanje, npr. muslimanke zbog vjere pokrivaju svoje glave i tijela, tako da im se u nekim situacijama vide samo oči. Sljedeći se razlog tiče vjerske prakse, npr. za Židove je subota sveti dan kada ne bi trebali raditi, dok neki poslodavci posluju i subotom; vjerski praznici koji su većinom neradni za kršćane dok za pripadnike drugih vjeroispovijesti nisu, odnosi među spolovima i sl. (Haramija i Trošelj Miočević, 2018.).

Upravo zbog navedenog, u europskim zemljama raste interes za stvaranje politike koja bi doprinijela što kvalitetnijoj integraciji migranata na tržište rada. Prema izvješću Europske komisije, sastavljenom od nacionalnih izvješća zemalja članica o integraciji državljana trećih zemalja na tržište rada, zaključuje se kako je većina država članica uvela integracijske strategije i sukladno njima akcijske planove u svoja zakonodavstva (Europska komisija, 2019.). Što se tiče zakonodavstva na EU razini, dokumenti koji se odnose na zapošljavanje i integraciju državljanina trećeg svijeta jesu: Direktiva o uvjetima za ulazak i boravak državljana trećih zemalja radi visokokvalificiranog zapošljavanja (2009.), Direktiva o jedinstvenom postupku obrade zahtjeva za izdavanje jedinstvene dozvole za boravak i rad državljanima trećih zemalja na državnom području države članice te o zajedničkom skupu prava za radnike iz trećih zemalja koji zakonito borave u državi članici. Europska unija osim fondova ESF i ESF+, osigurala je i fondove koji su isključivo namijenjeni integraciji migranata u europsko društvo, pa tako i na tržište rada. Navedeni fondovi jesu: Fond za azil, migracije i integraciju (FAMI), Fond europske

pomoći za najpotrebitije (FEAD), Program za zapošljavanje i socijalne inovacije (EaSI) i sl.

2.1.4. Žene

Položaj žena na tržištu rada uvijek je bio lošiji u usporedbi s položajem muškaraca. Iako se kroz povijest događa pomak te se prava i prilike spolova izjednačavaju, razlike još uvijek postoje. Žene su manje radno aktivne od muškaraca, imaju nižu stopu zaposlenosti i višu stopu nezaposlenosti, primaju nižu prosječnu plaću od muškaraca te su manje zastupljene na zakonodavnim funkcijama i upravljačkim pozicijama. U 2021. godini u otprilike polovici zemalja Europske unije, žene su zabilježile višu stopu nezaposlenosti od muškaraca. U zemljama članicama bilo je nezaposleno oko 6 milijuna žena i samo 2 milijuna muškaraca koji nemaju srednjoškolsko obrazovanje. Od toga je 14 posto žena i 5 posto muškaraca koji su u posljednjih deset ili više godina potpuno izvan tržišta rada (Vijeće EU, 2017.). Najveći jaz između stope nezaposlenosti žena i muškaraca je u Grčkoj, a zatim slijede Španjolska i Italija (Eurostat, 2021b.). Nadalje, u posebno teškoj situaciji nalaze se žene s niskim kvalifikacijama koje se teško zapošljavaju na pošteno plaćenim pozicijama. To pokazuju i statistički podaci jer je samo 42% žena s niskim kvalifikacijama zaposleno, od čega je gotovo polovica zaposlena na prekarnim poslovima (Vijeće EU, 2017.). Osim navedenog, u svim zemljama EU, osim Rumunjske, broj žena koji koristi rad s nepunim/ skraćenim radnim vremenom je manji od broja muškarca koji koristi takav oblik rada. Pretpostavlja se da je uzrok tome nejednaka podjela roditeljskih dužnosti između muškaraca i žena (Europska komisija, 2023.). Tradicionalne rodne uloge ni danas nisu do kraja razbijene, a prema njima ženama ne bi trebala karijera biti prioritet, već briga o kućanstvu i djeci (Rupčić, 2019.). U prilog tome govore i statistički podaci koji pokazuju kako biti roditelj pozitivno utječe na zapošljavanje muškarca te negativno na zaposlenost žena. U 2021. godini stopa zaposlenosti radnika koji su imali barem jedno dijete mlađe od 6 godina, znatno je različita za žene i muškarce. Prosječna stopa zaposlenosti muškaraca u toj kategoriji je 90,2%, dok ta stopa za žene iznosi samo 67,2%. Stopa zaposlenosti žena s obzirom na muškarce biva još manja kada se usporedi statistika za ona kućanstva koji imaju troje ili više djece. Ovakve stope zaposlenosti u odnosu na

muškarce vrijede za sve žene bez obzira na njihovu razinu obrazovanja (Europska komisija, 2023.). Nadalje, nejednakost na tržištu rada očituje se i u tzv. radu od doma (engl. *telework*). Razlozi muškaraca za odabir takvog oblika rada najčešće jesu „u svrhu poboljšanja radnih performansi“, dok žene kao glavni razlog navode bolje usklađivanje privatnog i obiteljskog života (Europska komisija, 2023.).

U Europskoj uniji postoji jasan pravni okvir koji jamči jednakost spolova na tržištu rada, no unatoč tome poslodavci kod zapošljavanja preferiraju muškarce, a daju im i više beneficija u odnosu na žene zaposlenike (Rupčić, 2019.). Ravnopravnost spolova uzima se kao jedna od temeljnih vrijednosti na kojima je izgrađena Europska unija, a to se može prepoznati u raznim dokumentima koje je EU donijela, npr. u Rimskom ugovoru (1957.), Ugovoru o Europskoj uniji (1992.), Povelji Europske unije o temeljnim pravima (2009.), Strategiji za rodnu ravnopravnost 2020. do 2025., Strateško djelovanje za rodnu ravnopravnost 2016.-2019. i dr. (Europska komisija, 2023.). Savjetodavni odbor za jednake mogućnosti za žene i muškarce postao je stalno tijelo EU-a (2008.).

2.1.5. Dugotrajno nezaposlene osobe

Dugotrajno nezaposlene osobe čine gotovo polovicu ukupnog broja nezaposlenih osoba u Uniji, a predstavljaju manje od petine osoba koje sudjeluju u aktivnim mjerama tržišta rada (Vijeće Europe, 2016.). Na razini EU dugoročna nezaposlenost je jedan od velikih briga kreatora politika, 20,6% nezaposlenih nezaposleno je dulje od dvije godine (u Grčkoj je 39,9% nezaposlenih tražilo posao dulje od dvije godine, 36,0% u Italiji, 35,9% u Slovačkoj i 27,3% u Bugarskoj) (Eurostat, 2021.b).

Generalno, stopa dugotrajno nezaposlenih opada od 2008. godine, međutim situacija je različita u različitim Europskim zemljama. U prosjeku države s najpovoljnijom stopom dugotrajno nezaposlenih jesu Danska sa 7,1%, a slijede ju Švedska, Malta i Poljska (Eurostat, 2021.b). U Estoniji, Bugarskoj, Irskoj, Poljskoj i Ujedinjenom kraljevstvu zabilježena stopa dugotrajno nezaposlenih je smanjena za 20%, dok je s druge strane u Francuskoj, Nizozemskoj, Švedskoj, Hrvatskoj, Austriji, Latviji i Romaniji, stopa dugotrajno nezaposlenih porasla za od 2 do 13%, i skoro 25% u Luksemburgu i Finskoj. Dugotrajna nezaposlenost tipična je karakteristika za tržište rada u zemljama poput Grčke,

Hrvatske, Španjolske, Bugarske, Slovačke, Italije, Portugala, Belgije i Latvije gdje je više od polovice nezaposlenih, dugotrajno nezaposleno.

Gledajući karakteristike dugotrajno nezaposlenih osoba, stopa takve nezaposlenosti kod žena je 35,8%, a kod muškaraca 34,7% (Eurostat, 2020.). Nadalje, dugotrajna nezaposlenost najviše pogađa one s najnižim obrazovnim kvalifikacijama iako statistika pokazuje da među dugotrajno nezaposlenima ima najviše onih sa srednjom obrazovnom strukturom. Nadalje, gledano iz perspektive dobne skupine, dugotrajna nezaposlenost značajno pogađa mlade osobe u dobi od 15 do 24 godine života, tzv. NEET populaciju. Države u kojima su mlade osobe već duži period dugotrajno nezaposlene su Italija, Grčka, Hrvatska i Slovačka (Eurofound, 2015a., prema Duell i sur., 2016.), dok se s druge strane nalaze Finska, Danska i Švedska. Nadalje, starije dobne skupine imaju manju vjerojatnost da budu nezaposleni, međutim ukoliko se nezaposlenost dogodi duže ostaju u njoj. Dakle, osobe starije životne dobi (55-64) imaju veći rizik da ostanu nezaposleni od mlade dobne skupine (15-24) te su njihove stope zapošljavanja relativno niske. Generalno, 13% dugotrajno nezaposlenih u Europi jesu osobe starije životne dobi (Duell i sur., 2016.; Matković, 2019.).

Sve u svemu, gledajući položaj ranjivih skupina na tržištu rada u EU, možemo zaključiti kako EU dobro cilja neke ranjive skupine te ulaže značajne napore u svojim politikama da se poboljša položaj ranjivih skupina na tržištu rada i poveća njihovu zapošljivost. Države članice pokušavaju pratiti smjernice EU-a, neke s većim, neke s manjih uspjehom. Mediteranske (Italija, Grčka) i posttranzicijske zemlje (npr. Hrvatska, Poljska) ističu se po većim stopama nezaposlenosti ranjivih skupina, dok je stopa nezaposlenosti ranjivih skupina u zemljama osnivačicama EU-a (npr. Njemačka) ili pak Skandinavskim zemljama (npr. Švedska, Nizozemska), generalno manja. Prepreke u zapošljavanju ranjivih skupina odnose se na predrasude poslodavaca i društva prema ranjivim skupinama (posebice prema OSI i migrantima), niže obrazovne razine i nedostatak vještina (NEET, OSI), tradicionalne društvene uloge (žene) i sl. U posebno ranjivoj skupini nalaze se one osobe koje istovremeno mogu pripadati u više ranjivih skupina, npr. Neka osoba može biti OSI i žena te se tada takve osobe suočavaju s

dvostrukim preprekama prilikom pronalaska zaposlenja. Nadalje, i beskućnici su ranjiva skupina na tržištu rada, no mogu biti dio i već navedenih skupina. Npr. neka osoba u statusu beskućništva može biti istovremeno i osoba s invaliditetom ili migrant, što može predstavljati još mnoge dodatne prepreke prilikom zapošljavanja.

2.2. Položaj ranjivih skupina na tržištu rada u Hrvatskoj

Većina stanovnika Republike Hrvatske radne dobi svoju egzistenciju i egzistenciju svojih obitelji osigurava vlastitim radom. To čine tako što kao zaposlenici ustupaju vlastiti rad poslodavcu u zamjenu za plaću ili pak kao samozaposlene osobe prodajući izravno na tržištu usluge ili proizvode svoga rada. No, postoji i značajan broj nezaposlenih osoba, pojedinaца koji nemaju posao i aktivno ga traže. Rizik nezaposlenosti u nekoj fazi života barem jednom zadesi gotovo svakoga, ali ne pogađa sve skupine stanovništva jednako (Matković, 2019.). Mnogi čimbenici ponude na tržištu rada ograničavaju mogućnosti zapošljavanja korisnika socijalne skrbi, posebice onih vrlo niske razine zapošljivost (Bejaković, 2018.:36).

U Hrvatskoj su istraživanjima potvrđene poteškoće prilikom zapošljavanja osoba s invaliditetom (Kiš Glavaš i sur., 2008.; Kiš Glavaš, 2009., 2009a; Babić i Leutar, 2010., prema Matković, 2019.:205), etničkih manjina, posebice Roma (Šućur, 2005., prema Matković, 2019.:205); mladih iz alternativne skrbi (Matković, 2011.; Novosel i sur., 2015., prema Matković, 2019.:205), žena, a posebice onih s malom djecom (Kerovec, 2003.; Matković, 2008.; Nikodem i Galić, 2009.; Gelo i sur., 2011.; Dobrotić i sur., 2013., prema Matković, 2019.:205); starijih osoba (Kerovec, 2001.; Vehovec i sur., 2008., prema Matković, 2019.:205), migranata iz susjednih zemalja (Botrić, 2015.,2015a, prema Matković, 2019.:205) i povratnika (Mesić i Bagić, 2008., prema Matković, 2019.:205). Svaka od ovih skupina suočava se s specifičnim skupom izazova, različitog intenziteta i geneze (Matković, 2019.).

2.2.1. Osobe s invaliditetom

Tijekom 2022. godine prema evidenciji Hrvatskog zavoda za zapošljavanje zaposleno je ukupno 131 938 osoba, od čega 3 065 osoba s invaliditetom. U odnosu na prošlu godinu, kada je zaposleno 2 740 osoba s invaliditetom, to je povećanje za 11,9%.

Udio zaposlenih OSI u ukupnom broju svih zaposlenih osoba je samo 2,3%. Na dan 31. prosinca 2022. godine u evidenciji Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje registrirano je ukupno 117 816 nezaposlenih osoba, od tog broja, 7 196 su OSI. Promatrajući vrstu invaliditeta, najveći broj zaposlenih OSI su osobe s intelektualnim teškoćama (28,4%), slijede osobe s višestrukim kombiniranim teškoćama (22,5%) te osobe s tjelesnim invaliditetom (21,1%). Prema djelatnosti zaposlenja, najviše osoba s invaliditetom u 2022. godini zaposleno je u prerađivačkoj industriji (15,2%), zatim u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (12,4%), javnoj upravi i obrani i obveznom socijalnom osiguranju (12%) (HZZ, 2022).

Prepreke prilikom zapošljavanja osoba s invaliditetom, a koje možemo prepoznati na hrvatskom tržištu rada, jesu krive predodžbe o invaliditetu poslodavaca, diskriminaciju te pretjerano zaštićivanje u pravnim izvorima koji se odnose na zapošljavanje. Nadalje, ograničen broj zanimanja za koje se obrazuju i obrazovanje za neperspektivna zanimanja (Babić i Leutar, 2010.), nedovoljno radnog iskustva, nemotiviranost samih osoba s invaliditetom, izostanak radnog iskustva, nerealno poimanje vlastitih radnih kompetencija te arhitektonske barijere i nepristupačnost (Leutar i Buljevac, 2020., Glavaš, 2009., Vajda Halal i sur., 2014., Kiš Glavaš i sur., 2008). Ove nalaze, potvrđuje rad Kozjak i Lapat (2018.). Autorice su istraživale poteškoće OSI prema vrstama poteškoća i prema težini poteškoća te došle do rezultata kako je najveća poteškoća pri zapošljavanju OSI neprilagođenost radnog mjesta i ograničene mogućnosti obavljanja posla. Najmanja poteškoća pri zapošljavanju OSI jesu predrasude drugih i nedovoljno znanja za kvalitetan rad. Nadalje, njihovo istraživanje pokazuje kako bi iznimno male teškoće pri zapošljavanju osoba s invaliditetom činilo to što bi se s takvom osobom moralo razgovarati kao s malim djetetom, to što takva osoba (ako je slijepa) sve pipa oko sebe i to što bi ona bila odbojna po izgledu. Nadalje, velike poteškoće su što bi takvoj osobi trebalo prilagoditi zvučnu signalizaciju i to što bi joj govor mogao biti nerazumljiv (ako je gluha) (Kozjak i Lapat, 2018.). S druge strane, neki drugi znanstveni radovi su pokazali kako su i same osobe s invaliditetom, generalno nedovoljno aktivne u traženju zaposlenja (Kiš-Glavaš, 2009.).

Nadalje, zakonska regulacija zapošljavanja osoba s invaliditetom u Hrvatskoj pomaže razumijevanju njihova položaja i otkriva uređene mogućnosti zapošljavanja. Zakon o radu (NN 149/09) koji zabranjuje izravnu ili neizravnu diskriminaciju na području rada i radnih uvjeta (diskriminaciju kroz kriterije za odabir i uvjete pri zapošljavanju, napredovanju, profesionalnom usmjeravanju). Sukladno tome važni su i Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN, 85/08, 112/12), Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti (NN, 16/17) i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN, 157/13, 152/14, 39/18, 32/20) koji jamči pravo na profesionalnu rehabilitaciju osoba sa smanjenom radnom sposobnošću. Od strateških dokumenata važno je istaknuti Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. do 2027. godine. Jedan od posebnih ciljeva sadržan u Nacionalnom planu usmjeren je na pripremu osoba s invaliditetom za tržište rada, njihovo intenzivnije zapošljavanje i ostanak u zaposlenosti (Vlada RH, 2021).

2.2.2. *NEET populacija*

Posljednje evaluacije na Europskoj razini pokazale su kako je Hrvatska jedna od zemalja s najvišom stopom nezaposlenosti mladih (15-29) i država s najnepovoljnijim omjerom nezaposlenosti mladih i starijih (Matković, 2011., prema Matković, 2019.). Najviša razina nezaposlenosti mladih u Hrvatskoj ostvarena je 2013. godine (50%) (Eurostat, 2016a.). Niska potražnja na tržištu rada i obeshrabrenost u pogledu nalaženja zaposlenja potaknuli su mlade osobe u Hrvatskoj da se povuku s tržišta rada ili da na njega ne ulaze. Zbog toga su se neke mlade osobe odlučile ostati dulje u sustavu obrazovanja, a drugi su, nažalost, postali dio sve brojnije skupine mladih koji se ne obrazuju, ne rade niti se stručno usavršavaju tzv. NEET skupina (Obadić, 2017.:130).

Analiza opće prijavljene nezaposlenosti i kretanja od 2008. do 2012. ukazuje da se broj mladih nezaposlenih osoba ispod 29 godina povećao za 58%, što je daleko više od povećanja od 38% općeg nezaposlenog stanovništva. Udio mladih u ukupnoj nezaposlenosti povećao se s 28.7% u 2008. na 33.1% u 2012. godini. Kretanja nezaposlenosti i zaposlenosti pokazuju da ukupno 48.1% novonastalih nezaposlenih

predstavljaju mladi (MRMS, 2014: 4). Analizirajući ovu temu nemoguće je ne spomenuti sada već opći trend „odljeva mozgova“ izvan zemlje (naročito mladih koji su netom završili obrazovanje) (Bedeniković, 2017.).

Proučavajući prepreke za uključivanje NEET populacije na hrvatsko tržište rada, valja spomenuti kako postoji problem njihove registracije. Naime, cjelovita registracija navedene populacije predstavlja bitan preduvjet za daljnje kreiranje boljih i učinkovitijih mjera vezanih za njihovo uključivanje na tržište rada i društvo (Bedeniković, 2017.). Nedostatak podataka o specifičnostima te populacije i njihovim potrebama u svrhu što kraćeg zadržavanja u statusu nezaposlenih onemogućuje i ciljane mjere, posebno u segmentu aktivacijske politike (Tomić i sur., 2018., prema Baturina i sur., 2020.:423). U Hrvatskoj postoji i neusklađenost politike obrazovanja i potreba na tržištu rada što predstavlja veliku strukturnu prepreku. Dosadašnje analize hrvatskog tržišta rada pokazuju velike neusklađenosti postojećih potreba i ponude odgovarajuće radne snage (Obadić, 2017.:129). Nadalje, istraživanje provedeno 2020. godine o percepciji stručnjaka i NEET mladih o perspektivi NEET populacije, pokazalo je kako stručnjaci u radu s NEET mladima nailaze na mnogobrojne izazove od neadekvatnih uvjeta rada (nedostatak prostora za rad, dijeljenje prostora s kolegama što narušava privatnost mlade osobe, nedostatak vremena za stručni rad s mladima, malo znanja o ovoj populaciji i potreba za dodatnim edukacijama na ovu temu), poteškoće u motiviranju i aktiviranju mladih, otežana suradnja s drugim institucijama i sl. (Baturina i sur, 2020.). Sve navedeno, može dodatno otežati uključivanje NEET populacije u svijet rada.

Što se tiče političkih okvira i mjera u Hrvatskoj je Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) započeo s provedbom GZM-a, 1. srpnja 2013. te je paket mjera za mlade pod nazivom Mladi i kreativni dopunio s dodatnih 11 mjera prvenstveno usmjerenih na mlade do 29 godina. Trenutno taj paket sadrži ukupno 25 mjera (Bedeniković, 2017.). Nadalje, mjere aktivne politike zapošljavanja u 2015. godini provodile su se na temelju Smjernica za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2015. do 2017. godine (Vlada RH, 2014.). U 2015. godini mjere su tako usmjerene na sedam ciljnih skupina među kojima su i mlade osobe do 29 godina. Mladi su se pokazali

kao glavni korisnici mjere: “Mjera za poticanje zapošljavanja - Stručno osposobljavanje za rad bez zasnivanja radnog odnosa“. Cilj mjere je osiguranje stjecanja radnog iskustva mladim osobama u zvanju za koje su se školovale. Za Hrvatsku je vrlo značajan i dokument Europa 2020. za koji se slobodno može reći da je ključni dokument EU-a na temelju kojega se razvijaju daljnje strategije i inicijative u području zapošljavanja ranjivih skupina pa tako i mladih. Konkretna predvodnička inicijativa koja se bavi tematikom mladih i NEET osoba unutar ovoga strateškog dokumenta jest Mladi u pokretu, s ciljem povećanja učinka obrazovnih sustava i olakšavanja ulaska mladih na tržište rada (EK, 2010: 3-7).

2.2.3. Romi

Romi su u Republici Hrvatskoj, kao i u mnogim zemljama u kojima žive, nažalost, zbog slabe obrazovanosti, neuključenosti u formalne oblike rada, specifičnog načina življenja i drugih karakteristika, u većoj ili manjoj mjeri marginalizirani: ekonomski, prostorno, kulturološki, politički. Uvjeti življenja s kojima se suočava veći dio romske populacije u Republici Hrvatskoj, teški su, prvenstveno zbog visoke stope nezaposlenosti. Problem zapošljavanja Roma višestruki su, pa o njima treba govoriti multidisciplinarno (Vlada RH, 2003.). Istraživanje provedeno u 2020. godini o uključivanju Roma u hrvatsko društvo, došlo je do podataka kako se 43,3% Roma, od 15 do 65 godina života, koji su sudjelovali u istraživanju izjašnjava kao nezaposleni. Podaci DZZ iz 2018. godine za opću populaciju, u istoj dobnoj kategoriji, pokazali su kako u općoj populaciji ima samo 11,2% nezaposlenih. Samo 8,1% Roma je zaposleno na plaćenom poslu s punim radnim vremenom. Među nezaposlenim Romima ima više muškaraca nego žena (63%), također status nezaposlenosti češće iskazuju obrazovanije osobe. Manje od polovice ispitanika ukazalo je kako nikad ne radi plaćene poslove (43,9%). Stalno zaposlenih osoba vrlo je malo, mali broj njih radi na privremenim ili sezonskim poslovima (oko 7%). Najveći broj izjavljuje da radi povremene poslove, što ujedno i predstavlja najrasprostranjeniji oblik rada Roma u Hrvatskoj. Isto tako, njih gotovo 30% izjavljuje kako rade poslove vezano uz prikupljanje i prodaju otpada i sekundarnih sirovina, poput metala te boca (Potočnik i sur., 2020.).

Osnovne prepreke zapošljavanja Roma na otvorenom tržištu su: niska razina obrazovanja i neprihvatanje dokvalifikacije i dodatnog osposobljavanja (npr. podaci o obrazovnoj strukturi evidentiranih nezaposlenih Roma u Međimurskoj županiji pokazuju da mali broj njih ima završenu srednju školu (od 1 300 evidentiranih nezaposlenih Roma potkraj studenoga 2002. godine tek 41 je imao završenu srednju školu), a veliki broj Roma mlađe dobi nema završenu osnovnu školu ili su nepismeni), predrasude poslodavaca, ali i kriva percepcija samih Roma da su diskriminirana manjina te da je svejedno što čine, ali da posao ne mogu dobiti, marginaliziranost romske populacije i život u siromaštvu (Vlada RH, 2003.). Nadalje, spol (žene Romkinje rijetko rade u formalnoj ekonomiji u odnosu na muškarce), dob (mlađi Romi su češće nezaposleni od starijih) i mjesto gdje Romi stanuju (odnosi se na regije, gdje se u nekim regijama bolje i lakše integriraju (Istra i Primorje), dok u drugima teže (Središnja Hrvatska), ali i na poziciju unutar naselja gdje se oni Romi koji žive na rubnim dijelovima naselja lakše zapošljavaju u odnosu na one koji žive udaljeno od gradova i sela, neprijavljenost nezaposlenih Roma na HZZ pa time i smanjene šanse za pronalazak zaposlenja i dr. (Potočnik i sur., 2020.).

Govoreći o okviru politika i mjera na razini države, najvažniji je Nacionalni program za Rome (NPR) kreiran 2003., koje predstavlja polazište svih ostalih programa. Navedeni program zasnovan je na odredbama međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima i pravima nacionalnih manjina koje je Hrvatska prihvatila. Nadalje, Hrvatska, kao država članica pripremila je program Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015., izradila je 2005. godine Akcijski plan (APDR) koji nadopunjuje NPR iz 2003. godine te sadrži mjere koje potiču rješavanje problema romske zajednice na nekoliko područja: zapošljavanje, stanovanje, obrazovanje i zdravstvo (Đukić i Kukovec, 2015.).

2.2.4. Dugotrajno nezaposlene osobe

Hrvatska je, bez sumnje, zemlja visokog udjela dugotrajne nezaposlenosti pa nastojanje da se ona smanji ima najveću važnost. Gotovo polovica nezaposlenih su dugotrajno nezaposleni, a analiza tokova na tržištu rada navodi da nezaposleni i ekonomski neaktivni imaju malu vjerojatnost nalaženja novog posla. Osim visoke razine nezaposlenost, tržište rada u Hrvatskoj obilježava i prosječno dugo čekanje na posao u

trajanju višem od dvije godine. Prema podacima Zavoda za zapošljavanje gotovo polovica nezaposlenih na posao čeka dulje od godine dana, a čak približno 30 % je nezaposleno dulje od dvije godine. Dugotrajno nezaposlenim osobama teže je naći posao, a i kada ga nađu u većoj su opasnosti od gubitka posla tako da ponovno postaju nezaposleni ili pak prihvaćaju rad na nesigurnim ili slabo plaćenim poslovima (Bejaković, 2018.). Isti pozitivan trend uočen je i kod dugotrajno nezaposlenih osoba čiji je udio u ukupno nezaposlenima u 2020. godini iznosio 34,5%, što je najniži udio dugotrajno nezaposlenih u ukupno nezaposlenima u promatranom razdoblju (Nacionalni plan za rad, zaštitu na radu i zapošljavanje, 2021.:13).

Prepreke zbog kojih se dugotrajno nezaposlene osobe teže uključuju u svijet rada su mnogobrojne. Postoje ograničene ekonomske mogućnosti u Hrvatskoj, naime ekonomski i gospodarski rast dosad nije stvarao dovoljno radnih mjesta. Mnoga stara radna mjesta su uništena, a nisu stvorena nova. Nadalje, donedavno su zakonska prereguliranost radnih odnosa i zapošljavanja posebice s obzirom na otkaze, uvjetovali smanjivanje mogućnosti razvoja i zapošljavanja za male tvrtke i uporabu fleksibilnih radnih odnosa. Rigidnosti tržišta rada ograničava ulazak i izlazak iz zapošljavanja, što uz relativno visoke troškove rada otežava zapošljavanje i ulaganja. Sve to služi za zaštitu ljudi koji su u svijetu rada, ali isključuje one koji nemaju posla (Bejaković, 2018.). Većina osoba radne dobi koji nisu zaposleni imaju vrlo lošu obrazovnu razinu (nezavršenu osnovnu školu ili samo osnovnu školu) ili raspolažu vrlo "uskim" stečenim znanjima i sposobnostima strukovnog obrazovanja. Uz neodgovarajuću obrazovnu i kvalifikacijsku strukturu, odnosno neraspologanje traženim znanjima i stručnostima, dodatna poteškoća su ograničene mogućnosti smještaja na područjima gdje postoje određene mogućnosti zapošljavanja. Nadalje, postoje i druga ograničenja tržišta rada uvjetovana relativno malom razlikom i sigurnošću primanja između najnižih plaća i raznovrsnih naknada u sustavu socijalne skrbi (što ne potiče dovoljno na aktivno traženje zaposlenja) i rašireno neslužbeno gospodarstvo (Bejaković, 2018.). Nadalje, zanimljiv je podatak do kojeg su istraživači došli: vjerojatnost da će budući poslodavac pozvati podnositelja na razgovor za posao obrnuto je proporcionalna dužini trajanja nezaposlenosti tražitelja posla. Dakle,

pozivi na razgovor se smanjuju za 7,4% nakon prvih mjeseca dana bez posla. Postoji i mogućnost da poslodavci izjednačuju dugotrajnu nezaposlenosti sa zastarijevanjem i/ili zaboravljanjem vještina, znanja i sposobnosti, pa time i mogućim padom produktivnosti (Kroft i sur., 2013., prema Bejaković, 2018.).

2.2.5. Ostale ranjive skupine u nepovoljnom položaju na hrvatskom tržištu rada

Osim osoba s invaliditetom, mladih, a posebice NEET skupine, Roma i dugotrajno nezaposlenih na hrvatskom tržištu rada kao ranjiva skupina ističu se i osobe nižih obrazovnih razina. Otežavajući čimbenici za nalaženje posla u Hrvatskoj među svim ranjivim skupinama definitivno jesu neadekvatni ljudski kapital tražitelja posla što se odnosi na nezaposlene osobe koje imaju niže razine obrazovanja, odnosno ne posjeduju znanja, vještine i kompetencije za kojima postoji potražnja na tržištu rada te teže pronalaze posao od drugih nezaposlenih (Matković, 2019.:204). To pokazuje i analiza podataka o kretanju nezaposlenih osoba prema stupnju završenog obrazovanja prema kojoj još uvijek većina nezaposlenih osoba u Hrvatskoj ima niži stupanj obrazovanja, odnosno srednju stručnu spremu ili nižu. S druge strane, najmanji porast nezaposlenosti zabilježen je među osobama bez škole i sa završenom osnovnom školom gdje smo imali pad od 7,9 %, odnosno 1,1 % (Obadić, 2017.).

Osim osoba s nižom obrazovnom razinom, na tržištu rada u nepovoljnom položaju su i osobe starije životne dobi, a to se prepoznalo i na nacionalnoj razini te je u Nacionalnom planu za poticanje zapošljavanja za 2011. i 2012. godinu (MRMS, 2011) operacionalizirano niz mjera koje uključuju osobe iznad 50 godina, a jedna od mjera je „Sufinanciranje zapošljavanja osoba iznad 50 godina života“ čija je ciljna skupina bila nezaposlene osobe iznad 50 godina starosti, uz uvjet prijave u evidenciju nezaposlenih najmanje 6 mjeseci (Bejaković, 2018.).

Posljednja skupina u nepovoljnom položaju jesu žene. Mlade žene su najčešće i slabije plaćene za istu razinu stručne spreme i složenost poslova koju obavljaju te često nisu u mogućnosti na odgovarajući način balansirati između svoj privatnog i poslovnog života te su na taj način izložene riziku diskriminacije (Pološki Vokić i sur., 2017.). Vidljiva je razlika u trendu kretanja između žena i muškaraca, pa je tako kod žena uočen

pad nezaposlenih u 2020. godini za 4,1% u odnosu na 2018. godinu, dok je kod muškaraca prisutan porast od 1,2% u istom razdoblju (Nacionalni plan za rad, zaštitu na radu i zapošljavanje, 2021.:14). Situacija je posebno otežavajuća i za nekvalificirane radnike koji su ujedno žene. Poslodavci su više skloni otpuštanju nekvalificiranih radnika obzirom da oni u najvećem broju slučajeva imaju fleksibilne radne sporazume. Slična je situacija i sa ženama, koje su češće niže stručne spreme i na ustajalom tržištu rada još će imati veće poteškoće prilikom ponovnog zapošljavanja (Obadić, 2011.).

3. Beskućnici kao ranjiva skupina

3.1. Definicija i karakteristike beskućnika

Beskućništvo je višedimenzionalni konstrukt; ne postoji jedinstvena definicija beskućništva koja je opće prihvaćena. Različite definicije različito klasificiraju koje se sve osobe smatraju beskućnicima. Najobuhvatnija definicija je definicija FEANTSE. FEANTSA (Europski savez organizacija koje rade s osobama koje su beskućnici) je razvila Europsku tipologiju beskućništva i stambene isključenosti (ETHOS) s ciljem boljeg razumijevanja i mjerenja beskućništva u Europi. ETHOS tipologija počinje s konceptualnim okvirom u kojem se definiraju tri područja koja čine dom, pri čemu odsustvo jednog od njih služi za označavanje beskućništva. To dovodi do četiri osnovna koncepta ili oblika bez krova nad glavom (Feantsa, 2005.). Ove konceptualne kategorije podijeljene su na 13 operativnih kategorija koje se mogu koristiti za definiranje različitih svrha politike, kao što je mapiranje problema beskućništva, razvoj, monitoring i evaluaciju politika“ (Feantsa, 2005).

Tablica 3.1 ETHOS tipologija beskućništva

Oblik stanovanja	Kategorije osoba u statusu beskućništva	Uvjeti življenja	Opća definicija
I. BEZ KROVA NAD GLAVOM	1. Osobe koje žive u teškim uvjetima	1.1 Javni prostor ili na otvorenom	Žive na ulicama ili javnim prostorima, bez skloništa koje bi se moglo smatrati prostorom za život

	2. Osobe u nužnom smještaju	2.1	Prenočište	Osobe koje nemaju stalno boravište već koriste prenočište ili sklonište skromnog standarda
II. BEZ KUĆE, STANA	3. Osobe u smještaju za beskućnike	3.1	Hosteli za beskućnike	Gdje se očekuje da će ovakav smještaj trajati kratko vrijeme
		3.2	Privremeni smještaj	
		3.3	Prijelazni potpomognuti smještaj	
	4. Osobe u skloništu za žene	4.1	Sklonište za žene	Žene smještene zbog nasilja u obitelji i očekuje se da će njihov smještaj trajati kraće vrijeme
	5. Osobe u smještaju za imigrante	5.1	Privremeni smještaj/ prijemni centri	Imigranti primljeni ili na kratkotrajnom smještaju dok se ne riješi njihov useljenički status
		5.2	Smještaj za radnike migrante	
	6. Osobe koje bi trebale biti puštene iz institucija	6.1	Kaznene ustanove	Bez raspoloživog stanovanja prije izlaska iz ustanove
6.2		Zdravstvene ustanove	Ostaju dulje u ustanovama zbog neriješenog stambenog pitanja	
6.3		Dječji domovi		Stanovanje nije osigurano (pri navršениh 18.godine)
7. Osobe koje primaju dugoročnu potporu (zbog beskućništva)	7.1	Stambena skrb za starije beskućnike	Dugotrajni smještaj i skrb za bivše beskućnike (uobičajeno dulje od 1 godine)	
	7.2	Potpomognuti smještaj		

		za bivše beskućnike	
III. NESIGURNO STANOVANJE	8. Osobe koje žive u nesigurnom smještaju	8.1 Privremeno kod rodbine/prijatelja 8.2 Podstanari bez ugovora o najmu 8.3 Nezakonito zauzimanje zemljišta	Zbog nedostatka stanova živi u stanu ali ne običnom ili posebno lociranom. Zauzimanje stana bez stanarskog stambenog prostora odnosno nezakonito zauzimanje stana Nezakonito zauzimanje zemljišta
	9. Osobe pod prijetnjom deložacije	9.1 Provedba zakonske odluke (najam) 9.2 Povrat imovine (vlasništvo)	Gdje su izdani nalozi za deložaciju Kada hipotekarni vjerovnik ima zakonski nalog za vraćanje posjeda
	10. Osobe koje žive pod prijetnjom nasilja	10.1 Incidenti koje je zabilježila policija	Policija postupa tako da osigura siguran smještaj za žrtve obiteljskog nasilja
IV. NEADEKVATNO STANOVANJE	11. Osobe koje žive u privremeni m nekonvencionalnim nastambama	11.1 Pokretne kuće 11.2 Nekonvencionalne građevine 11.3 Privremene nastambe	Nije namijenjeno za stalni boravak Provizorno sklonište, koliba ili stračara Polutrajna baraka ili kabina
	12. Osobe koje žive u neadekvatnim stambenim uvjetima	12.1 Zauzimanje nastambi neprimjernih za stanovanje	Određeno kao neprimjereno stanovanje prema zakonu ili građevinskim propisima

	13. Osobe koje žive u ekstremno prenapučenom smještaju	13.1 Najviša nacionalna norma za prenapučenost	Prelazi nacionalni standard određen za gustoću nastanjenosti prema površini stambenog prostora ili odnosu površine obitavališta i broja soba
--	--	--	--

Izvor: Feantsa, 2005.

Beskućništvo je relativno novi fenomen u većini hrvatskih gradova i u velikoj mjeri je bilo ignorirano od kreatora politike i znanstvenika. Beskućništvo nije vezano samo za stanovanje, nego je osobni, društveni, kulturni i gospodarski problem s političkim implikacijama, ovisno o tome kako je definirano (ili nije definirano) (Šikić Mićanović, 2012.). Republika Hrvatska se prema Ustavu definira kao socijalna država te bi se sukladno tome trebala brinuti za temeljna egzistencijalna prava svih građana pa tako i beskućnika (Družić Ljubotina i sur., 2016). Ipak, u Republici Hrvatskoj su se beskućnici kao ranjiva skupina prvi puta prepoznali donošenjem Zakona o socijalnoj skrbi 2011. godine. Zakonom o socijalnoj skrbi koji je trenutačno na snazi, beskućnik je definiran kao „osoba koja nema mjesto stanovanja niti sredstva kojima bi mogla podmiriti troškove stanovanja, a smještena je ili koristi uslugu organiziranog stanovanja u prihvatilištu ili prenoćištu ili boravi na javnim ili drugim mjestima koja nisu namijenjena za stanovanje “ (Zakon o socijalnoj skrbi, NN, 18/22). Ako definiciju, usporedimo s ETHOS tipologijom, može se uočiti da je u Hrvatskoj beskućništvo određeno samo kroz kriterij stanovanja, bez jasno definiranih uvjeta nesigurnog i neadekvatnog stanovanja. Time ova definicija ne obuhvaća sve osobe koje doživljavaju beskućništvo (Kostelić i Peruško, 2020.:275).

Kao što je vidljivo iz svega navedenog, definicije beskućništva su raznolike. U nekim definicijama beskućnicima se smatraju i osobe koje žive u nesigurnim i neodgovarajućim uvjetima tj. i najrasprostranjeniju kategoriju ljudi koji žive u riziku od beskućništva, a kojih je svakim danom sve više zbog utjecaja gospodarske krize, društvenih promjena, diskriminacija manjina, loše reguliranim pravilima migracija, nedostatka socijalnih stambenih prostora i sl. S druge strane, neka zakonodavstva, poput

hrvatskog, u beskućnike uključuju samo one pojedince „bez krova nad glavom“ (Družić Ljubotina i sur., 2016; Odbor regija Europske unije, 2014).

3.1.1 Teorije i uzroci beskućništva

U teoriji se uglavnom nalazi pet glavnih skupina objašnjenja siromaštva kao društvene pojave, kojima se objašnjava i beskućništvo kao najekstremniji oblik siromaštva.

Teorija kulture ili supkulture siromaštva polazi od pretpostavke da siromašni razvijaju specifičnu kulturu koja se razlikuje od kulture ostalih društvenih skupina. Oni imaju vlastite načine preživljavanja i reagiranja na životne okolnosti što oblikuje njihovu specifičnu kulturu s vlastitim normama i vrijednostima. Jedan od začetnika teorije kulture siromaštva, Oscar Lewis, govori da je kultura siromaštva reakcija i adaptacija siromašnih na njihovu marginalnu društvenu poziciju. Takva kultura prenosi se s koljena na koljeno te se kultura uči i internalizira odrastanjem (Lewis, 1968., prema Šućur, 2002.). Prema Lewisu, siromašni imaju snažan osjećaj marginaliziranosti i bespomoćnosti, manjak kontrole, agresivnost, rani ulazak u seksualne odnose, rano preuzimanje uloga odraslih (tzv. „preskakanje djetinjstva“), visoku stopu razvoda i napuštanje obitelji od strane muškarca. Postoje brojne kritike ovoj teoriji, neka istraživanja provedena u siromašnim četvrtima zemalja trećeg svijeta pokazala su rezultate suprotne onima koje navodi Lewis u svojoj teoriji. Pokazalo se kako siromašni pokušavaju poboljšati svoj položaj obnavljanjem kuća u kojima stanuju i ulaganjem u obrazovanje svoje djece. Drugo istraživanje je pokazalo kako ne postoji značajna razlika između rada i motivacije za radom siromašnih i nesiromašnih građana, što se suprotstavlja Lewisovim nalazima (Šućur, 2002.).

Sljedeća teorija, teorija deprivacijskog kruga ili začaranog kruga polazi od osnovne teze da siromaštvo rađa siromaštvo te da se ono prenosi s koljena na koljeno. Dakle, kada pojedinac zapadne u siromaštvo, velike su šanse da će doživotno ostati u njemu; ali ne samo on/ona nego i njegovi potomci. Siromaštvo podrazumijeva u većini slučajeva kulminaciju negativnih životnih okolnosti koje otežavaju izlazak iz začaranog kruga siromaštva (loša ishrana, niži stupanj obrazovanja, rad na pretežito fizičkim poslovima, neadekvatni stambeni objekti, češća pojava bolesti). Ovu teoriju potvrđuju mnoga

istraživanja, pogotovo u tvrdnji kako se problemi iz jednog područja života pretaču na druga područja života. Glavna kritika ove teorije je ta što se teorija ne bavi uzrocima siromaštva tj. ne objašnjava kako su ljudi zapali u siromaštvo nego se prvenstveno bavi objašnjavanjem zašto ljudi ostaju u siromaštvu dugi niz godina (Šućur, 2002.).

Treća teorija kojom se može objasniti siromaštvo je teorija situacijske prisile. Kroz ovu teoriju na siromaštvo se gleda kao posljedicu djelovanja vanjskih utjecaja (nezaposlenost, niska primanja, bolest) za razliku od teorije supkulture siromaštva gdje se uzrok siromaštva vidi u nizu internaliziranih obrazaca razmišljanja i djelovanja. U slučaju kada bi se situacijska prisila uklonila, siromašni bi promijenili svoje ponašanje i način življenja. Nadalje teorija vjeruje kako siromašni imaju i poštuju iste norme i vrijednosti kao i ostatak društva, ali ih ne uspiju uvijek ispoštovati zbog situacije u kojoj se nalaze. Jedan od primjera koji autor navodi u svojoj knjizi tiče se siromašnih muškaraca koji napuštaju svoju obitelj. Oni kao i većinsko društvo vjeruju u sređen obiteljski život i gledaju na sebe kao osobu koja bi trebala uzdržavati obitelj. Međutim, zbog toga jer siromašni muškarci ostvaruju nisku razinu primanja suočeni su s konstantnim suočavanjem sa svojim neuspjehom kao onoga koji bi trebao uzdržavati obitelj. Zbog navedenog, siromašni muškarci bježe od svoje obitelji, a to racionaliziraju kroz teoriju „muških mana“. Navedena teorija objašnjava kako su tipične karakteristike za muškarce potreba za pićem, pustolovinama, različitim seksualnim partnericama i sl. (Liebow, 1967., prema Šućur, 2002.). Najveća mana teorije situacijske prisile jest njezin simplicizam. Učestalo se u ovom pristupu na prejednostavan način objašnjava čovjek i njegovo ponašanje. Ne uzima se u obzir da se neka ponašanja i vrijednosti prenose među generacijama te da će osoba koja je neke vrijednosti duboko internalizirala teško promijeniti svoje ponašanje i uvjerenja uslijed promijenjenih okolnosti (Šućur, 2002.).

Nadalje, velika teorija koja objašnjava siromaštvo je koncept „potklase“. 4% stanovništva SAD čini potklasom. Siromašni koji spadaju u potklasom ostaju u siromaštvu dulje od 5 godina. Koncept potklase tipičan je za urbane sredine i strukturne promjene siromaštva vezane uz manjinske grupe. Za potklasom je karakteristična visoka stopa kriminaliteta i razaranje obitelji. Još uvijek ne postoje usuglašena definicija što je to

potklasa i tko sve spada u nju. Neke definicije smatraju da su potklasa pojedinci s niskim obrazovnim stupnjem, bez kvalifikacija, dugotrajno nezaposleni, uključeni su u neki oblik devijantnog ponašanja te obitelji ovisne o socijalnoj pomoći. Prema nekim drugim autorima potklasa je definirana na četiri načela. Najprije, potklasa je grupa siromašnih koja se u društvenoj stratifikaciji nalazi ispod položaja najsiromašnijih zaposlenih. Nadalje, nepovoljna situacija pripadnika potklase mora trajati duže vrijeme. Zatim, potklasa bi trebala prema svojim kulturnim i socijalnim vrijednostima biti odvojena od ostatka društva. Posljednje, postojanje kulture potklase koja je toliko jaka da čak i kada bi sve zapreke bile uklonjene, članovi potklase bi se vrlo teško integrirali na tržište rada (Šućur, 2002.).

Peto teorijsko objašnjenje siromaštva, objašnjava siromaštvo kroz njegovu funkciju u društvu. Gans smatra kako neke pojave u društvu istovremeno za neku društvenu grupu mogu biti funkcionalne, dok za druge grupe, štetne i disfunkcionalne. Shodno tome, isti autor tvrdi kako je siromaštvo funkcionalno za druge nesiromašne društvene grupe iz niza razloga. Neki od tih razloga jesu što siromašni u društvu obavljaju slabo plaćene poslove koje nitko drugi ne želi obavljati. Nadalje, siromašni stvaraju potražnju za određenim zanimanjima poput policajaca, socijalnih radnika i sl.; siromašni kupuju dobra koja nitko drugi ne želi kupiti (npr. stari kruh), itd. Gans zaključuje kako siromaštvo opstaje, ne samo jer zadovoljava jedan broj funkcija u društvu, već i zato što bi mnoge funkcionalne alternative bile preskupe za bogate (Gans, 1972.:287, prema Šućur, 2002.). Nedostatak funkcionalne teorije je taj što ona ne objašnjava uzroke siromaštva te se njome ne može objasniti različiti postotak siromašnih u različitim društvima.

Teorije siromaštva daju konceptualni okvir o tome kako osobe zapadaju u siromaštvo i ostaju u njemu. Kao što je već napomenuto, beskućništvo je najekstremniji oblik siromaštva te je važno poznavati specifične uzroke koji vode u beskućništvo. Poznavanje uzroka doprinosi boljem razumijevanju problema te usredotočenost na bolje planiranje i provođenje mjera i usluga koje odgovaraju stvarnim potrebama korisnika (Družić Ljubotina i sur., 2016.). Postoji mnogo uzroka koji vode u beskućništvo. Pregledom

literature, ukazuje se na četiri glavne skupine rizika koji povećavaju vjerojatnost za ulazak u beskućništvo:

- 1) strukturalni
- 2) institucionalni
- 3) međuljudski odnosi
- 4) individualna obilježja

(Shinn, 2010.; Edgar, 2009., Busch-Geertsema i sur., 2010.; prema Kostiainen, 2015.; Leei sur., 2003., prema Crane i sur., 2005.; Šikić-Mićanović, 2012., prema Družić Ljubotina i sur., 2016.).

Pod strukturalnim uzrocima beskućništva najčešće se spominju ekonomski i politički procesi koji se događaju na globalnoj, ali i na državnoj razini. Jedan od najvećih i neutjecajnih takvih procesa je proces globalizacije. Globalizacija uvelike oblikuje život današnjeg čovjeka. Ona za sobom donosi modernizaciju tj. tehnološki napredak, nove oblike i načine rada. Mnogi tako pod pritiskom modernog svijeta ne uspijevaju se nositi s brzim i naglim promjenama te nejednakost u društvu sve više raste. Kaže se da je bogatstvo i vlasništvo nejednako distribuirano. Jedni izvlače velike koristi iz ekonomskog prosperiteta, a drugi vrlo male ili nikakve (Cini i sur., 2011.:121). Osim procesa globalizacije, pod strukturalne uzroke beskućništva spadaju i ekonomski procesi kao što su siromaštvo, nezaposlenost, stambena politika, socijalna i zdravstvena skrb (Družić Ljubotina i sur., 2016.; Crane i sur., 2005.).

Mccarthy i sur. (2015., prema Kostelic i Peruško, 2020.) objasnili su ulogu institucionalnih potpora u problemu beskućništva, ukazujući na činjenicu kako su institucionalne organizacije ponekad kontraproduktivne u pristupu rješavanja ovog problema. Iako postoje različiti modeli pomoći beskućnicima, ti modeli najčešće nisu dobro implementirani zbog birokracije i formalnosti koje onemogućavaju pristup određenim fleksibilnim modelima izlaska iz beskućništva. Na taj način alokacija sustavnih i ostalih sredstava pomoći isključivo ovise o volji države, a ne potrebama pojedinca.

Naime, neki autori još dodatno navode kako beskućništvo mogu uzrokovati i nedostatne ili nedostupne socijalne usluge (Sosin, 2003., prema Crane i sur., 2005.) iako se ovom vrstom uzroka beskućništva najmanje posvetila pažnja u istraživanjima.

Postoje različiti uzroci beskućništva koji su usko vezani za međuljudske odnose, kao što su primjerice: obiteljski status, zlostavljajući roditelj/partner, razvod braka, raskidanje odnosa s bliskim osobama, smrt partnera, odvajanje od obitelji. Razvod je jedan od uzroka koji može doprinijeti beskućništvu. Ponekad, najčešće muškarci beskućnici, nakon razvoda prepuštaju mjesto stanovanja (kuću/stan) djeci i bivšoj partnerici, izloživši sebe nesigurnom stanovanju koje najčešće završava tako da se oni nađu „bez krova nad glavom“ (Družić Ljubotina i sur., 2016.). Nadalje, kao jedna od najranjivijih skupina među beskućnicima su i žene koje bježe od zlostavljanja u obitelji te samohrane majke koje skrbe o djeci. Nasilje u obitelji čest je uzrok beskućništva kod žena i žena s djecom (Buckland i sur., 2001.). Obiteljske veze se često raskidaju zbog problema ovisnosti člana obitelji koji ponekad ostaje prepušten sebi i ostaje bez podrške. Također, poslodavci nisu skloni zapošljavati osobe koje pate od bilo kojeg oblika ovisnosti, najčešće jer nisu u stanju dobro obaviti posao (Alowaimer, 2018.). Isto tako, jedan nezanemariv dio beskućnika kao uzrok svom stanju navodi nedaće iz djetinjstva kao što su neprimjereni odgojni postupci od strane roditelja, zanemarivanje, fizičko, psihičko i/ili seksualno zlostavljanje (Shelton i sur., 2009.; McQuiston i sur., 2014.). Potpora obitelji i partnera vezana je uz ranjivost na razini međuljudskih odnosa (Družić Ljubotina i sur., 2016.), pri čemu izostanak potpore umanjuje kapacitete pojedinca za suočavanje sa životnim izazovima (Kostelić i Peruško, 2020.:281).

Četvrti set razloga odnosi na osobne karakteristike kao što su ponašanje neke osobe, njezina ranjivost, osobna nesposobnost tj. invalidnost i slično (Lee i sur., 2003., prema Crane i sur., 2005.). U ovu skupinu uzroka mogu se ubrojiti: zdravstveni status, manjak sposobnosti, deložacija, poteškoće mentalnog zdravlja, nedostatak želje za radom, odabrani stil života, obrazovni status te ovisnosti o alkoholu, drogama i kocki (Družić Ljubotina i sur., 2016.). Američke studije, utvrdile su da je upotreba droga rasprostranjenija među beskućnicima te ukoliko se pogleda statistika grada Bostona,

dolazi se do podataka da u gradu 91% beskućnika konzumira alkohol, a 88% koristi različite vrste droga. Zaključuje se da postoji uska veza između uporabe droge ili alkohola i beskućništva te da su beskućnici najugroženija skupina ljudi u društvu koji su u riziku od ovisnosti. Ovisnost i želja za drogom mogu postati toliko snažne da mogu dovesti do gubitka brojnih materijalnih vrijednosti koje osoba posjeduje, kao što je primjerice kuća ili stan (Emmanuel Gospel Center, 2006., prema Alowaimer, 2018.). U individualne uzroke beskućništva može se ubrojiti i obrazovni aspekt. Smatra se da je obrazovanje ključ osiguranja dostojanstvenog života. Osobe koje žive u siromaštvu ili u riziku od beskućništva, posebice djeca, teško će steći potrebna znanja i vještine koje traži tržište rada (Alowaimer, 2018.). S druge strane, drugi skup čimbenika koji utječe na zapadanje u beskućništvo, su ispadanje iz obrazovnog sustava, nedostatak akademskih kvalifikacija, nepostojanje socijalne/društvene mreže te neprilagođeno i nasilno ponašanje prema drugima (Shelton i sur., 2009.).

Mnogi teoretičari gledaju na beskućništvo kao na posljedicu koja nastaje uslijed međudjelovanja različitih faktora istovremeno, kada se uslijed velikih životnih događaja ljudi nemaju kapaciteta za nositi s njima (Lee i sur., 2003. i Cohen, 1999., prema Crane i sur., 2005.). Danas je opće prihvaćeno stajalište da se beskućništvo razumijeva kao rezultat dinamičke interakcije između individualnih obilježja pojedinca i strukturalnih (okolinskih) čimbenika te promjena u društvu (Kostiainen, 2015.). Osobe koje su ranjivije i kod kojih su prisutniji individualni rizični čimbenici (spol, dob, bolest, invaliditet, intelektualno oštećenje, ovisnost, nisko samopoštovanje, niska razina samokontrole, nepodržavajuće obiteljsko okruženje i dr.) podložnije su rizicima koje donose nesigurno društvo, odnosno nepovoljni društveni i ekonomski trendovi (promjene na tržištu rada, nezaposlenost, financijska nesigurnost, ekonomske krize i druge strukturalne promjene) (Družić Ljubotina i sur., 2016.:45).

3.2 Položaj beskućnika u društvu

Prava brojka beskućnika u Hrvatskoj i dalje nije poznata. Poteškoće vezane uz broj beskućnika proizlaze iz prethodno navedenih problema vezanih uz definiranje beskućništva, ali i iz karakteristika te skupine, kao što su mobilnost i nevidljivost.

Navedeno predstavlja otegotnu okolnost pri evidentiranju, ali i istraživanju beskućništva. Često su službenim postupkom zabilježene samo dvije specifične podskupine odnosno osobe koje su same zatražile pomoć i osobe koje su smještene u prihvatilište (Kostelić i Peruško, 2020.). Međutim, valja napomenuti i kako veliki broj ovih korisnika nema prijavljeno prebivalište ili boravište pa ih je i zato teško sustavno pobrojati prilikom izrade popisa stanovništva (Družić Ljubotina i sur., 2016.). Stručnjaci Hrvatske mreže za beskućnike procjenjuju da je tek manji dio beskućnika smješten u prihvatilišta ili koristi usluge prenoćišta za beskućnike (450), a da ih i do 2000 živi na otvorenom („bez krova nad glavom“) te dodatnih 8000 u neadekvatnim životnim uvjetima (improviziranim nastambama, objektima koji nisu namijenjeni za stanovanje, derutnim građevinama, kamp kućicama, podrumima, garažama, objektima bez struje, vode i grijanja, itd.) (CERANEO, 2020.: 7). Prema Izvješću pučke pravobraniteljice za 2022. godinu, prema podacima ondašnjih Centara za socijalnu skrb (CZSS), a sadašnjih podružnica Zavoda za socijalni rad (ZSR), u sustavu socijalne skrbi bilo je zabilježeno 380 beskućnika, što ukazuje na pad broja beskućnika u odnosu na 2021. godinu kada ih je u sustavu bilo evidentirano ukupno 525. S druge strane, u izvješću se napominje kako je prema podacima pružatelja usluga za beskućnike, u Hrvatskoj ima oko 2000 beskućnika te oni zaključuju kako broj beskućnika u Hrvatskoj raste, a razlozi tome su porast cijena prehrane, režija, stanarina i sl. (Pučka pravobraniteljica, 2022.).

Do sada, provedeno je više istraživanja o beskućništvu u Hrvatskoj. Jedno od prvih istraživanja o beskućnicima provedeno je na području grada Zagreba 2002. godine. Istraživanjem su dobiveni podaci o broju i osnovnim obilježjima beskućnika u gradu Zagrebu te je tim istim istraživanjem utvrđeno 350 beskućnika na području grada, od čega su 73% bili muškarci, a 27% žene. Prosječna dob sudionika istraživanja je bila 57 godina. Nadalje, što se tiče obrazovne strukture, 73% ispitanika imalo je završeno redovno obrazovanje, a najveći je broj bio sa završenom srednjom školom (35%), zatim sa osnovnom školom (23%), dok je onih s nepotpunom osnovnom školom ili bez osnovne škole bilo čak 24%. Podaci ujedno pokazuju da iznad 20% ispitanika ima preko 14 evidentiranih godina radnog staža. Polovica od ukupnog broja ispitanika je dulje vrijeme

izvan radnog procesa, bilo da su napustili posao, nikada nisu radili ili su dobili otkaz. Podaci o bračnom statusu potvrđuju predodžbu da beskućnici u pravilu žive sami. Samo 8% ispitanika je u bračnom statusu, a isto toliko u izvanbračnoj zajednici. Nikada nije sklopalo brak 43% ispitanika, a 34% je razvedeno. Vidljivo je da je kod velikog broja ispitanika evidentirana zloraba alkohola (67%), isto tako značajan postotak ispitanika ima poteškoće mentalnog zdravlja (54%), a od ukupnog broja ispitanika njih 18% je počinilo kazneno djelo (Galić i Pavlina, 2012.).

Nadalje, 2016. godine, Družić Ljubotina i sur. proveli su prvo sveobuhvatno istraživanje o beskućništvu u Hrvatskoj čija je svrha bila stjecanje uvida u cjelovitu sliku o obilježjima i položaju osoba u statusu beskućnika, senzibilizaciju stručne i ostale javnosti za potrebe i probleme ove društvene skupine te stvaranje baze podataka koja može poslužiti kreatorima socijalnih politika i drugih relevantnih dionika u oblikovanju konkretnih mjera i usluga, namijenjenih beskućnicima s naglaskom na oblikovanje javnih politika temeljenih na dokazima. U istraživanju je ukupno sudjelovalo 266 osoba u statusu beskućništva. Očekivano, među obuhvaćenom populacijom osoba u statusu beskućnika značajno je veći udio muškaraca (80,8%) u odnosu na udio žena (19,2%). Prosječna dob obuhvaćene populacije beskućnika je 51,4 godine. S obzirom na stupanj obrazovanja, najveći udio sudionika ima srednje strukovno obrazovanje (63,6%). No podaci o strukturi zanimanja ukazuju da se radi o zanatskim zanimanjima i zanimanjima nižeg obrazovanja, što govori da su sudionici završili trogodišnje srednje škole. Gotovo ¼ sudionika ima samo osnovno obrazovanje, odnosno bez zanimanja su. Očekivano, mali je broj onih koji imaju visoku stručnu spremu (6,4%). Nadalje, pokazalo se da većina sudionika ovog istraživanja nije u braku (84%), tj. značajno je više nevjenčanih osoba (42,9%) i razvedenih (41,3%) nego oženjenih (7,9%). U kvalitativnom dijelu istraživanja pokazalo se kako je dio muškaraca po razvodu braka ili raskidu veze, napustio obiteljski stan ili kuću, prepustivši djeci i bivšoj supruzi/partnerici mjesto za stanovanje, a sebe izložio nesigurnom stanovanju (podstanarstvu), a nakon toga i gubitku “krova nad glavom”. Tako se pokazalo da više od polovine sudionika ovog istraživanja ima djecu (59,1%). Rezultati istraživanja jasno ukazuju da je većina sudionika trenutačno nezaposlena (69,2%), dok je

podjednak udio sudionika u statusu umirovljenika, odnosno nesposobno za rad (12%). Tek je 3,2% sudionika istraživanja zaposleno na puno radno vrijeme. Prosječna duljina radnog staža iznosi 14 godina. Važno je i za istaknuti da 10% sudionika nema radnog staža. Na veličinu problema ukazuju i rezultati ovog istraživanja, ne samo zbog velikog udjela nezaposlenih osoba, već i podatka da je 73% sudionika nezaposleno unazad 10 godina, dok je 27% nezaposleno dulje vrijeme. Navedeni rezultati ujedno potvrđuju da osobe u statusu beskućnika imaju i svojevrsan rizik od dugotrajne nezaposlenosti. Kao razlog vlastite nezaposlenosti, sudionici najčešće navode nedostatak slobodnih radnih mjesta na području u kojem žive (19,25%) te činjenicu da poslodavci ne žele zaposliti beskućnika (19,25%) (Družić Ljubotina i sur., 2016.).

Istraživanje „Prikaz nekih obilježja i potreba korisnika osam hrvatskih prihvatilišta i prenoćišta za beskućnike u periodu od 2017.-2019. godine“, nastalog u sklopu trogodišnjeg programa „Osnaživanje beskućnika, podrška stručnjacima i izgradnja inovativnih modela skrbi o beskućnicima“, ispitalo je sociodemografske podatke, podatke o radnom statusu, zdravstvenim potrebama, posjedovanju nužne dokumentacije i boravku beskućnika. U sklopu navedenog istraživanja, 836 beskućnika ispunilo je upitnik te rezultati pokazuju sljedeća obilježja populacije: broj muškaraca beskućnika je veći od broja žena beskućnica (žene su činile 16% među korisnicima prihvatilišta/prenoćišta). Dob korisnika u opažanom periodu bila je između 19 i 86 godina, što znači da je prosječna starost iznosila 51 godinu. Nadalje, ispitanici imaju najčešće završenu srednju stručnu spremu (42,8%), a onih sa završenom osnovnom školom ima 23,4%, dok sa nezavršenim školovanjem ima 7,4%. Među njima je 6,3% onih sa završenom višom stručnom spremom. Struktura s obzirom na bračni status pokazuje kako je među obuhvaćenim korisnicima najzastupljenija skupina neudatih/neoženjenih (48,7%), a zatim slijedi skupina razvedenih (37,9%). Nadalje, rezultati pokazuju kako većina korisnika nema djecu (51,8%), a od onih koji imaju većina ih ima dvoje djece (19,3%) ili jedno dijete (18,3%). S obzirom na trenutačni radni status, manji broj ispitanika je u radnom odnosu (10%), dok je većina nezaposlena (61%). Podaci o evidentiranom radnom stažu pokazuju kako je prosječni radni staž u formalnoj ekonomiji za muškarce 11 godina, dok za žene

iznosi 10 godina. U ovom istraživanju istražila se i učestalost hospitalizacije te razlozi hospitalizacije kod beskućnika i kao najčešći navedeni razlog spominju se problemi s mentalnim zdravljem (Ceraneo, 2019.).

U sklopu projekta „Nova perspektiva za beskućništvo“ provedeno je nekoliko različitih istraživanja koja su ispitivala različite sfere života u beskućništvu. Jedno od tih istraživanja bilo je kvalitativno istraživanje provedeno sa osobama koje žive na ulici (Šikić-Mićanović, 2022.). U istraživanje je bilo uključeno 25 osoba koje žive na ulici u četiri grada u Hrvatskoj (Zagreb, Pula, Karlovac, Split). U uzorku je bilo više muškaraca (16) nego žena (6). Prosječna dob sudionika istraživanja bila je 44,3 godine. Većina ispitanika je završilo srednjoškolsko obrazovanje, dok je jedna osoba imala završeno visoko obrazovanje. Manji broj njih završilo je samo osnovnu školu. Gledajući bračni status, većina je samaca te manjih broj je razveden ili u braku/ izvanbračnoj zajednici. Gotovo polovica sudionika ima djecu. Ukupno radno iskustvo u formalnoj ekonomiji bilo je 8,5 godina, s time da je jedan ispitanik imao više od 35 godina radnog iskustva u formalnoj ekonomiji, a njih sedmero između 10 i 15 godina. Nasuprot tome, troje njih nije imalo nikakvog radnog iskustva. Nadalje, gotovo su se svi izjasnili da su radili u neformalnoj ekonomiji. Radno iskustvo u neformalnoj ekonomiji je u prosjeku iznosilo 6,8 godina. Što se tiče trajanja beskućništva tj. razdoblja bez krova nad glavom, za muške ispitanike, traje od 1 mjeseca do 12 godina, dok za ženske ispitanike, od 2 mjeseca do 6 godina. Većina osoba u ovom uzorku radi sezonske, kratkoročne i rizične poslove (Šikić-Mićanović, 2022.).

Iz istraživanja o beskućništvu može se zaključiti o profilu beskućnika u Hrvatskoj. To su uglavnom muškarci, prosječne dobi oko 50 godina, čime se može zaključiti da je beskućništvo u Hrvatskoj pretežito problem muškaraca. Oni su najčešće samci ili razvedeni, uglavnom imaju djecu te su doprinosili društvu svojim radom jer su bili zaposleni, ali su ostali bez posla. Najčešće su to ljudi sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem. Nerijetko je kod njih prisutan problem ovisnosti te problemi mentalnog zdravlja. Sve u svemu, generalizirati o beskućništvu je teško s obzirom na veliki broj različitih životnih situacija i uzroka koji su te ljude doveli u beskućništvo.

3.2.1 Socijalna prava i usluge za beskućnike u Hrvatskoj

Republika Hrvatska je socijalna država (Ustav Republike Hrvatske, NN 05/2014) u kojoj su uređeni sustavi socijalne sigurnosti i koja kontrolira socijalne procese. Zaštita socijalnih prava se osigurava samo za najranjivije skupine društva. Beskućnici spadaju u najranjivije skupine te su pod zaštitom države. U socijalne usluge dostupne beskućnicima u Hrvatskoj, spadaju naknade i usluge iz sustava socijalne skrbi, zdravstvene usluge, odgojne, obrazovne, kulturne i dr., pri čemu je važno da su usmjerene na sprječavanje socijalne isključenosti ranjivih skupina (Knezić i Opačić, 2021.). Nadalje, u Zakonu o socijalnoj skrbi stoji da je socijalna skrb organizirana djelatnost od javnog interesa čiji je cilj pružanje pomoći socijalno ugroženima (NN 46/2022). Zakonom o socijalnoj skrbi, u čl. 15. određeno je tko su sve korisnici socijalne skrbi, a podstavkom 14. među korisnike socijalne skrbi uvršteni su i beskućnici: „beskućnik je osoba koja nema mjesto stanovanja niti sredstva kojima bi mogla podmiriti troškove stanovanja, a smještena je ili koristi uslugu organiziranog stanovanja u prihvatilištu ili prenoćištu ili boravi na javnim ili drugim mjestima koja nisu namijenjena za stanovanje“ (NN 46/2022). Prema istom zakonu beskućnici imaju pravo na:

- zajamčenu minimalnu naknadu (ZMN)
- naknada za osobne potrebe
- jednokratnu naknada (JNP)
- naknada za troškove stanovanja
- naknada za ugroženog kupca energenta
- naknadu za troškove ogrijeva i dr.
- te socijalne usluge (boravak, organizirano stanovanje, smještaj, pučka kuhinja, socijalno mentorstvo)

Od svih navedenih naknada najčešće priznata naknada beskućnicima je zajamčena minimalna naknada. To je naknada koja se priznaje samcu ili kućanstvu koje nema dovoljno sredstva za podmirenje osnovnih životnih potreba. Zakon propisuje i neke dodatne uvjete koje korisnici moraju ispunjavati da bi u konačnici ostvarili pravo na ZMN (ZSS, NN 46/2022). Nadalje, u starom zakonu jedan od uvjeta je bio da korisnik

prihvatišta ne može ostvariti pravo na ZMN, no donošenjem novog zakona, u čl. 24, st. 5 navodi se iznimka „osim beskućnika koji je korisnik usluge smještaja ili organiziranog stanovanja u prenoćištu ili prihvatilištu (...)“ po kojoj beskućnici u navedenoj situaciji mogu ostvariti navedenu pomoć, iako u polovičnom iznosu od 66 eura (čl. 28, st.1) (ZSS, NN 46/2022). Socijalni radnici polovičnu ZMN u prosjeku procjenjuju kao nedostatnu za podmirenje potreba beskućnika (Družić Ljubotina i sur., 2022., prema Bežovan i sur., 2023.).

Osim naknada, beskućnik na temelju ZSS može ostvariti i određene usluge. Socijalne usluge obuhvaćaju sve aktivnosti, mjere i programe namijenjene sprječavanju, prepoznavanju i rješavanju problema i poteškoća pojedinca, obitelji, skupna i zajednica te poboljšanju kvalitete njihovog života u zajednici (Karačić, 2012.:43). Najčešća usluga priznata beskućnicima putem ZSR je usluga smještaja koja se uglavnom svodi na njihovo zbrinjavanje u prihvatilištu. Riječ je o privremenom smještaju zbog krizne situacije koji može trajati 6 mjeseci, a iznimno do najviše godinu dana. Tijekom smještaja korisniku se osigurava zadovoljavanje osnovnih životnih potreba (Karačić, 2012.:74). Prihvatišta pružaju uslugu cjelodnevnog boravka i prehrane, prenoćišta osiguravaju noćenje, uz jedan obrok. Prema ZSS, prihvatilišta osnivaju i financiraju lokalne jedinice, a mogu ih osnivati i vjerske organizacije te organizacije civilnog društva (NN 18/22). Prema podacima Hrvatske mreže za beskućnike u Hrvatskoj trenutačno ima ukupno 14 prihvatilišta i prenoćišta sa ukupno 450 mjesta (HMB, 2023.). Unatoč, navedenome i dalje postoji 10 županija u kojima ne postoje prihvatilišta ili prenoćišta (Baturina i Matančević, 2016.). Rezultati istraživanja o dostupnosti socijalnih usluga u Hrvatskoj pokazuju da je usluga smještaja za beskućnike dostupna u samo 17% jedinica lokalne samouprave (Knezić i Opačić, 2021.). U novije vrijeme pojavila se usluga stambenog zbrinjavanja beskućnika kroz organizirane stambene zajednice. Trenutačno u Hrvatskoj brojimo tri takve zajednice (dvije u Zagrebu i jedna u Puli) (Družić Ljubotina i sur., 2022.).

Sve u svemu, prema zakonu o socijalnoj skrbi, beskućnici imaju jednaka prava kao i ostali korisnici, ali često nemaju jednake mogućnosti ostvarivanja tih prava. Većina njih nema riješeno pitanje prebivališta/boravišta, a bez toga ne mogu izvaditi osobne

dokumente, prijaviti se na Zavod za zapošljavanje, ostvariti zdravstvenu zaštitu, tražiti pomoć lokalne uprave i samouprave u rješavanju stambenih pitanja (CERANEO, 2020.:8). Upravo zbog toga se novim Zakonom o prebivalištu omogućuje (NN 144/2012) da beskućnik prijavi prebivalište na adresi prihvatilišta u kojem boravi ili ZSR ako nije na smještaju. Ova odluka zakonodavca otvorila je mogućnost beskućnicima da riješe svoju dokumentaciju i na taj način si prošire mogućnosti za izlazak iz beskućništva.

U novom Zakonu o socijalnoj skrbi dolazi i do nove usluge pod nazivom socijalno mentorstvo. Prema čl. 85, st. 1. to je „usluga kojom se dugotrajno nezaposlenoj osobi koja je korisnik ZMN, osobi s invaliditetom, korisniku nakon izvršenja kazne zatvora i drugim sličnim kategorijama korisnika, pruža stručna pomoć usmjerena jačanju njihovih snaga i sposobnosti za uspješnije rješavanje nepovoljnih životnih prilika i bolju integraciju u zajednici u kojoj živi“ (NN 46/2022). Uslugu socijalnog mentorstva mogu koristiti i beskućnici jer su često korisnici ZMN, nezaposleni ili skupina u riziku od socijalne isključenosti.

Sve usluge i prava koja omogućava država ponekad nisu dovoljna jer ovu skupinu često obilježavaju osjećaji frustracija i napuštenosti, isključenosti i izolacije, potpuno nepovjerenje u institucije i sustav (Družić Ljubotina, 2012.). Osim usluga osiguranih od strane države, beskućnici određene usluge mogu potražiti i od organizacija civilnog društva (OCD). Značajan doprinos u skrbi za beskućnike svakako ima Hrvatska mreža za beskućnike (HMB). HMB je krovna organizacija za pomoć i unaprjeđenje života beskućnika, koja istovremeno okuplja razne druge OCD koje se bave beskućništvom. Ciljevi HMB uključuju povezivanje pravnih i fizičkih osoba zainteresiranih za rad na unaprjeđenju skrbi o beskućnicima i promicanje prava beskućnika. Neke od organizacija koje MHB okuplja jesu Gradsko društvo Crvenog križa Pula, udruga Milosrđe Karlovac, udruga Oaza Rijeka i dr. (HMB, 2023.). Nadalje, najčešće usluge koje takve organizacije pružaju su pravo na prenoćište ili prihvatilište (Prihvatilišta za beskućnike hrvatskog Crvenog križa, Prihvatilišta za beskućnike Caritasa Zagrebačke nadbiskupije, Prenocišta za beskućnike udruge Novi Put, Prenocišta za beskućnike udruge Most, Centra za prihvat beskućnika – Dom sv. Vinka Paulskoga, Prihvatilišta za beskućnike udruge Oaza Rijeka,

Prihvatišta za beskućnike u Puli i dr.). Međutim, neke OCD uz navedeno pružaju i druge socijalne usluge, poput psihosocijalne podrške, radno okupacijske aktivnosti, kreativne radionice, volontiranje, podršku pri zapošljavanju, pravnu podršku i dr. (Družić Ljubotina i sur., 2022.:701). Neke pružaju i usluge doedukacije za određena zanimanja ili ostvarivanje zarade na neki način (Centar za beskućnike u Karlovcu, Depaul Hrvatska, Fajter i sl.).

3.3 Položaj beskućnika na tržištu rada

Izvješće FEANTSE iz 2007. godine temelji se na pretpostavci da rad i zapošljavanje igraju ključnu ulogu za društvenu uključenost i osobno ispunjenje pojedinca. Rad osobi pruža smisleno zanimanje u životu i pridonosi rastu samopouzdanja i prepoznavanja osobe u društvu na temelju rada. Rad utječe na zdravlje pojedinca kao i na njegovu stambenu situaciju. Nadalje, rad potiče socijalnu koheziju ali i ekonomiju općenito. Stoga, radni status predstavlja jednu od važnijih odrednica položaja osoba u statusu beskućnika, prije svega jer pronalazak stabilnog radnog mjesta predstavlja jedno od rješenja za osiguranje stambene situacije (Mulroy i Lauber, 2004., prema Družić Ljubotina i sur., 2016.).

Mnoge osobe koje su beskućnici isto tako naglašavaju važnost rada i zaposlenja za svoju situaciju. Većina ljudi u statusu beskućništva su nezaposleni ili ekonomski neaktivni, iako postoji manji broj njih koji rade. Istraživanja koja su između ostalog ispitala radni status beskućnika, potvrdila su ove nalaze (Feantsa, 2009.; Družić Ljubotina i sur., 2016.; Ceraneo, 2019.; Šikić-Mićanović, 2022.). Nadalje, beskućnici koji rade su većinski zaposleni preko ugovora na određeno, te su najčešće zaposleni na niskokvalificiranim poslovima ili onim poslovima s niskim primanjima (Feantsa, 2009.; Družić Ljubotina i sur., 2016.). Jedan dio njih radi u socijalnoj ekonomiji zapošljavanjem preko socijalnih poduzeća, a neki rade u području „sive ekonomije“ na način da prose, sakupljaju smeće ili pak rade na crno (Feantsa, 2007.; Šikić-Mićanović, 2022.). Isto tako, jedan dio sudionika nema radnog staža, dok drugi dio ima značajni broj godina radnog staža u formalnoj ili neformalnoj ekonomiji (Družić Ljubotina i sur., 2016.; Šikić-Mićanović, 2022.). Većina nezaposlenih beskućnika, nezaposleno je duži niz godina, što znači da osobe u statusu beskućništva imaju veliki rizik od dugotrajne nezaposlenosti

(Feantsa, 2007.; Družić Ljubotina i sur., 2016.; Ceraneo, 2019.). Na putu do posla za beskućnike stoje mnoge barijere i prepreke.

Jedan od većih izazova uključivanja beskućnika na tržište rada predstavlja problem rješavanja njihovog stambenog pitanja. Za mnoge ljude koji su beskućnici stanovanje će definitivno biti prioritetno za rješavanje (Feantsa, 2007.; Družić Ljubotina i sur., 2016.; Ceraneo, 2016.). Naime, kada osoba koja je beskućnik ostvari stanarsko pravo tada može prijaviti svoje mjesto stanovanja (prebivalište, boravište). Upravo prijava mjesta stanovanja omogućuje regulaciju pravnog statusa što onda beskućnicima omogućuje ostvarivanje prava iz sustava socijalne skrbi, ali i drugih sustava kao što su izrada osobnih dokumenata, prijava na Zavod za zapošljavanje, ostvarivanje prava na osobne dokumente, prijava na obvezna osiguranja, itd. (Feantsa, 2007.; Družić Ljubotina i sur., 2016.). Osim navedenih razloga, problem nestabilnog stanovanja otežava ovoj populaciji pronalazak zaposlenja zbog nemogućnosti obavljanja svakodnevne higijene, nošenja čiste odjeće, otežana je mogućnost da ih poslodavac kontaktira u vezi posla putem pošte itd. (Ceraneo, 2016.).

Potrebno je istaknuti kako je prema Općoj deklaraciji o pravima čovjeka (1948.) pravo na stanovanje navedeno kao jedno od osnovnih ljudskih prava. Nadalje, u Deklaraciji se spominje kako je država svojim građanima dužna osigurati adekvatne uvjete života ukoliko ih sami nisu u stanju zadovoljiti. Iz svega navedenog, može se zaključiti kako je obveza države pobrinuti se za stambeno zbrinjavanje beskućnika. Međutim, čak i u situaciji kada država ima socijalne stanove za socijalno ugrožene pojedince i skupine, broj tih stanova je najčešće malen te nedovoljan da bi se u njima zbrinuli beskućnici, pogotovo samci (Feantsa, 2007.). U Hrvatskoj ne postoji opcija da država sufinancira dio stanarine ili potpomaže sufinanciranje. Iz navedenog, vidljivo je kako postoji očita potreba za pružanjem/stvaranjem novih i priuštivih stambenih prostora onim građanima s najnižim primanjima (Šikić-Mičanović, 2022). Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 119/22), čl. 289., st. 6.: „Veliki gradovi i gradovi sjedišta županija dužni su u svom proračunu osigurati sredstva za uslugu prehrane u pučkim kuhinjama, kao i pružanje usluge smještaja u prihvatilištima ili prenoćištima za beskućnike (...)“.

Prosjeak boravka u prihvatilištima u Zagrebu iznosi 2,5 godine, a većina korisnika zadržava se i preko 7 godina (Zubčić, 2018.). Nošenje s problemom stambenog zbrinjavanja beskućnika samo kroz prenoćišta/prihvatilišta je neučinkovito, neuspješno i skupo (Šikić-Mićanović, 2022.). S druge strane, još jedna opcija koja preostaje je stambeno zbrinjavanje kod privatnih najmodavaca, iako je u toj sferi ključan problem nedostatak priuštivih privatnih stanova. Nadalje, postoji povezanost između tržišne cijene stanova i otvorenih radnih mjesta. U sredinama gdje ima više potražnje za radnom snagom, cijena najma će biti veća i obrnuto što dodatno prikazuje kako je potrebna državna intervencija i pomoć u stambenom zbrinjavanju beskućnika (Feantsa, 2007.).

Nadalje, većina beskućnika ima nižu obrazovnu razinu od većinske populacije. Jedna studija u Estoniji istraživala je povezanost između vještina koje neka osoba posjeduje i mogućnosti zapošljavanja te su rezultati pokazali da što je niža razina obrazovanja to je veći rizik za nezaposlenost (Feantsa, 2007.). Najnižu obrazovnu razinu imaju osobe „bez krova nad glavom“. Sve to ne bi bio problem kada bi na tržištu rada postojala potražnja za takvom vrstom radne snage i takvim radnim mjestima. U prilog tome, prema već navedenom izvješću Feantse (2007.) detektirano je nekoliko prepreka zapošljavanju beskućnika, a jedna od njih je nedostatak ponuda za zapošljavanje. Mnoga nacionalna izvješća zemalja članica Europske unije, izvješćuju o promjenama strukture tržišta rada zbog čega je teško zapošljivim skupinama i osobama s višestrukim specijalnim potreba sve teže pristupiti tržištu rada. Važan razlog za promjenu strukture tržišta rada je prelazak iz industrijskih društava gdje je bila potražnja za velikim brojem nisko obrazovanih radnika u moderna gospodarstva koju su više naklonjena za one pojedince s višom obrazovnom strukturom i specijaliziranim znanjima; na taj način osobe s niskom razinom znanja u modernoj ekonomiji teže pronalaze zaposlenje jer ne mogu ponuditi specijalizirano znanje koje je traženo, a radnih mjesta u industriji je sve manje. Dakle, jedna velika prepreka u traženju posla za ovu kategoriju građana jest svakako posjedovanje neadekvatnog ljudskog kapitala, odnosno nezaposlene osobe u statusu beskućništva imaju niže razine obrazovanja te istovremeno ne posjeduju znanja, vještine

i kompetencije za kojima postoji potražnja na tržištu rada (Šverko i sur., 2006., prema Matković, 2019.:204).

Mnogo ljudi u statusu beskućnika ima niz zdravstvenih problema koji onemogućavaju ili otežavaju njihovo uključivanje u obrazovanje, treninge ili na tržište rada. Povezanost između narušenog fizičkog zdravlja i beskućništva je već dobro utvrđena i istraživana tema (Hwang, 2001.; Baggett i sur., 2010.; Chin i sur., 2011.; Kertesz, 2014.; Davies i Wood, 2018., prema Plage i Parsell, 2022.). Istraživanja su pokazala kako beskućnici imaju skraćeni životni vijek, veću stopu mortaliteta i morbiditeta (Seastres i sur., 2020.; Fazel i sur., 2014., prema Plage i Parsell, 2022.). Isto tako, beskućništvo je povezano s lošim zdravljem, uključujući kardiovaskularne bolesti, rak, mentalne bolesti, respiratorne bolesti, HIV/AIDS bolesti, lošije spolno zdravlje i veću učestalost zaraznih bolesti (Hwang, 2001.; Kertesz, 2014., prema Plage i Parsell, 2022.). Nadalje, istraživanje provedeno na 500 kanadskih beskućnika pokazalo je kako je 68% ispitanika bolovalo od barem jednog mentalnog poremećaja poput depresije, bipolarnog poremećaja, PTSP i shizofrenije u vrijeme provođenja istraživanja. Isto tako, 55% sudionika bolovalo je i od ovisnosti što potvrđuje činjenicu da se ove mentalne bolesti često javljaju u komorbiditetu s ovisnostima (Shuetz, 2016.). Lošu mentalnu sliku beskućnika, potvrđuju i statistički podaci o broju samoubojstava koju počinu od 20% do 40% osoba iz ove populacije (Testoni i sur., 2018., prema Katović, 2020.). Analizom podataka iz nacionalnih izvještaja država članica EU, postoje tri glavne barijere pri pronalasku zaposlenja povezane sa zdravljem: ovisnost o alkoholu, problemi mentalnog zdravlja i ovisnost o drogi (Feantsa, 2007). U EU, 18 milijuna ljudi doživjelo je beskućništvo, od kojih je 1 od njih 300 prijavio problem korištenja droga (European Union Working Group, 2000., prema Greenwood i sur., 2020.). Isto tako istraživači Zapadnih zemalja Europske unije, izvještavaju da je od 8% do 59% ljudi koji su iskusili beskućništvo imalo problem s ovisnošću o alkoholu, a od 5% do 54% je imalo problema s ovisnošću o drogama (Fazel i sur., 2008., prema Greenwood i sur., 2020.). U istom smjeru idu i rezultati istraživanja provedenog u Velikoj Britaniji, gdje se pokazalo da 25% ljudi koji spavaju na ulicama ili hostelima konzumira drogu, a od njih 15% je izvijestilo da se radi o heroinu (Kershaw i sur., 2003., prema

Greenwood i sur., 2020.). Valja napomenuti kako neke kategorije beskućnika imaju više barijera istovremeno gdje se najčešće s problemima mentalnog zdravlja paralelno pojavi i ovisnost o nekom opojnom sredstvu. U skladu s time, u Nizozemskoj je istraživanje potvrdilo kako 50% osoba koje su u statusu beskućnika imaju problema s mentalnim zdravljem ili su ovisnici (Feantsa, 2007.).

Postoji očiti nedostatak razumijevanja opće populacije prema životu beskućnika. Mnogo ljudi koji su beskućnici doživljavaju stigmatizaciju i diskriminaciju u svim Europskim državama što može dodatno usporiti i otežati pronalazak zaposlenja. Kao što je i prije napomenuto, jedan dio beskućnika nema adresu prebivališta jer si ne mogu priuštiti stanovanje. Upravo zbog toga primorani su zatražiti privremeno stanovanje u prenoćištima ili skloništima te se tada kao njihova adresa navodi adresa skloništa što nije poželjno za vidjeti od strane poslodavca. Isto tako, dolazi do stigme ukoliko osoba živi u područjima grada koji su stigmatizirani kao područja gdje žive „problematicni“, „siromašni“ i sl. Stigmatizacija i diskriminacija posebno pogađa etničke manjine, državljane trećeg svijeta poput Afrikanaca ili Azijaca, nošenje vjerskih simbola poput marama za glavu i sl. (Feantsa, 2007.). S treće strane, prema izvješću Feantse u brojnim zemljama još uvijek postoji stigmatizacija i diskriminacija beskućnika koji i dalje slove kao „oni koji ne žele raditi niti se integrirati u društvo (Feantsa, 2007.:14) tj. kako je beskućništvo produkt lijenosti samih beskućnika (Homeless Hub, 2019., prema Katović, 2020.). To potvrđuje i istraživanje provedeno u Hrvatskoj o stavovima građana prema beskućnicima pokazalo je kako petina građana smatra da većina beskućnika ne želi raditi i da su si sami krivi za situaciju u kojoj se nalaze (Pučka pravobraniteljica, 2022.). Neka druga istraživanja pokazala su i diskriminaciju prema beskućnicima koji su počinili prekršajno ili kazneno djelo, nemaju adresu stanovanja, ovisnici su, imaju duševne bolesti i prema beskućnicima koji su roditelji (Šikić-Mićanović, 2022.).

Sljedeća prepreka koja otežava pronalazanje zaposlenja za beskućnike odnosi se na osobne barijere. Nacionalna izvješća država članica ukazuju na važnost osobnih barijera na putu do obrazovanja, treninga i zapošljavanja osoba koje su beskućnici. Osobne prepreke mogu u nekim slučajevima biti rezultat problema u obitelji kao što su

nasilje u obitelji, s druge strane postojanje kriminalne povijesti na strani osobe ili ukoliko je osoba bila odsutna s tržišta rada duži niz godina. Nadalje, mnoge osobe koje su beskućnici imaju dugovanja te loše razvijene vještine upravljanja financijama. Poljsko nacionalno izvješće pokazalo je kako je problem duga jedno od glavnih prepreka pronalasku zaposlenja za nezaposlene. Veliki dio tih osoba radi u neformalnoj ekonomiji kako bi zaštitili svoje prihode i kako 50% tih prihoda ne bi morali dati za pokrivanje dugova koje su ranije stvorili. Uz sve to, valja napomenuti i strukturu vremena koja se većinski kod osoba u statusu beskućništva razlikuje od one u društvu pa je upravo zbog toga beskućnicima teško priviknuti se na radno vrijeme, pauze za ručak i slično (Feantsa, 2007.).

Nadalje, još jedna od prepreka prilikom traženja zaposlenja je motivacija za radom. Već ranije spomenuto istraživanje, „Prikaz nekih obilježja i potreba korisnika osam hrvatskih prihvatilišta i prenoćišta za beskućnike u periodu od 2017. -2019. godine“, ispitalo je spremnost ispitanika da aktivno traže zaposlenje. Nalazi su pokazali da među ispitanicima, 14% nije spremno aktivno tražiti posao. Među ovim osobama su najčešće osobe koje su bile privremeno ili trajno narušenog zdravlja. S druge strane, 56,7% ispitanika izjasnilo se kako je spremno tražiti posao. U istom istraživanju, djelatnici prihvatilišta/prenoćišta morali su iznijeti i svoja zapažanja o tome u kojoj mjeri procjene korisnika odgovaraju praksi. Rezultati su pokazali kako djelatnici smatraju da više osoba nije spremno tražiti zaposlenje (23,3%), nego što su to procijenili beskućnici sami za sebe (14,0%) (Ceraneo, 2019.). Isto tako, istraživanje Družić Ljubotina, Kletečki Radović i Ogreste (2016.) u jednom svom dijelu ispitalo je intenzitet traženja posla od strane beskućnika. Naime, intenzitet traženja posla govori i o stupnju motiviranosti osoba za pronalaskom zaposlenja. Rezultati su pokazali kako 29% nezaposlenih sudionika uopće ne traži posao. Jedan dio ovih konstatacija možda se može opravdati i strahom od gubitka socijalnih prava od strane beskućnika (Družić Ljubotina i sur., 2022., prema Bežovan i sur., 2023.).

4. Okvir politika i mjera za uključivanje beskućnika na tržište rada u Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj

4.1 Politike i mjere uključivanja beskućnika na tržište rada u Europskoj uniji

Još od početaka Europske unije u Ugovoru o Europskoj uniji (1993.) i Ugovoru o funkcioniranju Europske unije (1958.), uspostavili su se pravni temelji po pitanju radnog prava i zapošljavanja. Ugovorom o Europskoj uniji, u čl. 3., EU ima dužnost težiti punoj zaposlenosti i društvenom napretku. U horizontalnoj klauzuli iz članka 9. UFEU-a navodi se da se pri utvrđivanju i provedbi politika i aktivnosti EU mora uzeti u obzir cilj postizanja visokog stupnja zaposlenosti. Države članice također imaju zadaću raditi na razvoju usklađene strategije, posebno u pogledu promicanja kvalificirane, obrazovane i prilagodljive radne snage te tržišta rada koja se mogu prilagoditi gospodarskim promjenama, kako je opisano u članku 145. UFEU-e. Istim ugovorom, osniva se i Europski socijalni fond (ESF). „Njegov je cilj olakšati zapošljavanje radnika i povećati njihovu zemljopisnu i profesionalnu mobilnost unutar Unije te olakšati njihovu prilagodbu industrijskim promjenama i promjenama u proizvodnim sustavima, osobito kroz strukovno osposobljavanje i prekvalifikaciju.”. Ova dva dokumenta su baza za kasniji razvoj politike Europske unije u svim sferama pa tako i sferi zapošljavanja. Ugovori koji su se donosili, a u kojima se u nekoj manjoj mjeri uspostavljalo obvezne standarde po pitanju zapošljavanja jesu:

- Bijela knjiga o rastu, konkurentnosti i zapošljavanju (1993.): pokrenula se rasprava o europskoj strategiji zapošljavanja i pitanje zapošljavanja je prvi put postavljeno kao prioritetno područje EU
- Ugovor iz Amsterdama (1997.): pružila se osnova za osnivanje Europske strategije zapošljavanja koja je kasnije i donesena, a kojoj je glavni cilj otvaranje novih i boljih radnih mjesta diljem EU (Europska komisija, 2023.a)

- Lisabonska strategija (2000.): postavio se cilj da EU postane najkonkurentnije i najdinamičnije svjetsko gospodarstvo utemeljeno na znanju
- Strategija Europa 2020 (2010.): postavljen cilj da se do 2020-e „poveća sudjelovanje osoba od 20 do 64 godine na tržištu rada na 75 %”. Taj su cilj države članice morale uvrstiti u svoje nacionalne strategije (Europski parlament, 2023.), a poseban je naglasak strategije na većem uključivanju žena, starijih radnika te bolja integracija migranata u radno aktivno stanovništvo. Novitet koji ova strategija donosi je i sve veći naglasak na socijalnom poduzetništvu kao modelu dobre prakse prilikom zapošljavanja ranjivih skupina (Europa 2020, 2010.)
- Europski stup socijalnih prava (2017.): osvrće se na jednake mogućnosti i pristup tržištu rada te se zagovaraju obrazovanje, osposobljavanje i cjeloživotno učenje; jednako postupanje i mogućnosti na tržištu rada, pravo na jednako postupanje i mogućnosti u pogledu zapošljavanja, a posebice se ističu jednake mogućnosti nedovoljno zastupljenih skupina. Nadalje, potiče se aktivna potpora zapošljavanju posebno se osvrćući na mlade i dugotrajno nezaposlene osobe.
- Strategija Europa 2030 (2020.): najveći naglasak stavlja na očuvanje okoliša i prelazak na kružnu ekonomiju. Prema ovoj strategiji „čista energija prilika je za zapošljavanje i rast“ te se očekuje ukoliko se mobiliziraju javna i privatna ulaganja do 2030., u sektoru energetske učinkovitosti moglo bi se otvoriti na razini EU, do 900 000 radnih mjesta (Europska komisija, 2019.).

Europska unija donijela je i niz neobveznih direktiva, uredbi i odluka kojima je detaljnije uredila područja minimalnih standarda na tržištu rada, poput zdravlja i sigurnosti na radu, jednake mogućnosti za žene i muškarce, zaštita od diskriminacije na osnovi spola i dr. Osim toga, donijela je i niz preporuka i inicijativa u području

zapošljavanja, poput Europske garancije za mlade, Preporuke Vijeća o integriranju dugotrajno nezaposlenih osoba na tržište rada, Preporuci Komisije o učinkovitoj aktivnoj potpori zapošljavanju nakon krize uzrokovane bolešću COVID-19, i dr. (Europski parlament, 2023.).

Potpora u području zapošljavanja nudi se i kroz brojne programe EU za financiranje, npr. Europski socijalni fond plus (ESF+), Europski fond za prilagodbu globalizaciji za radnike koji su proglašeni viškom, Fond za pravednu tranziciju i dr. Od svih navedenih, ESF+ je EU-ov najvažniji financijski instrument za ulaganje u ljude za razdoblje od 2021. do 2027. godine koji potiče politike zapošljavanja, socijalne politike, obrazovanje i vještine (Europska komisija, 2023.)

Iz svega navedenog, vidljivo je kako je zapošljavanje jedan od prioritarnih područja Europske unije. Implementirajući politiku zapošljavanja EU donosi mjere koje pretežno uključuju sve nezaposlene osobe, ali s većim naglaskom na neke ranjive skupine. Beskućnici, su nerijetko spomenuti, većinom samo navedeni kao ranjiva skupina bez posebnih mjera za njihovu integraciju na tržište rada. Po pitanju beskućništva, EU je u lipnju 2021. godine potpisala Lisabonsku deklaraciju o Europskoj platformi za borbu protiv beskućništva za što se može reći da je najveći pomak na razini EU s ciljem borbe protiv beskućništva. EU je prepoznala kako beskućništvo utječe na sve države članice te kako je u porastu tijekom zadnjeg desetljeća. U deklaraciji se naglašava prikupljanje znanstvenih spoznaja o uzrocima beskućništva, napominje se i potiče prikupljanje dokazanih i učinkovitih mjera u borbi protiv beskućništva te stavlja naglasak na pristupe usmjerene na stanovanje, a ne na zapošljavanje što je i vidljivo kroz ciljeve koje je deklaracija postavila i kojima države članice trebaju težiti do 2030. godine. Postavljeni ciljevi odnose se na dovoljan broj pristupačnog, sigurnog i odgovarajućeg hitnog smještaja; da nitko ne živi u hitnom ili privremenom smještaju dulje nego što je potrebno za useljenje u trajno stambeno rješenje; da nitko nije otpušten iz ustanove bez ponude odgovarajućeg smještaja; spriječiti deložacije ili osigurati sigurno stambeno rješenje za osobe kojima prijete deložacija i da nitko ne bude diskriminiran zbog statusa beskućnika (Europska komisija, 2021.). Iz navedenog, vidljivo je kako su države članice

prepoznale beskućnike kao jednu od ranjivih skupina u EU, no njegovo rješavanje predviđaju samo u domeni stanovanja, dok se dimenzija zapošljavanja zanemarila.

Tablica 4.1 Ključni policy okvir i relevantnost za zapošljavanje beskućnika

Zapošljavanje generalno	<ul style="list-style-type: none"> • Ugovoru o Europskoj uniji (1993.) • Ugovoru o funkcioniranju Europske unije (1958.) • Bijela knjiga o rastu, konkurentnosti i zapošljavanju (1993.) • Ugovor iz Amsterdama (1997.) • Lisabonska strategija (2000.) • Strategija Europa 2020 (2010.) • Europski stup socijalnih prava (2017.) • Strategija Europa 2030 (2020.) • Preporuka Komisije o učinkovitoj aktivnoj potpori zapošljavanju nakon krize uzrokovane bolešću COVID-19 (2021.) • Fond za pravednu tranziciju • i dr.
Zapošljavanje ranjivih skupina koje može uključivati i beskućnike	<ul style="list-style-type: none"> • Europska garancija za mlade • Preporuka Vijeća o integriranju dugotrajno nezaposlenih osoba na tržište rada • Europski fond za prilagodbu globalizaciji za radnike koji su proglašeni viškom • i dr.
Beskućnici	<ul style="list-style-type: none"> • Lisabonska deklaracija o Europskoj platformi za borbu protiv beskućništva (2021.)

Sve u svemu, politika EU-a bavi se integracijom ranjivih skupina na tržište rada, no čini se kako treba proći još neko vrijeme da se politike i mjere usmjere na zapošljavanje beskućnika. Politike i mjere koje se bave nekim specifičnim skupinama najčešće su okrenute na osobe s invaliditetom, mlade, migrante, dugotrajno nezaposlene i/ili žene. Jedan dio beskućnika može imati koristi od takvih politika (npr. oni beskućnici koji su dugotrajno nezaposleni, posjeduju invalidnost i sl.), međutim većina njih nema, iz razloga što te politike ne prepoznaju višestruke probleme i potrebe ove populacije, a koje treba zadovoljiti i prevladati da bi se osoba u statusu beskućništva uspješno integrirala na tržište rada (FEANTSA, 2007.). Nadalje, u skorije vrijeme EU je prepoznala problem beskućništva i osnovala Platformu za borbu protiv beskućništva s naglaskom na

stanovanje, a ne zapošljavanje. Projekt koji djelomično može opravdati takav pristup je socijalni eksperiment „Stanovanje prvo“. Projekt se provodio u pet europskih gradova te se značajno razlikovao od ondašnje prakse jer je umjesto modela „sustava stubišta“ koji je polazio za tim da siromašne osobe napreduju korak po korak, gdje stanovanje dolazi posljednje ili tek kasnije u procesu, ovaj je model beskućnicima odmah pružio stambene jedinice koje su adekvatne i dostojne ljudskog stanovanja. Oni koji su sudjelovali u tom procesu imali su pravo koristiti stambene jedinice dokle im je god to bilo potrebno. Evaluacijom tog projekta utvrdili su se neki pozitivni ishodi poput poboljšanog zdravstvenog stanja beskućnika kao i poboljšanje kvalitete života iz čega se može zaključiti kako je pristup usmjeren na stanovanje dobar. Međutim, evaluacija je pokazala kako je ono na čemu je bilo potrebno dodatno poraditi, pitanje zapošljavanja i pomoći prilikom stvaranja nove socijalne mreže (Bežovan, 2013.). Shodno tome, Feantsa je 2007. i 2009. sastavila preporuke za države članice EU s ciljem što uspješnije integracije beskućnika na tržište rada. Neke od smjernica su sljedeće:

- kreiranje aktivnih i preventivnim mjera tržišta rada, istovremeno praćenje sustava naknada kako bi se riješilo pitanje loše strukturiranih naknada koje uzrokuju manjak motiviranosti kod pojedinaca za zapošljavanjem
- razviti strategije zapošljivosti za najisključenije skupine društva
- poboljšati koordinaciju i suradnju različitih dionika
- pružiti uslugu zapošljavanja uz podršku kao alternativu za pojedince s višestrukim potrebama
- osigurati podršku na radnom mjestu i prijelaznu potporu i dr.

4.2 Politike i mjere uključivanja beskućnika na tržište rada u Republici Hrvatskoj

U nacionalnom zakonodavstvu najbitniji zakoni koji uređuju područje zapošljavanja i tržišta rada jesu Zakon o radu kojim se uređuje pitanje radnih odnosa i Zakon o tržištu rada kojim se „uređuje tržište rada kroz posredovanje pri zapošljavanju, profesionalno usmjeravanje, obrazovanje u cilju povećanja zapošljivosti radne snage i dr.“ (NN 18/22).

Ovim zakonima generalno se uređuje područje zapošljavanja, bez posebnog naglaska na neke ranjive skupine.

Od ostalih dokumenata na nacionalnoj razini, za razdoblje koje je pred nama značajan je dokument Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine (NRS 2030). Strategija ima četiri razvojna smjera, prvi razvojni smjer „Održivo gospodarstvo i društvo“ u jednom svom djelu detaljnije razrađuje područje obrazovanja i zapošljavanja. Prepoznaje se važnost ulaganja u obrazovanje te se obrazovanje prepoznaje kao „investicija s najvećim i najtrajnijim povratom, kako društvu tako i gospodarstvu“ (Hrvatski sabor, 2021.:51). Nadalje, ističe se kako „istodobno treba osigurati osposobljavanje za cjeloživotno učenje, ponajprije radi lakšeg prilagođavanja nepredvidivoj budućnosti i brzim promjenama uslijed globalizacije, promjenama na tržištu rada te utjecaja informacijsko komunikacijskih tehnologija, migracija, kao i različitih kriza i neočekivanih situacija“ (Hrvatski sabor, 2021.:51). S druge strane, procjenjuje se da će riziku nezaposlenosti biti izložene osobe zaposlene u turizmu, ugostiteljstvu i drugim povezanim granama te trgovini, pri čemu se kao izričito ranjive skupine ističu zaposleni bez tercijarnog obrazovanja te zaposleni u malim i mikro poduzećima. U strategiji se posebno ističe kako će se u narednom periodu, posvetiti posebna pozornost poboljšanju položaja na tržištu rada za žene, mlade, dugotrajno nezaposlene, niskokvalificirane osobe, osobe s invaliditetom i ostale osobe u nepovoljnom položaju, ali se ne navodi koje su to skupine građana konkretno (Hrvatski sabor, 2021.).

Osim navedene strategije, donesen je i Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. To je dokument kojim Vlada Republike Hrvatske strateški planira borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti putem različitih mjera. U dokumentu su kao ranjiva skupina prepoznati i beskućnici, kao i nezaposleni, dugotrajno nezaposleni, mladi, starije osobe i dr. Sam plan ne usmjerava se na mjere za povećavanje zapošljavanja navedenih skupina, već se više usmjerava na povećanje socijalnih naknada i mirovina, prevenciju i smanjenje dječjeg siromaštva kroz osiguravanje obroka i jednakog pristupa obrazovanju za svu djecu; poboljšanje položaja sudionika Domovinskog rata i njihovih obitelji (Vlada RH, 2021a).

Dokument koji se na nacionalnoj razini najizravnije bavi područjem rada i zapošljavanja je Nacionalni plan za rad, zaštitu na radu i zapošljavanje za razdoblje od 2021. do 2027. godine te pripadajući mu akcijski plan. Cilj nacionalnog plana je „povećati stopu zaposlenosti, podići kvalitetu radnih mjesta i osigurati učinkovitu zaštitu i sigurnost radnika na mjestima rada” (Vlada RH, 2021b.:2). U okviru aktivne politike zapošljavanja posebna pozornost posvetit će se poboljšanju položaja žena, mladih, dugotrajno nezaposlenih i ostalih ranjivih skupina na tržištu rada, kao i unaprjeđivanju vještina i znanja radno sposobnog stanovništva s naglaskom na digitalne i zelene vještine. Kako bi se osiguralo kvalitetno pružanje usluga korisnicima, jačat će se kapaciteti institucija na tržištu rada (Vlada RH, 2021b.:2).

U kontekstu povezivanja tržišta rada i socijalnih usluga kroz Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021. – 2026., uspostavlja se nova usluga socijalnog mentorstva kao individualna potpora dugotrajno nezaposlenim korisnicima zajamčene minimalne naknade (ZMN) i teško zapošljivim skupinama. Prema spomenutom planu, socijalno mentorstvo predstavljalo bi individualiziranu uslugu povećanja korisnikovih potencijala, uzimajući u obzir i njegove individualne potrebe, sve s ciljem uključivanja nezaposlenih osoba na tržište rada, kroz suradnju Centra za socijalnu skrb i Zavoda za zapošljavanje. Za navedenu uslugu, predviđa se da će dovesti do boljeg ciljanja ranjivih skupina u mjerama APZ-a (Vlada RH, 2021c.).

Nadalje, u Hrvatskoj je 2015. godine donesena Strategija razvoja društvenog poduzetništva za razdoblje od 2015. do 2020. godine. Naime, socijalno poduzetništvo je na razini EU-a prepoznato kao vrlo učinkovit oblik zapošljavanja ranjivih skupina i njihovog uključivanja na tržište rada. U Hrvatskoj je socijalno poduzetništvo tek u začecu, ali broj socijalnih poduzetništva svakim danom sve više raste (Baturina i Babić, 2021.). Cilj Strategije je bio stvoriti poticajno okruženje za razvoj društvenog poduzetništva, kako bi se na ovaj način smanjile regionalne razlike i povećala opća razina zaposlenosti u Hrvatskoj (Vlada RH, 2015.). Nakon proteka vremenskog razdoblja za koje je navedena strategija namijenjena, nije donesena nova za razdoblje koje je uslijedilo. Nažalost, u Hrvatskoj i dalje ne postoji niti jedno socijalno poduzetništvo koje zapošljava isključivo

beskućnike. Međutim, postoje primjeri uspješnog zapošljavanja nekih ranjivih skupina kao npr. osoba s invaliditetom u društvenom poduzeću Hedona gdje osobe s invaliditetom proizvode čokoladu ili društveno poduzeće Sapuni s točkicama, gdje se kako i sam naziv govori, proizvode sapuni.

Osim navedenog, kroz godine donosile su se strategije i planovi koji su se odnosili direktno na poboljšanje položaja nekih ranjivih skupina na tržištu rada, kao npr. Nacionalni program za mlade od 2023. do 2025. godine (2023.), Nacionalni plan za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine (2021.), Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. do 2027. godine (2021.) i dr.

U praksi najvažnija institucija u području zapošljavanja je Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ). Misija zavoda je postizanje pune zaposlenosti, osiguranje potrebne radne snage, ostvarivanje prava za vrijeme nezaposlenosti i promicanje partnerskih odnosa s dionicima na tržištu rada (HZZ, 2023.). Jedan od načina kako HZZ to ostvaruje je kroz paket mjera aktivne politike tržišta rada (MAPZ). Matković (2008.) naglašava kako su aktivne politike zapošljavanja u prvom redu namijenjene aktivaciji i zapošljavanju onih nezaposlenih koji imaju najviše poteškoća sa zapošljavanjem. Aktivna politika ne bi trebala biti skup univerzalnih mjera zapošljavanja namijenjenih svim skupinama nezaposlenih. Mjere aktivne politike zapošljavanja imaju za cilj omogućiti ranjivim skupinama očuvanje veze s tržištem rada, olakšati im pronalazak posla i smanjiti šanse za ponovno ispadanje iz kruga zaposlenih u nezaposlenost (Beaković, 2020.). U 2023. godini HZZ provodi 18 mjera koje čine potpore za zapošljavanje, potpore za pripravništvo, potpore za samozapošljavanje, potpore za usavršavanje, potpore za obrazovanje nezaposlenih osoba i ostalih tražitelja zaposlenja, mjere osposobljavanja na radnom mjestu, javni rad, potpore za očuvanje radnih mjesta – skraćivanje radnog vremena, mjeru stalni sezonac i mjeru biram Hrvatsku – mobilnost radne snage. U 2023. godinu prestale su važiti mjere stručnog osposobljavanje za rad bez zasnivanja radnog odnosa i osposobljavanje za stjecanje odgovarajućeg radnog iskustva (30+) (HZZ, 2023.).

Od svih navedenih mjera, potpore za zapošljavanje su jedna od najkorištenijih mjera još od prvog vala politike zapošljavanja 2005. godine. Korištenje ove potpore iniciraju poslodavci tako da predlože HZZ-u nezaposlene osobe koje bi zaposlili kao korisnika mjere. Ova mjera predstavlja vrlo nespecifično ciljanje korisnika koji ju mogu koristiti (uključujući beskućnike). Populacija nezaposlenih na koju se mjera može koristiti vrlo je široka. Ovaj oblik potpora se pokazao iznimno popularnima kod poslodavaca i korisnika, posebno za starije i dugotrajno nezaposlene osobe. Loša strana ove mjere je pojava tzv. „jalovog tereta“, odnosno da poslodavci zapošljavaju osobe koje bi i bez poticaja zaposlili (Matković, 2019.). Nadalje, potpore za samozapošljavanje su prvotno bile namijenjene samo braniteljskoj populaciji, zatim dugotrajno nezaposlenim osobama, a danas su namijenjene svim nezaposlenim osobama. S jedne strane, ove mjere pružaju mogućnost nezaposlenim osobama da ispune svoj poduzetnički potencijal, a s druge strane javljaju se dva rizika prilikom korištenja ovih mjera. Najprije, javlja se problem „jalovog tereta“, dakle potpore ostvaruju osobe koje bi i same, bez korištenja mjere pokrenule svoj posao. Zatim, drugi rizik se odnosi na davanje potpore osobama koje nemaju kapaciteta uspješno voditi posao (Matković, 2019.). Mjera javnog rada zasniva se na društveno korisnom angažmanu za dobrobit lokalne zajednice koji mora biti neprofitan i nekonkurentan postojećim gospodarskim aktivnostima. Izvorno je uveden za dugotrajno nezaposlene osobe, ali su s vremenom u tu mjeru uključeni i svi nezaposleni mladi te starije osobe. Evaluacijom te mjere uspostavilo se da ona pozitivno djeluje na psihičku dobrobit (Dorenbos i sur., 2002., prema Matković, 2019.), socijalnu integraciju nezaposlenih osoba, ekonomsku dobrobit na način da osobe ostvaruju bar neke prihode, potiče radnu aktivaciju, ali ne ostvaruje pozitivni učinak na zapošljavanje. Kod korištenja ove mjere prepoznat je tzv. „mrtvi teret“ jer je većina sudionika i bez pomoći zavoda pronašla javni rad, a jedan dio je i prije javnog rada aktivno tražio posao. Korisnici su u pravilu dugotrajno nezaposleni, slabo obrazovani i slabog materijalnog statusa te u velikoj mjeri natjerani u mjeru pod prijetnjom brisanja iz evidencije. Nadalje, HZZ je 2015. godine proveo projekt pod nazivom „Provedba javnih radova za teže zapošljive skupine“. Projekt je većim dijelom bio financiran iz europskih investicijskih i strukturnih fondova. Cilj projekta bio je pružiti potporu zapošljavanju i socijalnom uključivanju ugroženih skupina

na tržište rada. Ovim putem bilo je planirano u mjere javnog rada uključiti 3 764 osobe, međutim na kraju projekta u mjeru je bilo uključeno 5 335 osoba. Po prestanku projekta njih 345 je imalo posao (HZZ, 2023.). Osim navedenih mjera, mjera stručnog osposobljavanja za rad bez zasnivanja radnog odnosa je mjera koju najčešće koriste visokoobrazovane mlade osobe (Matković, 2019.).

Aktivna politika zapošljavanja (APZ) može pomoći u smanjivanju strukturnog nesklada između ponude i potražnje, u prvom redu smanjivanjem profesionalnog i prostornog nesklada između ponude i potražnje te povećanjem transparentnosti tržišta rada (Bejaković, 2020.). Iako je Hrvatska mnogo učinila na povećanju obuhvata mjera APZ-a i njihovoj boljoj usmjerenosti na osobe koje su u najlošijem položaju na tržištu rada, još uvijek postoji potreba i prostor za daljnja unaprjeđenja. Može se ocijeniti da Hrvatska uglavnom ide u pravcu politika zapošljavanja što se provode u Europi, koje obilježava jači naglasak na aktivne mjere u odnosu na one pasivne (Bejaković, 2020.:339).

Tablica 4.2 Ključni policy okvir i relevantnost za zapošljavanje beskućnika u Republici Hrvatskoj

Zapošljavanje generalno	<ul style="list-style-type: none"> • Zakon o radu (NN 64/23) • Zakon o tržištu rada (NN 18/22) • Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine (2021.) • Nacionalni plan za rad, zaštitu na radu i zapošljavanje za razdoblje od 2021. do 2027. godine (2021.) • Strategija razvoja društvenog poduzetništva za razdoblje 2015. do 2020. godine (2015.) • Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021. – 2026. (2021.) • i dr.
Zapošljavanje ranjivih skupina koje može uključivati i beskućnike	<ul style="list-style-type: none"> • Nacionalni program za mlade od 2023. do 2025. godine (2023.) • Nacionalni plan za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine (2021.) • Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom

	za razdoblje od 2021. do 2027. godine (2021.) <ul style="list-style-type: none"> • Mjere aktivne politike tržišta rada • i dr.
Zapošljavanje beskućnika	<ul style="list-style-type: none"> • /

Sve u svemu, vidljivo je kako Hrvatska radi na zapošljavanju ranjivih skupina u društvu kroz donošenje strategija, akcijskih planova i mjera aktivnih politika tržišta rada. Iz navedenog, vidljivo je kako su neke ranjive skupine više ciljane od drugih. Najveći je naglasak na ženama, osobama s invaliditetom, NEET populaciji, dugotrajno nezaposlenima te osobama s niskom razinom kvalifikacija, dok su beskućnici skupina koja nije ili je jako rijetko prepoznata (u samo mjeri javnog rada, aktivne politike tržišta rada beskućnici su taksativno nabrojani kao jedna od ciljanih skupina). Beskućnici su u Hrvatskoj najčešće prepoznati kroz rad OCD koje se i bave isključivo tom populacijom. Jedan od razloga može biti to što se prema službenim podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS) u Hrvatskoj nalazi relativno mali broj registriranih beskućnika pa oni nisu u vidu donositelja odluka, a s druge strane oni mogu biti uključeni u mjere zapošljavanja i preko neke druge osnove, poput invaliditeta, spola, dugotrajnog statusa nezaposlene osobe i sl., pa se može smatrati da su na taj način uključeni i oni te da nije potrebno kroitati mjere specifično prilagođene njima. Nadalje, usluge za beskućnike u Hrvatskoj tradicionalno su usmjerene na pružanje smještaja i socijalne podrške, a ne na integriranu pomoć pri zapošljavanju, iako niz skloništa pruža pomoć pri traženju posla ili se bavi socio-ekonomskim aktivnostima. U budućnosti, je važno razvijati inicijative za zapošljavanje beskućnika jer mogu poslužiti kao važan i snažan poticaj integracije ljudi koji su dugo godina u statusu beskućništva. Zaposlenost i posao prvenstveno pomažu osobi da vrati samopouzdanje, stekne poznanstva i veze te osvijesti vlastite vještine i kompetencije zbog čega možemo govoriti o zaposlenosti kao dobrom obliku mjere prevencije od pada u začaran krug beskućništva (Ceraneo, 2016.:26).

5. Primjeri dobre prakse uključivanja beskućnika na tržište rada

Intervencije države po pitanju rješavanja problema beskućništva uglavnom se svode na osiguravanje interventnih mjera, pružanjem novčane pomoći i smještaja u prenoćištima

i prihvatilištima. Upravo zbog toga, država ne uspijeva zadovoljiti sve potrebe prema beskućnicima te različite organizacije civilnog društva preuzimaju značajnu ulogu u brizi protiv beskućništva (Družić Ljubotina i sur., 2016.).

Organizacije civilnog društva čine civilno društvo, koje se definira kao „prostor između obitelji, države i tržišta gdje se građani udružuju radi promicanja zajedničkih interesa. Civilno je društvo, društvo građana, njihovih inicijativa, skupina i organizacija koje imaju svoj ustroj, vlastitu upravu, neprofitni status te u svoje aktivnosti uključuju volontere, građani se u njih dobrovoljno učlanjuju, a različiti im dionici daju materijalne potpore“ (Bežovan i Matančević, 2017.:23). U Hrvatskoj, među ove organizacije spadaju udruge, zaklade, fundacije, privatne neprofitne ustanove, neke vrste zadruga i neregistrirane civilne inicijative. Nadalje, riječ je o sektoru koji je nepresušani izvor inovacija pri rješavanju različitih socijalnih problema koje država ne uspijeva riješiti. Između ostalog, kako i sam naziv govori, ne osnivaju se radi ostvarivanja profita. Neprofitne organizacije ili organizacije civilnog društva sve više pružaju usluge koje država ne uspijeva pružiti (Bežovan i Matančević, 2017.).

Upravo zbog navedenog, u Europskim državama, a u nešto manjem omjeru u Hrvatskoj, počinje jačati model kombinirane socijalne politike (engl. *welfare mix*). Navedeni model, novi je trend u razvoju socijalnih politika. Razvija se jer države suočene s novim pojavama, na koje tradicionalne intervencije ne djeluju, prepoznaju ulogu organizacija civilnog društva te s njima surađuju u procesu pripreme i donošenja odluka te provedbe i evaluacije socijalnih programa (Baturina i Babić, 2021.). Tako je primjerice u Mađarskoj, uspostavljena suradnja između privatnog, državnog i neprofitnog sektora s ciljem zapošljavanja beskućnika. Udruga Shelter Foundation u Budimpešti i Metodološki centar za socijalnu politiku u suradnji s državnim uredom za zapošljavanje, uspostavili su dva centra za zapošljavanje beskućnika. Centri su korisnicima pružali usluge individualizirane pomoći i podrške prilikom traženja posla, usluge individualnog savjetovanja i obuke za traženje posla. Nadalje, centri su uspostavljali kontakte s potencijalnim poslodavcima te usko surađivali s državnim institucijama koje su mogle osigurati adekvatno stanovanje, s državnim institucijama specijaliziranim za liječenje

ovisnosti i zapošljavanje (Feantsa, 2007.; Ceraneo, 2016.). Ovaj primjer pokazuje kako je za rješavanje problema nezaposlenosti beskućnika, poželjna suradnja različitih dionika (države, privatnog i neprofitnog sektora).

Nadalje, koncept socijalnih poduzeća predstavlja dobru priliku za zapošljavanje radnika u nepovoljnom položaju na tržištu rada, poput beskućnika. Putem socijalnih poduzeća se najčešće zapošljavaju osobe s višestrukim poteškoćama i potrebama koje trebaju kontinuiranu podršku, na što klasični modeli zapošljavanja ne mogu odgovoriti (Ceraneo, 2016.). Trenutačno ne postoji univerzalno prihvaćeno pojmovno određenje socijalnih poduzeća. Smatra se kako termin socijalno poduzetništvo predstavlja kišobran termin za velik raspon inovativnih i dinamičnih internacionalnih praksi u socijalnom i ekološkom području (Baturina i Babić, 2021.:16). Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) definira socijalno poduzetništvo kao poduzetništvo koje teži pružanju inovativnih rješenja postojećih društvenih problema te zbog tog razloga često ide ruku pod ruku s procesima socijalnih inovacija usmjerenima unapređivanju života ljudi kroz promoviranje društvenih promjena. U hrvatskom kontekstu, prema Strategiji razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. godine, društveno poduzetništvo definira se kao „poslovanje temeljeno na načelima društvene, okolišne i ekonomske održivosti, kod kojeg se stvoren višak/dobit prihoda u cijelosti/ili većim dijelom ulaže za dobrobit zajednice“ (Vlada RH, 2015.:7). Nadalje, glavne karakteristike koje socijalna poduzeća razlikuju od tradicionalnih poduzeća jesu (Baturina i Babić, 2021.):

- glavna svrha je stvoriti društveni učinak (poboljšavanje sustava, stvaranje novih pristupa i održivih rješenja)
- reinvestiranje profita u misiju, umjesto dioničarima
- inovativnost (u definiranju i rješavanju problema, u modelima i procesima koji se razvijaju te uslugama koje se isporučuju)

Poseban oblik socijalnih poduzeća jesu socijalna poduzeća za radnu integraciju (engl. *Work Integration Social Enterprises, WISE*). Njihova osnovna svrha leži u pomaganju pojedincima koji su u riziku od trajne socijalne isključenosti s tržišta rada da

se integriraju u svijet rada i u društvo, putem produktivnih aktivnosti odnosno putem njihova zapošljavanja (Defourny i Nyssens, 2008; Spear i Bidet, 2003., sve prema Marković i sur., 2017.:142). Nadalje, socijalna poduzeća za radnu integraciju mogu se definirati kao institucionalni mehanizam zapošljavanja uz podršku posebice diskriminiranih radnika na tržištu rada od strane konvencionalnih poduzeća koja im pružaju i odgovarajuću poduku na radnom mjestu (Borzaga i Loss, 2006., prema Galera i sur., 2022.). Ovakva poduzeća bave se izravnim uključivanjem ljudi za koje poslodavci iz raznih razloga smatraju da će biti manje učinkoviti u obavljanju svojih radnih zadaća od ostatka društva. U početku se smatralo kako su osobe s invaliditetom jedina skupina u društvu koja treba dodatnu podršku prilikom zapošljavanja, međutim s vremenom se pokazalo kako i neke druge skupine poput migranata, NEET populacije i dr. trebaju dodatnu podršku (Galera i sur., 2022.). Za WISE poduzeća možemo reći kako imaju dva cilja. Jedan cilj je stvaranje prihoda. Dakle, oni proizvode usluge ili dobra koje kasnije prodaju ili nude na tržištu. S druge strane, drugi cilj je radna i društvena integracija osoba koje su isključene s tržišta rada (UNDP i EMES, 2008.; Hiu-Kwan, Shum i Lum, 2018., prema Galera i sur., 2022.). Glavna razlika ovakvih vrsta organizacija od konvencionalnih organizacija jest ta što one pri odabiru ekonomske aktivnosti koju će obavljati ne idu za onom aktivnošću koja će im na tržištu donijeti najvišu cijenu, već za onom koja je u najvećem interesu korisnika (Vidal, 2001., prema Galera i sur., 2022.:36). Postoje četiri glavna integrativna modela (Marković i sur., 2017.:143):

a) socijalna poduzeća za radnu integraciju koja promiču integraciju putem prijelazno-okupacijskih poslova čiji je cilj omogućiti ciljanoj skupini korisnika „prijelazno“ radno iskustvo

b) socijalna poduzeća za radnu integraciju koja stvaraju trajne samofinancirajuće poslove koji imaju za svrhu stvaranje ekonomski samoodrživih poslova namijenjenih teško zapošljivim osobama

c) socijalna poduzeća za radnu integraciju koja osiguravaju profesionalnu integraciju s trajnim subvencijama koja su namijenjena najranjivijim grupama radnika na otvorenom

tržištu rada, koji nisu u mogućnosti dobiti stalno zaposlenje. Oni se trajno financiraju iz lokalnih i državnih sredstava

d) socijalna poduzeća za radnu integraciju koja osiguravaju socijalizaciju na temelju produktivnih aktivnosti, čiji cilj nije u profesionalnoj integraciji radnika na otvoreno tržište rada, nego u (re)socijalizaciji ciljanih skupina u društvo

Engleska je generalno dobar primjer zapošljavanja beskućnika preko socijalnih poduzeća. Socijalno poduzeće Fat Macy's, osnovano 2016. godine, svoj rad bazira na ugostiteljskom programu u kojem se isključivo mladim beskućnicima pruža prilika da volontiraju ili rade u pop-up restoranima ili događanjima. Beskućnici, sudjelujući u ovakvom obliku rada prikupljajući radno iskustvo i novac što je od velike važnosti za pronalazak zaposlenja, ali i mogućnosti pronalaska smještaja (Fat Macy's, 2023.). Osim Fat Macy's, u Engleskoj djeluje i poduzeće Change Please. Change Please je socijalno poduzeće osnovano 2015. godine s ciljem smanjenja beskućništva diljem Velike Britanije kroz programe osposobljavanja beskućnika za konobare i specijalizirane bariste omogućujući im istodobno zapošljavanje na mobilnim lokacijama diljem Velike Britanije. Putem Specialty Coffee Association beskućnicima se daje certificirano obrazovanje prepoznato u svijetu, a organizacija se istovremeno brine o pitanjima njihova zdravlja i stanovanja.

Kao što je već ranije navedeno, EU je u borbi protiv beskućništva usmjerena primarno na rješavanje pitanja stanovanja. U državama članicama postoje primjeri dobre prakse koji spajaju mjere pružanja smještaja s mogućnošću zapošljavanja. Na primjer, u Nizozemskoj projektom Amsterdam's Housing & Work upravlja se u suradnji s dvije organizacije skloništa, amsterdamskim uličnim novinama i organizacijom za reintegraciju zapošljavanja. Ta inicijativa uključuje pronalaženje smještaja, rješavanje papirologije i dugova i pronalaženje pripravničkog posla nakon što osoba dobije posao, što sponzorira grad Amsterdam. Drugi primjer može se pronaći u Francuskoj, gdje Le Chênelet gradi socijalne stanove koji su u skladu s okolišem i pristupačni po cijenama, a u isto vrijeme svojim korisnicima, osigurava strukovno obrazovanje (Europska komisija, 2013.).

Nadalje, gledajući kontekst Hrvatske, brigu za beskućnike su najviše preuzele organizacije civilnog društva. Od ukupnog broja OCD samo se mali broj njih bavi problemom beskućništva. Od onih koje se bave, pokazalo se kako vjerske organizacije najčešće pružaju beskućnicima smještaj i prehranu, dok svjetovne stavljaju težište na pomoć pri ostvarivanju zakonskih prava, pružaju pomoć prilikom pronalaska posla i sl. (Zubčić, 2018.). Nadalje, u Hrvatskoj i dalje postoje primjeri dobre prakse inicijativa za zapošljavanje beskućnika. Jedan takav primjer je Udruga Milosrđe-Centar za beskućnike, putem koje se održava osposobljavanje beskućnika. Centar za beskućnike provodi osposobljavanja za razna zanimanja koja olakšavaju put prema traženju posla i radnog odnosa (Ceraneo, 2016.). Sljedeći primjer dobre prakse je projekt: “Nove vještine za nove kompetencije“. Radi se o projektu Ministarstva socijalne politike i mladih koje je u 2015. godini raspisalo natječaj s ciljem smanjivanja stope rizika od siromaštva i socijalne isključenosti socijalno osjetljivih skupina građana, među kojima su i beskućnici. Korisnici uključeni u ovaj projekt bili su motivirani za rad kroz 9 radionica, a zatim su im bili osigurani uvjeti za rad na poljoprivrednom zemljištu Zadarske nadbiskupije. Zemljište je je bilo zasađeno krumpirom, a pripremalo ga se i za sadnju drugih poljoprivrednih kultura (Ceraneo, 2016.). Nadalje, udruga Depaul Hrvatska provodi projekt društvenog poduzetništva pod nazivom „Ruke koje se daju“ putem kojeg beskućnici građanima pružaju usluge poput: košnje travnjaka, trimanje zelenih površina, okopavanje zemljišnih površina, poslove čišćenja okućnica, cijepanje drva, soboslikarske radovi i sl. Beskućnici na taj način zarade novac kako bi si stvorili financijsku podlogu za rješavanje pitanja stanovanja te pronašli trajnije zaposlenje (Depaul, 2023.). Nadalje, Brodoto Zagreb i humanitarna udruga Fajter, proizveli su inovativnu ideju pod nazivom Invisible Zagreb. Invisible Zagreb je edukacijska tura koju vode sadašnji i bivši beskućnici. Beskućnici upoznaju javnost sa životom beskućnika u gradu Zagrebu, a tura se bazira na dobrovoljnim donacijama koje se daju beskućnicima te se putem ture istovremeno senzibilizira građane za probleme ove populacije (Brodoto Zagreb, 2023).

Sve u svemu, može se reći kako postoje primjeri dobre prakse zapošljavanja beskućnika. Kombinirana socijalna politika tj. suradnja više sektora može pomoći da se

sveobuhvatno i cjelovito zbrinu potrebe ove populacije (stanovanje, zdravlje, ovisnosti, potpora prilikom traženja zaposlenja i dr.). Pošto ova skupina ima višestruke probleme i potrebe, potrebno je obratiti pozornost na sve njih kako bi se uspješno integrirali na tržište rada i izvukli iz začaranog kruga siromaštva. Shodno tome, i socijalna poduzeća predstavljaju dobru inicijativu zapošljavanja beskućnika. Ovakvim se oblikom zapošljavanja detaljnije može obratiti pažnja na višestruke potrebe ove populacije te bolje ovladati njihovim složenim problemima, ali istovremeno i socijalizirati beskućnike te ih bolje pripremiti za dugoročno uključivanje na tržište rada. Pristup koji je baziran na traženju zaposlenja i osiguravanju stabilnog mjesta za stanovanje pokazao se uspješnim pošto ovo i jesu dvije najveće prepreke na putu izlaska iz beskućništva te istovremeno mogu predstavljati i dva važna zaštitna faktora da osoba ponovno ne zapadne u beskućništvo.

5.1 Studija slučaja udruga Milosrđe – Centar za beskućnike Karlovac

Za svrhu izrade ovog diplomskog rada, provodila se eksplanatorna studija slučaja kako bi se dobio uvid u rad i doprinose udruge Milosrđe - Centra za Beskućnike Karlovac (Centar). Sama, studija slučaja definira se kao empirijsko istraživanje koje proučava suvremeni fenomen unutar njegova stvarnog životnog konteksta, posebno kada granice između fenomena i konteksta nisu očite. Nadalje, studija slučaja se suočava s tehnički posebnom situacijom u kojoj će biti mnogo više zanimljivih varijabli nego podataka, u jednom se smislu oslanja na višestruke izvore podataka, uz potrebu njihove konvergencije u obliku triangulacije; u drugom smislu ima koristi od prethodne razrade teorijskih postavki za usmjeravanje prikupljanja podataka i analize (Yin, 2007.:24-25). Neke studije slučaja obuhvaćaju studije s jednim, a neke s više slučajeva. Postoji više vrsta studije slučaja: deskriptiva, eksploratorna i eksplanatorna studija slučaja. Eksplanatorna studija slučaja je studija s jednim slučajem (Yin, 2023.).

Udruga Milosrđe neprofitna je organizacija koja pruža uslugu smještaja i dnevnog boravka beskućnicima i socijalno ugroženim građanima. Osim navedenog, udruga korisnicima pruža i uslugu toplog obroka kojeg osigurava grad Karlovac, ali i donacije koje udruga prima. Korisnici imaju pravo pohađati i razne edukacije (rukovoditelj

viličarom, rukovoditelj motornom kosilicom, motornim trimmerom, voćar, pčelar, prerađivač ljekovitog bilja i sl.) te stjecanje certifikata za određena zanimanja. Osim navedenog, korisnici Centra sudjeluju u radovima u vrtu, voćnjaku, plasteniku i plantaži aronije. Od plodova proizvode hranu koju zatim koriste u svojoj prehrani.

Početna ideja za provedbu ove studije slučaja, bila je dobiti uvid u rad navedene organizacije iz više perspektiva. Željelo se provesti intervju s predsjednikom udruge, zaposlenom osobom i bar jednim korisnikom (beskućnikom). Nakon kontaktiranja predsjednika Centra i slanja pozivnog pisma, dogovoreno je provođenje intervjua 30.6.2023. u samoj udruzi Milosrđe – Centru za beskućnike, Karlovac. Na intervjuima je sudjelovala jedna zaposlena osoba u Centru koja obavlja posao pomoćne kuharice i 3 korisnika s iskustvom beskućništva. Svi intervjui su se snimali, a ispitanicima je bilo osigurano načelo povjerljivosti i dobrovoljnosti. Ispitanicima su bila postavljena pitanja o samoj organizaciji tj. radu Centra, iskustvu s Centrom, o beskućništvu te njihovom iskustvu beskućništva.

5.1.1 Iskustvo s Centrom za beskućnike

Prva tema, unutar koje je bilo više pitanja, se odnosila na saznanje za Centar, iskustvo ispitanika s Centrom za beskućnike gdje su se ispitivala pozitivna iskustva s Centrom, nedostaci Centra te utjecaj Centra na njihove živote i zapošljavanje.

Više je načina na koji su ispitanici saznali za rad Centra. Neki su za rad Centra saznali preko CZSS, (I2¹, „preko Centra za socijalnu skrb“), neki preko područnih ureda za obranu (I3, „pa rekla mi je moja šefica iz ureda za obranu (...) i onda mi je rekla možete tu doć, imat ćete smještaj i naknadu“), a jedan ispitanik navodi kako je za Centar znao otprije jer je živio u susjedstvu (I4, „paa, saznao sam pošto sam nekad tu živio, na X, blizu...“).

Daljnje se sagledavalo iskustvo sudjelovanja u ovom Centru. Dio ispitanika svjedoči o pozitivnom iskustvu (I1, „Pa za sada, sve uredu, pozitivno“; I2, „Dobro.“), dok jedan ispitanik navodi kako bi korisnici trebali biti malo motiviraniji za obavljanje

¹ U istraživanju je sudjelovalo ukupno 4 ispitanika. Svakom ispitaniku je dodijeljena neutralna šifra. Šifra je dodijeljena na način da se prvi intervju s prvim ispitanikom označio oznakom I1, drugi intervju s drugim ispitanikom I2 itd.

obaveza kolektiva (I3, „Znači, ako vidiš da je nešto prljavo, obriši, baci iz pepeljare. Vidi jel išta treba zalit (...)“). Nadalje, ispitanici prepoznaju pozitivne posljedice u svom životu otkako su se uključili u rad Centra (I3, „pa vidim da polako stičem, bio sam malo zapostavio radne navike i to. Sad vidim da treba radit na radnim navikama i onda će; čovjek si može tražit neki posao i možda počet neki normalniji život.“; I2 „pa gledajte, naučio sam dosta toga i raditi; završio sam, to je neki kao, kako se to kaže, doškolovanje za trimera (...)“).

Neki ispitanici napominju kako je njihova uključenost u rad Centra pridonijela njihovoj zapošljivosti (I2, „Lakše je, lakše se zaposliti u drugim firmama“; I3, „Je, je, je (...), više se interesiram da si negdje nešto nađem i da odem“; I1, „pa pomaže im, pa oni tu i rade. Imaju jel aktivnosti kada moraju radit, da se moraju brinut. Red, rad i disciplina i to je to.“). Jedan ispitanik smatra kako je teško povećati zapošljivost na tržištu rada kod populacije koja stanuje u Centru: I3, „problem ti je u tome kaj ovdje svi koji jesu, (...), a nećemo reć da su nesposobni za rad, nego da su ili starije osobe koje su bolesne, pa su sada pred mirovinom, ili recimo neki ne mogu ni proć liječnički za posao. (...), znači imaš tu koji su bolesni, znači ne mogu se zaposliti, a ima onih koji su pred mirovinu i neće ih nitko na tržištu rada, kužiš? (...). I onda danas, znaš i sama da svaki poslodavac traži od tebe, maksimum jel tako?“.

Kao eventualne nedostatke Centra neki navode nedostatak zajedništva (I3, „Znači svi bi trebali biti jedan kolektiv, da se dok jedan radi njega ne gleda i ne znam, razmišlja o...? Što bi rekli ljudi u naciji, nego da se kolektivno što više treba napraviti.“), a drugi navode nedostatak stručnih suradnika poput psihologa (I4, „Najpotrebnije bi bilo kada bi mogao biti jedan psiholog, da povremeno malo popriča sa ljudima i to; kužiš, da se ljudi malo, kak da kažem, stabiliziraju, razumiješ?“; „opet se vraćamo na ono prijašnje pitanje, da bi trebao biti jedan psiholog koji će s njim porazgovarati i razumiješ me, jer ima i osoba koji bi mogli raditi, ali ne žele jer su se prepustili ovome radi toga jer imaju velike dugove i tako dalje, ...“). Jedan korisnik smatra kako Centar nema nikakvih nedostataka (I2, „Ne, ne. Sve je, sve je u redu“).

5.1.2 Iskustvo beskućništva

Sljedeća tema se fokusirala na samo iskustvo beskućništva gdje se ispitanike pitalo o uzrocima njihova beskućništva, stavu o razvijenosti socijalnih usluga za beskućnike u Hrvatskoj, koje usluge koriste, kako bi društvo moglo pomoći samim beskućnicima i što bi beskućnicima olakšalo uključivanje na tržište rada. Ispitanici su postali beskućnici zbog spleta različitih životnih okolnosti. (I2 „U stvari sve je išlo poslije smrti mojih roditelja. Ja sam to nekako guro, guro sa socijalnom. Onda, odbili su me na neakvim prekvalifikacijama, pod uvjetom da imam epilepsiju, ustvari dali su mi krivu dijagnozu. (...), i ovaj desilo se da sam jednom išao u šetnju i da su me prevarili. Htio sam pomoć za mobitele i dobio sam ovrhu i prepaio sam se i prodao stan. Sav sam bio u šoku, za jeftine novce i kupio kuću u X. to je bila kuća koju mi je žena prodala, ta šta ima tu agenciju, znači koja ne postoji. Ja je nisam poslije mogao prodat (...). Ne znam, u uglavnom bio sam tamo bez auta, a to je divljina i ne možete bez auta tamo. I onda sam bio prinuđen da odande odem. Da sam možda imao to, normalni i vozački, nemam vozački, onda bi možda i osto, ali ne možete na tim lokacijama (...). Prepo sam se cijele situacije i napravio krive poteze.“). Jedan ispitanik je postao beskućnik tako da se rastao i svoj stan ostavio na privremeno korištenje bivšoj supruzi i djetetu (I4, „E to ti je, malo duže. Mislim, rasto sam se i onda, ... normalno, išo sam normalnim tijekom. Dogovorio sam se s tom bivšom ženom, ajde ti i mali ostanite u stanu, da prezmite, dok se ne snađete. Ja sam došo zato ovde i sad dok se to ne rasčisti i onda ću se ja vratiti u taj stan.“). Jedan ispitanik navodi kao uzrok svog beskućništva loše odnose s roditeljima, bolest i probleme s tadašnjim poslodavcem (I2, „Kako sam postao beskućnik? Pa lijepo, nisam nešto bio s roditeljima u dobrim odnosima. Onda sam tu radio jedno vrijeme drva, pa smo se nešto posvađali, ja sam otišao, odjavio se. Zatim sam bio u bolnici i onda sam ošao u Centar za socijalnu skrb i oni su me uputili vamo.“).

Jedan beskućnik ima završenu samo osnovnu školu, a dvojica srednjoškolsko obrazovanje za zanatska zanimanja (I4, „Išo sam za vozača i onda sam ti prešo u građevinsku, i završio sam. Onda je to bila četverogodišnja u Zagrebu, a viša građevinska se tada zvala“; I3, „Ja sam Vam četvrti stupanj, strojarski tehničar“). Svo troje ima radnog

iskustva u formalnoj ekonomiji (I2,,A pretežno sam na građevini radio. Imam devet i nešto godina radnog staža“; I4,,Bio sam od osamdesete do 2003., sam bio aktivan u vojsci. Poslije toga sam radio sam za sebe, radio sam nešto u Njemačkoj“; I3,,Imam nekih šest godina. Radio sam na građevini jedno 5, vodoprivreda sezonski, Ledo sezonski. Radio sam, prodavao sam kozmetiku za Avon, pakiro čavle, u šumi sam nešto radio sezonski i tak.“).

Ispitanici nisu znali procijeniti kako su razvijene usluge za beskućnike u ostatku Hrvatske, ali da su se izjasnili kako su zadovoljni uslugom u Centru jer ovdje mogu boraviti kroz cijeli dan (I2,,E to baš, to baš ne znam, al ovdje je dost dobro razvijeno...“; I3,,Dobro, jako dobro s obzirom da je to jedini centar gdje možete biti cijeli dan u Hrvatskoj. Ako još negdje ima, ne znam još jedan centar. Jer obično ljudi su vani, a tu smiju spavat, a samo prespavat u drugim centrima i tako. Ovo je jedini centar, znači, gdje se može biti“; I4,,Hmm, teško mi je o tome pričat zato kaj ne znam. Mogu pričat o ovome tu, a kako je di drugdi, ne znam (...“). Prednost cjelodnevnog boravka u Centru ističe još jedan ispitanik (I1,,Prednost je to što ovdje beskućnici mogu boraviti po cijele dane, dok u drugim centrima samo mogu prespavati i moraju izać iz centra. Ovdje mogu boraviti po cijele dane, ali imaju i aktivnosti koje rade. Vrt i tako“.).

Od ostalih usluga koje koriste navode naknadu za nezaposlene branitelje i osobnu invalidninu kao hrvatski ratni vojni invalidi (I4,,Ja ti trenutno primam opskrbninu od branitelja i invalidnost. Znači to dobivam. Znači, od Centra (CZSS) ništa. Jedino kaj oni daju uputnicu da mogu bit tu, znači...“; I3,,Ne, ja sam Vam na naknadi za nezaposlene branitelje (...). Imam tih 145 eura jer sam bio u kriznom štapu (...“), a jedan korisnik prima zajamčenu minimalnu naknadu (ZMN) od Zavoda za socijalni rad.

Nadalje, jedan beskućnik smatra kako društvo ima prevelike predrasude prema beskućnicima da bi im pomoglo (I4,,Hmm, društvo kao društvo? Teško pitanje, razumijem ja kaj ti hoćeš reć, samo kako bi ti ja najlakše odgovorio. Svi ljudi gledaju, društvo, idem to tako reć kako si ti rekla, na tu, nas koji jesmo, gledaju s nekom skeptom. Mm, s nekom dozom, ne znam čega... svi smatraju, za te ljude da su, ne znam kako bih to... da su, ono, neću reć zadnja ološ, bilo bi ružno, ali da jednostavno smo ono, zadnja stepenica na

margini ovog društva, eto kužiš? I onda su svi ono, nekako, skeptični prema tome“), drugi smatra kako bi se beskućnike više trebalo ubacivati u programe prekvalifikacija i programe za stjecanje radnih navika (I3, „A čujte, da ih se nekako ubaci u programe prekvalifikacije, da izuče neke zanate. Ovaj i normalno, da im pomognu da rade i steknu radnu naviku i da si nađe posao“). Treći korisnik je rekao kako ljudi „izvana“ pomažu na način da volontiraju (I2, „A to ne znam, gledajte mi imamo dosta tih volontera kada se aronija bere, kad se nešto sadi uvijek su tu volonteri koji dođu i koji nam pridonose; doniraju, šta ja znam, odjeću, kozmetiku,... al pretežno kad sadimo oni su ovdje“.).

Ispitanici smatraju kako najveću prepreku zapošljavanju čini osobna motivacija beskućnika (I3, „A da se malo više potruđe tražiti posao, (...), da, da se malo motiviraju da si nađu posao. Ovo je privremeni dom, ovo nije za stalno“; I4, „A imaš i onih koji,... Hmm, imaju mogućnosti, a nećeju. Evo, radi toga jer si oni nešto zacrtaju, (...), ima osoba koje bi mogle raditi, ali ne žele jer su se prepustili ovome radi toga jer imaju velike dugove, ...“; I1, „Općenito, pa možda ne žele da rade“). Nadalje, zaposlenica navodi javne radove kao primjer dobre prakse za povećanje zapošljivosti beskućnika (I1, „Pa znam, evo, na primjer grad Karlovac objavljuje te javne radove i onda doslovno, i beskućnici imaju pravo na tim javnim radovima zaposliti se četiri sata i zapošljavaju ih tako. Kose travu i u tome sudjeluju, iz Centra pogotovo dosta.“).

5.1.3 Studija slučaja: ključne lekcije i konceptualni okvir

Rezultati ove studije slučaja potvrđuju nalaze nekih prijašnjih istraživanja i teorijskih okvira. Kada se u literaturi govori o uzrocima beskućništva, među najčešće spomenutim razlozima spominju se problemi u međuljudskim odnosima, poput obiteljskog statusa, zlostavljajućeg roditelja/partnera, razvod braka, raskidanje odnosa s bliskim osobama, smrt partnera, odvajanje od obitelji (Družić Ljubotina i sur., 2016.). Jedan ispitanik navodi kako je postao beskućnikom nakon što se razveo od svoje bivše supruge te stan prepustio na korištenje njoj i svom sinu. Upravo se razvod smatra kao jedan od čestih uzroka beskućništva koji pogađa pretežito muškarce jer oni, kao što je to u slučaju ispitanika, nakon razvoda prepuštaju mjesto stanovanja djeci i bivšoj partnerici, izloživši sebe nesigurnom stanovanju (Družić Ljubotina i sur., 2016.).

Nadalje, mnogi teoretičari gledaju na beskućništvo kao na posljedicu koja nastaje uslijed međudjelovanja više različitih faktora istovremeno, kada se uslijed velikih životnih događaja ljudi nemaju kapaciteta za nositi s njima (Lee i sur., 2003. i Cohen, 1999., prema Crane i sur., 2005.). Tako jedan od ispitanika navodi kako se njegov put u beskućništvo sastoji od smrti roditelja, dugova, prodaje stana kako bi pokrio dugove, nezaposlenosti itd. Drugi kao niz otegotnih okolnosti navodi loš odnos s roditeljima, problematično ponašanje na poslu i bolest.

Što se tiče obrazovne razine i radnog staža, istraživanja su pokazala kako najveći broj beskućnika ima završeno srednjoškolsko obrazovanje (Galić i Pavlina, 2012., Družić Ljubotina i sur., 2016., Ceraneo, 2019., Šikić-Mićanović, 2022.), a to pokazuju i rezultati ove studije slučaja gdje dvoje od tri beskućnika ima završeno srednjoškolsko obrazovanje, a samo jedan ispitanik ima završenu osnovnu školu. Naime, osobe s nižim stupnjem obrazovanja ili s obrazovanjem za one zanate za kojima ne postoji potražnja na tržištu rada teže pronalaze zaposlenje (Matković, 2019.). Upravo zbog toga potrebno je ovim osobama ponuditi programe stručnog usavršavanja, prekvalificiranja i sl. kako bi se mogli bolje plasirati na tržištu rada (Hrvatski sabor, 2021). Potrebu za dodatnim usavršavanjima i edukacijama prepoznaje i jedan ispitanik, jer smatra kako se tada lakše zaposliti, a kao jednu od prednosti Centra za beskućnike, drugi ispitanik navodi upravo prekvalifikaciju za upravljanje trimetrom jer kaže kako mu je sada lakše pronaći bar neko zaposlenje.

Prema izvješću Feantse u brojnim zemljama još uvijek postoji stigmatizacija i diskriminacija beskućnika koji i dalje slove kao „oni koji ne žele raditi niti se integrirati u društvo“ (Feantsa, 2007.; Pučka pravobraniteljica, 2022.; Homeless Hub, 2019., prema Katović, 2020.), što se podudara s mišljenjem jednog ispitanika kako društvo i dalje gleda beskućnike kao one koji su „zadnja stepenica na margini ovog društva“. Stigmatizacija beskućnika može biti doživljena i od strane poslodavaca te to može biti prepreka za njihovo uspješno integriranje na tržište rada (Družić Ljubotina i sur, 2016.). S druge strane, upitna je i motivacija samih beskućnika za pronalaskom zaposlenja. U ovom istraživanju se kao jednu od prepreka za uključivanjem beskućnika na tržište rada, prepoznalo u upitnoj motivaciji samih beskućnika za pronalaskom posla gdje ispitanici

navode kako je ona vrlo upitna i kako su se beskućnici skloni prepustiti situaciji bez vidljive volje za promjenom. Takve navode potvrđuju i neka prijašnja istraživanja koja su u nekom svom dijelu ispitivala motivaciju beskućnika za pronalaženjem zaposlenja (Družić Ljubotina i sur., 2016., Ceraneo, 2019.). Ovakva situacija bi se prema mišljenju jednog ispitanika riješila kada bi se u Centru zaposlio psiholog koji bi razgovarao s beskućnicima i radio na njihovoj motivaciji za boljom budućnosti.

Od ostalih prepreka za pronalazak zaposlenja, u ovom istraživanju pokazale su se bolest i starost. Beskućnici su populacija među kojima je visoka zastupljenost zdravstvenih problema (Feantsa, 2007.; Družić Ljubotina i sur., 2016.; Plage i Parsell, 2022., Katović, 2020.; Greenwood i sur., 2020.). Tako i jedan ispitanik, koji je i sam hrvatski ratni vojni invalid, navodi kako je najveći problem ove skupine to što boluju od raznih bolesti i ozljeda pa zbog toga nisu sposobni za rad. S druge strane kaže, kako je veliki broj njih koji su stariji i kojima malo fali do mirovine, koje poslodavci ne žele zaposliti pa u Centru čekaju mirovinu, što potvrđuje navode neki autora o tome kako godine života predstavljaju bitnu prepreku prilikom zapošljavanja, a to potvrđuju i podaci da se starije osobe teže zapošljavaju od mladih osoba (Matković, 2019.).

Ovi rezultati donose i neke praktične implikacije za kreatore budućih politika. Jedna od takvih implikacija je upravo potreba za postojanjem stručne osobe koja bi radila s beskućnicima, poput psihologa, psihoterapeuta, socijalnog radnika. Ovu ulogu bi mogli obavljati i djelatnici Zavoda za socijalni rad kroz novo donošenu uslugu socijalnog mentorstva. Stručna osoba bi bila u stanju procijeniti slabosti i jakosti neke osobe, tj. njezine potrebe i kapacitete te zajedno s osobom u ranjivom položaju jačati kapacitete i motivaciju za promjenom (NN, 18/22). Isto tako, ispitanici su kao jednu od bitnih prednosti ovog centra istaknuli to što tamo mogu boraviti cijeli dan, a ne samo doći prespavati, što može biti poticaj i drugim udrugama koje se bave beskućnicima, prenoćištima i prihvatilištima da ponude uslugu cjelodnevnog boravka, ali i poticaj vladajućima da bolje uredi pitanje stambenog zbrinjavanja naročito ugroženih skupina građana, posebice kroz donošenje strategije o stambenom zbrinjavanju. Budućim istraživanjima koja se bave ovim područjem, bilo bi mudro detaljnije ispitati motivaciju

samih beskućnika za izlaskom iz beskućništva (zbog čega im je motivacija niska, što bi se moglo napraviti da se to promijeni i sl.) te detaljnije upoznati populaciju beskućnika koja ima ozbiljne i/ili višestruke zdravstvene probleme pa zbog njih ne mogu raditi, pred mirovinom su i/ili zadovoljavaju preduvjet godina života za ulazak u mirovnu, ali ne i preduvjet potrebnih godina radnoga staža; te istražiti prakse drugih zemalja u rješavanju beskućništva ove skupine.

6. Rasprava

Sve u svemu, može se reći kako je pozicija beskućnika u društvu loša; u Republici Hrvatskoj ne postoji službena statistika o točnom broju beskućnika (Družić Ljubotina i sur., 2016.; Ceraneo, 2020.; Pučka pravobraniteljica, 2022.), niti zakonska definicija beskućništva koja bi obuhvatila sve osobe koje spadaju u ovu skupinu ("osobe bez krova nad glavom", osobe u nesigurnom i neadekvatnom stanovanju) (Šikić-Mlčnović, 2012.; Družić Ljubotina i sur., 2016.; Kostelić i Peruško, 2020.). Situacija nije bolja niti na Europskoj razini iz čega proizlazi kako su beskućnici i dalje „nevidljivi“ članovi društva. Europska je unija tek 2021. godine potpisala ugovor (Lisabonski ugovor) o pokretanju Europske platforme za borbu protiv beskućništva (Europska komisija, 2021.). U ugovoru, se prvi put prepoznalo beskućnike kao zasebnu ranjivu skupinu kojoj je potrebno pokloniti veću pozornost te odlučilo sustavno baviti rješavanjem beskućništva (poticanje sakupljanja podataka o beskućnicima, rješavanje stambenog pitanja i sl.) (Europska komisija, 2021.; Pučka pravobraniteljica, 2022.).

Na putu izlaska iz začaranog kruga siromaštva, potrebno je da se beskućnici uključe na tržište rada i tako krenu zarađivati za podmirenje vlastitih životnih potreba (Feantsa, 2007.). Zaposlenje je važno iz razloga što pronalazak stabilnog radnog mjesta predstavlja jedno od rješenja za osiguranje stambene situacije, doprinosi socijalnom uključivanju i jačanju socijalne mreže te rastu samopouzdanja osobe i vjeru u vlastite sposobnosti (Mulroy i Lauber, 2004., prema Družić Ljubotina i sur., 2016.). Nadalje, može se zaključiti kako su neki uzroci beskućništva ujedno i prepreka za izlazak iz kruga siromaštva te ponovno uključivanje u društvo i na tržište rada. Loše zdravstveno stanje, ovisnosti, poteškoće mentalnog zdravlja i sl. predstavljaju jedan od uzroka zašto pojedinci

zapadaju u beskućništvo (Družić Ljubotina i sur., 2016., Alowaimer, 2018.), a istovremeno i veliku prepreku prilikom pronalaska zaposlenja (Feantsa, 2007., Ceraneo, 2016.). Beskućnicima bi prije svega bilo potrebno osigurati neometani pristup zdravstvenoj zaštiti, uključiti ih u programe liječenja od ovisnosti i drugih oblika liječenja, kako bi se ova prepreka donekle umanjila i bila uklonjena (Pučka pravobraniteljica, 2022.). Nadalje, beskućnici generalno imaju nisku obrazovnu razinu ili stečena znanja za one zanate za koje ne postoji značajna potražnja na tržištu rada zbog čega ponekad mogu upasti u beskućništvo (Družić Ljubotina i sur., 2016.; Alowaimer, 2018.). Niska obrazovna razina, nedostatak radnog iskustva i dr. mogu predstavljati i prepreku prilikom uključivanja u svijet rada (Feantsa, 2007.; Matković, 2019.) zbog čega je od velike važnosti da se beskućnici uključe u programe aktivne politike tržišta rada, prije svega u one mjere koje nude doškoloavanje, prekvalifikaciju ili edukaciju za perspektivnija zanimanja, kao i u one mjere koje korisniku omogućuju stjecanje radnog iskustva (Hrvatski sabor, 2021). Osim navedenog, gubitak smještaja predstavlja veliki rizik za ulazak u beskućništvo, a ujedno je to i velika prepreka na putu izlaska iz začaranog kruga siromaštva (Feantsa, 2007.; Družić Ljubotina i sur., 2016.; Ceraneo, 2016.; Šikić-Mićanović, 2022.). S jedne strane, na prijavi za bilo kakav posao treba navesti adresu prebivališta, a ukoliko poslodavci shvate da je riječ o adresi Zavoda za socijalni rad ili nekog prihvatilišta/prenoćišta mogu zbog predrasuda i diskriminacije odbiti zaposliti beskućnika (Feantsa, 2007.). S druge strane, posjedovanje vlastitog prostora je bitno i zbog obavljanja osobne higijene, pranja odjeće i sl. (Ceraneo, 2016.). U Hrvatskoj se beskućnici najčešće zbrinjavaju smještanjem u prihvatilišta/prenoćišta te je upravo ostvarivanje prava na smještaj u prihvatilištu/prenoćištu je jedna od najčešće korištenih usluga ZSR od strane beskućnika (Karačić, 2012.). Prema ZSS (NN 18/22), prihvatilišta osnivaju i financiraju lokalne jedinice, ali problem je u tome što je usluga smještaja za beskućnike dostupna u samo 17% jedinica lokalne samouprave (Knezić i Opačić, 2021.). Valja napomenuti kako je navedena usluga namijenjena pružanju smještaja u hitnim situacijama i privremenog je karaktera, što znači da nakon proteka određenog perioda beskućnicima koji su boravili u prihvatilištu/prenoćištu treba pružiti dugotrajnije rješenje njihovog stambenog problema. Naravno, osim navedenog drugi valjani razlog za

pronalaskom dugotrajnog smještaja je taj što je dugotrajan ostanak beskućnika u prihvatilištima/prenočištima skup za državu (Šikić-Mićanović, 2022.). Dugotrajno rješenje mogu predstavljati stambene zajednice, međutim u Hrvatskoj postoje dvije što je daleko od potrebnog broja (Družić Ljubotina i sur., 2022.); broj socijalnih stanova je nedovoljan, a ako postoji neki koji je dostupan veća je vjerojatnost da će biti dan na korištenje obitelji, nego samcu (Feantsa, 2007.). Ovdje valja napomenuti, kako strategija stambenog zbrinjavanja ranjivih skupina građana u Hrvatskoj ne postoji čime se može zaključiti kako vladajući pitanje stambenog zbrinjavanja ranjivih skupina pa tako i beskućnika ne smatraju prioritetnim za rješavanje (Feantsa, 2007.; Šikić-Mićanović, 2022.; Pučka pravobraniteljica, 2022.; Bežovan i sur., 2023.).

Prema dosadašnjim istraživanjima samo mali broj osoba u statusu beskućništva radi (Družić Ljubotina i sur., 2016., Ceraneo, 2019.). Najvažnija institucija u Hrvatskoj koja se bavi zapošljavanjem je Hrvatski zavod za zapošljavanje. HZZ donosi niz mjera APTR kojima nastoji ranjive skupine na tržištu rada zaposliti ili na neki način povećati njihovu zapošljivost (Beaković, 2020.). Od svih mjera APTR, samo mjera javnog rada taksativno nabraja beskućnike kao jednu od ciljanih skupina kojima je namijenjena ova mjera. Nadalje, bilo bi dobro donijeti mjere APTR krojene specifično za populaciju beskućnika. Mjere koje su sada na snazi su previše općenite te nisu dobro ciljane, a evaluacije nisu pokazale njihovu visoku efikasnost. Beskućnici u mjerama mogu sudjelovati po nekoj drugoj osnovi (npr. invaliditeta, NEET statusa,...), ali tada tim mjerama nisu obuhvaćene sve njihove potrebe te je šansa za pronalaskom dugotrajnog i stabilnog zaposlenja manja. Dakle bilo bi korisno kreirati mjere namijenjene specifično beskućnicima kojima bi se u obzir uzele njihove višestruke potrebe (fizičko zdravlje, problemi mentalnog zdravlja, ovisnost, problem stanovanja i dr.). Za učinkovitost takvih mjera bila bi potrebna kvalitetna i učinkovita suradnja različitih dionika, od pružatelja zdravstvene zaštite, organizacija civilnog društva, vjerskih organizacija, zavoda za zapošljavanje i sl. tj. bilo bi poželjno usvajanje koncepta kombinirane socijalne politike koji se pokazao kao dobar način rješavanja ovog problema. Na razini politika zapošljavanja, EU i Hrvatska, donijele su niz strategija i mjera zapošljavanja za ranjive skupine poput osoba s invaliditetom,

mladih, nacionalnim manjina i dr., međutim niti jednu strategiju koja se bavi pitanjem zapošljavanja beskućnika čime se jasno vidi kako beskućnici i dalje nisu smatrani populacijom kojoj je bitno posvetiti veću pažnju na političkoj razini.

Na području zapošljavanja, mnoge novine uvode upravo OCD, od pisanja raznih projekata kojima potiču zapošljavanje, pokretanja inicijativa zapošljavanja, do osnivanja socijalnih poduzeća za radnu integraciju. OCD mogu osnivati socijalna poduzeća za radnu integraciju; takva poduzeća pokazala su se učinkovitima prilikom zapošljavanja teško zapošljivih skupina zbog svog jedinstvenog pristupa i naglaska na ranjivu skupinu, a ne profit (Baturina i Babić, 2019.; Galera i sur., 2022.). U Hrvatskoj je socijalno poduzetništvo tek u začetku. Nažalost ne postoji niti jedno socijalno poduzetništvo za radnu integraciju koje se bavi isključivo zapošljavanjem beskućnika. Mali broj socijalnih poduzeća za radnu integraciju u Hrvatskoj može se propisati i činjenici kako još uvijek nije donesena nova Strategija za razvoj socijalnog poduzetništva za razdoblje pred nama; što ukazuje da vladajući ovaj koncept nisu prepoznali kao vrijedan koncept za rješavanje pitanja nezaposlenosti za one skupine građana koji se teško zapošljavaju na otvorenom tržištu rada te shodno tome ne trude ga se niti poticati. S druge strane, pravno gledano, koncept socijalnih poduzeća nije najbolje uređen (različiti oblici i sl.) što dodatno otežava i zbunjuje njegovo usvajanje. Dakle, iako politike EU i Hrvatske i dalje ne pridaju veliki značaj problemu zapošljavanja beskućnika, vidljivo je kako su OCD tu otišle korak dalje i ipak pronašle uspješne načine za povećanje zapošljivosti ove skupine i njihovo uspješno uključivanje na tržište rada. Feantsa je u nekoliko svojih izvještaja pisala smjernice za uspješno uključivanje beskućnika na tržište rada, s ciljem davanja konstruktivnih savjeta vladajućima na temelju kojih bi oni mogli krojiti uspješnije mjere i strategije za zapošljavanje ove skupine (Feantsa, 2007.; Feantsa 2009.; Feantsa, 2010.), no čini se kako su te smjernice ostale „mrtvo slovo na papiru“.

Provedbom studije slučaja u Centru za beskućnike Karlovac, autor ovog rada došao je do sljedećih glavnih zaključaka: korisnicima se sviđa usluga gdje mogu boraviti cjelodnevno, kao jednu od prednosti Centra navode stjecanje radnih navika, ali i pozitivne posljedice po pitanju zapošljavanja (zbog mogućnosti dobivanja raznih certifikata mogu

poboljšati svoj položaj i izgleda za uključivanje u svijet rada), kao najveću prepreku zapošljavanju ispitanici su naveli upravo motivaciju njih samih, te ukazali na potrebu za stručnom osobom koja bi onda zajedno s njima radila na njihovoj motivaciji, snagama i slabostima i sl.

7. Zaključak

Položaj ranjivih skupina na tržištu rada je nepovoljan. U ranjive skupine koje nailaze na višestruke prepreke prilikom zapošljavanja ubrajamo osobe s invaliditetom, mlade osobe (NEET), migrante (izbjeglice, radni migranti i sl.) žene, dugotrajno nezaposlene osobe, beskućnike (Kiš-Glavaš, 2009., prema Kozjak i Lapat, 2018., Bejaković, 2011., Leutar i Buljevac, 2010., Mrnjavac, 2001., prema Bosna, 2018.) Sve navedene skupine mogu spadati istovremeno i u populaciju beskućnika, dok beskućnici mogu istovremeno pripadati i nekoj od ovih ranjivih skupina (npr. osoba može biti žena, osoba s invaliditetom i beskućnica).

Kako bi se ranjive skupine, pa tako i beskućnici, integrirale na tržište rada potrebno je donijeti politike i mjere za njihovo efikasnije uključivanje na tržište rada. Europska unija veliku pažnju u kreiranju svojih politika i mjera posvećuje upravo integraciji teško zapošljivih kategorija osoba na tržište rada. Ona u svojim dokumentima najviše ističe potrebu efikasnijeg zapošljavanja mladih osoba (pogotovo NEET populacije), bolju integraciju osoba s invaliditetom te u novije vrijeme dolaskom velikog broja migranata, bavi se postizanjem što uspješnije integracije migranata u društvo i na tržište rada. Europska Unija tek je nedavno donijela Europsku platformu za borbu protiv beskućništva (Europska komisija, 2021.). U navedenoj strategiji, EU je prvi put prepoznala beskućnike kao ranjivu skupinu kojoj je potrebno pokloniti veću pozornost. Prepoznala se složenost uzroka koji vode u beskućništvo te se potiče prikupljanje podataka o populaciji beskućnika kako bi se u budućnosti mogle krojiti politike zasnovane na podacima. Nadalje, platformom se potiče kvalitetnije rješavanje stambenog pitanja za beskućnike gdje se navodi kako nitko ne smije koristiti uslugu nužnog/hitnog smještaja dulje nego što je to potrebno, nitko ne smije biti deložiran bez ponude odgovarajućeg smještaja i dr. (Pučka pravobraniteljica, 2022.). Iako se Lisabonski ugovor ne dotiče pitanja zapošljavanja

beskućnika, bitno je prepoznati njezinu važnost u europskom kontekstu jer se putem nje Europska unija prvi puta odlučila sustavno baviti pitanjem beskućništva i prepoznala važnost istog.

Politike zapošljavanja u Hrvatskoj posebni naglasak stavljaju na nezaposlene mlade osobe, ali i osobe koje su dugotrajno nezaposlene. Njima su posvećene veći broj strategija i programa. Osim, navedenog najvažnija institucija u Hrvatskoj koja se bavi zapošljavanjem je HZZ. Zavod najviše djeluje kroz aktivne politike tržišta rada. Problem APTR je što ove mjere ne ciljanju dovoljno precizno određene ranjive skupine već u njih generalno može ući veoma široka populacija nezaposlenih osoba (Matković, 2019.). Što se tiče Hrvatske politike prema beskućnicima, u Hrvatskoj beskućnici nisu prepoznati kao jedna od ranjivih skupina kojima je potrebno osigurati značajniju pomoć prilikom zapošljavanja. Niti jedna strategija ne tiče se direktno beskućnika, a niti jedna mjera APTR nije rađena isključivo prema potrebama ove populacije. U Hrvatskoj su usluge namijenjene beskućnicima pretežito usmjerene na rješavanje njihovog privremenog stambenog pitanja, smještanjem beskućnika u prihvatilišta/ prenoćišta, osiguravanjem toplog obroka u pučkim kuhinjama i dodjeljivanjem novčane pomoći (Karačić, 2012.).

Samo zapošljavanje beskućnika je vrlo složen problem upravo zbog niza potreba i prepreka koje trebaju biti zadovoljene i prijedene da bi se ove osobe uspješno uključile na tržište rada. Najveća prepreka za njihovo uspješno uključivanje u svijet rada je upravo rješavanje njihovog stambenog pitanja (Feantsa, 2007.; Družić Ljubotina i sur., 2016.; Ceraneo, 2016.; Šikić-Mićanović, 2022.). Nadalje, loše zdravstveno stanje jer su beskućnici osobe vrlo narušena zdravstvenog stanja, često ovisni o alkoholu i drogama, imaju probleme mentalnog stanja i sl. (Feantsa, 2007.; Družić Ljubotina i sur., 2016.; Plage i Parsell, 2022., Katović, 2020.; Greenwood i sur., 2020.). Osim navedenog, postoje predrasude društva prema njima. Poslodavci često imaju predrasude te upravo zbog tih predrasuda nerijetko odbijaju zaposliti beskućnike (Feantsa, 2007.; Pučka pravobraniteljica, 2022.; Homeless Hub, 2019., prema Katović, 2020.).

Naravno unatoč brojnim preprekama njihovom uspješnom uključivanju, postoje i primjeri dobre prakse koji pokazuju kako je njihova uspješna integracija na tržište rada

moguća. Pozitivan primjer njihova uključivanja može značiti učinkovitu suradnju državnih vlasti i organizacija civilnog društva sa privatnim sektorom tzv. model kombinirane socijalne politike (Baturina i Babić, 2021.). U novije vrijeme se kao primjer dobre prakse pokazao se i model socijalnog poduzetništva, posebice socijalnog poduzetništva za radnu integraciju kroz koje se uspješno zapošljavaju ranjive skupine pa tako i beskućnici (Defourny i Nyssens, 2008; Spear i Bidet, 2003., sve prema Marković i sur., 2017.; Europska komisija, 2013.) .

Studija slučaja na primjeru Udruge Milosrđe - Centra za beskućnike u Karlovcu, pokazala je kako su beskućnici zadovoljni uslugom koju tamo primaju jer tamo mogu boraviti cijeli dan, imaju i uslugu prehrane gdje im je osiguran doručak, sudjeluju i u svakodnevnim aktivnostima kao što su čišćenje prostorija Centra, radovima u vrtu, plateniku, platformi aronije i slično. Od pozitivnih strana Centra ističu i mogućnost doškolovanja za određena zanimanja što im može pomoći prilikom pronalaska posla. Isto tako, javni radovi se spominju kao primer dobre prakse gdje beskućnici budu zapošljavani na određen broj sati te tako stječu radno iskustvo i zarađuju. Od prepreka za uključivanje na tržište rada ističu nedostatak motivacije za radom, ali isto tako i godine života. Kao eventualni nedostatak Centra, korisnici navode nepostojanje stručne osobe. Navode i nedostatak osjećaja za kolektiv odnosno nedostatak osjećaja za zajednicu.

Sve u svemu, iako beskućnici i njihovo zapošljavanje nisu u fokusu kreatora politika na europskoj ili Hrvatskoj razini, OCD pokazale su kako se ovu populaciju ipak može zaposliti putem raznih inicijativa za zapošljavanje, koncepta kombinirane socijalne politike, osnivanjem socijalnih poduzeća za radnu integraciju i sl.

Literatura

1. Achterberg, T. J., Wind, H., de Boer, A. G. E. M. & Frings-Dresen, M. H. W. (2009). Factors that Promote or Hinder Young Disabled People in Work Participation: A Systematic Review. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 19, 129-141.
2. Alowaimer, O. (2018). Causes, effects and issues of homeless people. *Journal of Socialomics*, 7(3), 1-4.
3. *Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti u Hrvatskoj*. (2022). Zagreb: Pučka pravobraniteljica.
4. Babić, Z., & Leutar, Z. (2010). Položaj osoba s invaliditetom na tržištu rada Republike Hrvatske. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociološki istraživanja okoline*, 19(2), 195-214.
5. *Barriers to employment for vulnerable groups in the Nordic countries* (2022.). Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
6. Baturina, D. & Babić, Z. (2021.). *Socijalna ekonomija i socijalno poduzetništvo*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
7. Baturina, D., Majdak, M. i Berc, G. (2020). Perspektiva NEET populacije u urbanoj aglomeraciji Zagreb prema percepciji stručnjaka i mladih u NEET statusu – kako im pomoći?. *Sociologija i prostor*, 58 (3 (218)), 403-431.
8. Bedeniković, I. (2017). (Ne) zaposlenost mladih i NEET populacija u Hrvatskoj. *Mali Levijatan: studentski časopis za politologiju*, 4(1), 75-90.
9. Bejaković, P. (2011). Hrvatska: Socijalni utjecaj krize i jačanje otpornosti. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 20(1 (111)), 271-274.
10. Bejaković, P. (2011). Hrvatska: Socijalni utjecaj krize i jačanje otpornosti. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 20(1 (111)), 271-274.
11. Bejaković, P. (2018). Mjere za ublažavanje dugotrajne nezaposlenosti u Hrvatskoj. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 9(33-34), 36-43.

12. Bejaković, P. (2020). Važnost aktivne politike zapošljavanja i njezine evaluacije u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 27(3), 329-341.
13. Bejaković, P., & Mrnjavac, Ž. (2016). Nezaposlenost mladih i mjere za njezino ublažavanje u Hrvatskoj. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 7(27), 32-38.
14. Bejaković, P., & Mrnjavac, Ž. (2016). Nezaposlenost mladih i mjere za njezino ublažavanje u Hrvatskoj. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 7(27), 32-38.
15. Bežovan, G. & Matančević, J. (2017). *Civilno društvo i pozitivne promjene*. Zagreb: Školska knjiga, d.d.
16. Bežovan, G. (2013). Stanovanje prvo Europa-projekt socijalnog eksperimenta. *Revija za socijalnu politiku*, 20(3), 334-337.
17. Bežovan, G., Baturina, D. i Horvat, M. (2023). Evolucija i evaluacija stanja socijalnih prava beskućnika u Hrvatskoj. *Kriminologija & socijalna integracija*, 31 (1), 55-77.
18. Bilić, N. i Jukić, M. (2014.). Nezaposlenost mladih – ekonomski, politički i socijalni problem s dalekosežnim posljedicama za cjelokupno društvo. *Pravni vjesnik*, 30 (2), 485-505.
19. Bosna, J. (2018). *Utjecaj odrednica nezaposlenosti na efikasnost tržišta rada zemalja srednje i jugoistočne Europe*. Doktorska disertacija. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma.
20. Božiković, N. (2021). Tržište rada u Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 42(1), 91-109.
21. Brodoto (2023). *Invisible Zagreb*. Posjećeno 16.6.2023. na mrežnoj stranici Brodoto: <https://www.brodoto.com/old-home-3>
22. Buckland, L., Jackson, A., Roberts, P., Smith, P., & Marland, R. (2001). Structural and Systemic Factors Contributing to Homelessness in Canada: An Analysis of Research Gaps.
23. CERANEO (2016). *Zapošljavanje beskućnika*. Posjećeno 26.5.2023. na mrežnoj stranici CERANEA: <https://ceraneo.hr/>.

24. Ceraneo (2019). *Prikaz nekih obilježja i potreba korisnika osam hrvatskih prihvatilišta i prenoćišta za beskućnike u period od 2017. – 2019. godine*. Posjećeno 1.6.2023. na mrežnoj stranici: <https://ceraneo.hr/>.
25. CERANEO (2020). *Beskućništvo jučer, danas, sutra*. Posjećeno 10.5.2023. na mrežnoj stranici Ceranea: <https://ceraneo.hr/>.
26. Change Please (2023). *About us*. Posjećeno 14.5.2023. na mrežnoj stranici Change Please: <https://changeplease.org/>
27. Cini, V., Drvenkar, N., & Marić, J. (2011). Income distribution and analysis of poverty in the Republic of Croatia. *Ekonomski vjesnik: Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*, 24(1), 121-136.
28. *Confronting Homelessness in the European Union* (2013). Brussels: European Commission.
29. Crane, M., Byrne, K., Fu, R., Lipmann, B., Mirabelli, F., Rota-Bartelink, A., ... & Warnes, A. M. (2005). The causes of homelessness in later life: Findings from a 3-nation study. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 60(3), 152-159.
30. De Lange, T., Oomes, N., Gons, N., & Spanikova, V. (2019). Labour migration and labour market integration of migrants in the Netherlands: Barriers and opportunities. Annex D to 'Dutch labour market shortages and potential labour supply from Africa and the Middle East.
31. Depaul (2023). *Ruke koje se daju*. Posjećeno 15.5.2023. na mrežnoj stranici Depaula: <https://depaul.hr/>
32. Družić Ljubotina, O. (2012). Koliko (ne)znamo o beskućništvu? U: O. Družić Ljubotina (ur.) *Beskućništvo: Pogled iz različitih perspektiva*, (str. 15-28). Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom, 15–28.
33. Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. & Ogresta, J. (2016.). *Slika podrške beskućnicima u Hrvatskoj*. Zagreb: Grafing.
34. Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Ogresta, J. (2022). Kvaliteta usluga za beskućnike iz perspektive korisnika prihvatilišta i prenoćišta. *Bogoslovska smotra*, 92 (4), 697-726.

35. Duell, N., Thurau, L., & Vetter, T. (2016). *Long-term unemployment in the EU: Trends and policies*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.
36. Đukić, B., & Kukovec, D. (2015). Romsko pitanje u kontekstu Europske unije: pomaže li Europa integraciju Roma u Republici Hrvatskoj?. *Politička misao: časopis za politologiju*, 52(2), 131-155.
37. EIGE (2017). *Rod, vještine i prekarni rad u EU*. Posjećeno 22.5.2023. na mrežnoj stranici EIGE: <https://eige.europa.eu/>.
38. Eur-Lex (2016.). *Ugovor o Europskoj uniji (pročišćena verzija)*. Posjećeno 22.5.2023. na mrežnoj stranici: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>
39. Eurofond (2002). *Access to employment for vulnerable groups*. Posjećeno 11.5.2023. na mrežnoj stranici Eurofonda: <https://www.eurofound.europa.eu/>
40. *EUROPA 2020. Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast* (2010). Bruxelles: Europska komisija.
41. Europska komisija (2017). *Tematski informativni članak o europskom semestru – Zaposlenost mladih*. Posjećeno 12.5.2023. na mrežnoj stranici Europske komisije: https://ec.europa.eu/info/index_hr.
42. Europska komisija (2019). *Labour Market Integration of Third-Country National sin EU Member States*. Posjećeno 13.5.2023. na mrežnoj stranici Europske komisije: https://commission.europa.eu/index_en.
43. Europska komisija (2021). *Lisbon Declaration on the European Platform on Combatting Homelessness*. Posjećeno 10.5.2023. na mrežnoj stranici Europske komisije: https://commission.europa.eu/index_en
44. Europska komisija (2023). *Employment, Social Affairs % Inclusion*. Posjećeno 28.5.2023. na mrežnoj stranici Europske komisije: https://commission.europa.eu/index_en.
45. Europska komisija (2023). *What is ESF+?* Posjećeno 28.5.2023. na mrežnoj stranici Europske komisije: https://commission.europa.eu/index_en.
46. *Europska strategija za beskućništvo* (2014). Bruxelles: Odbor regija Europske unije

47. Europski parlament (2020). *Employment and disability in the European Union*. Posjećeno 17.5.2023. na mrežnoj stranici Europskog parlamenta: <https://www.europarl.europa.eu/portal/hr>.
48. Eurostat (2016a). *Education, employment, both or neither? What are young people doing in the EU?* Posjećeno 12.5.2023. na mrežnoj stranici Eurostata: <https://ec.europa.eu/eurostat>.
49. Eurostat (2018). *Euro area unemployment at 8.1%*. Posjećeno 1.6.2023. na mrežnoj stranici Eurostata: <https://ec.europa.eu/eurostat>
50. Eurostat (2019a). *Over 1 in 6 young adults not in employment or education*. Posjećeno 17.5.2023. na mrežnoj stranici Eurostata: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20210714-2>.
51. Eurostat (2021). *Unemployment statistics and beyond*. Posjećeno 19.5.2023. na mrežnoj stranici Eurostata: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Main_Page.
52. Eurostat (2022). *EU youth unemployment rate dropped in 2021*. Posjećeno 17.5.2023. na mrežnoj stranici Eurostata: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20221017-1>.
53. Eurostat (2023). *Unemployment statistics*. Posjećeno 19.5.2023. na mrežnoj stranici Eurostata: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Main_Page.
54. Fat Macy's (2023). *What we do*. Posjećeno 12.6.2023. na mrežnoj stranici Fat Macy's: <https://www.fatmacys.org/>.
55. FEANTSA (2005). *ETHOS – Europska tipologija beskućništva i stambene isključenosti*. Posjećeno na mrežnoj stranici FEANTSE: <https://www.feantsa.org/en>.
56. FEANTSA (2007). *Multiple Barriers, Multiple Solutions: Inclusion into and through Employment for People who are Homeless*. Posjećeno 26.5.2023. na mrežnoj stranici FEANTSE: <https://www.feantsa.org/en>.
57. Feantsa (2009). *Access to Employment for People experiencing Homelessness*. Posjećeno 1.6.2023. na mrežnoj stranici: <https://www.feantsa.org/en>.

58. FEANTSA (2010). *Employability Starter Kit: How to Develop Employability Initiatives in Homelessness Services*. Posjećeno 15.5.2023. na mrežnoj stranici FEANTSE: <https://www.feantsa.org/en>
59. Galera, G. et al. (2022). *Report on trends and challenges for work integration social enterprises (WISEs) in Europe. Current situation of skills gaps, especially in the digital area*. B-WISE project, Brussels: <https://www.bwiseproject.eu/en/results>
60. Galić, R. & Pavlina, J. (2012). Beskućništvo u Gradu Zagrebu: prikaz istraživanja. U: O. Družić Ljubotina (ur.) *Beskućništvo: pogled iz različitih perspektiva*, (str. 44–63.). Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom.
61. Greenwood, M. R., Manning, R. M. & O’Shaughnessy, B. R. (2020). *Homeless Services Users’ Reports of Problem-Related Alcohol and Illicit Substance Use in Eight European Countries*, 14(4), 63-89
62. Haramija, P. i Trošelj Miočević, T. (2018). RELIGIJA I EKONOMSKA INTEGRACIJA MIGRANATA U EUROPSKOJ UNIJI. *Ekonomika misao i praksa*, 27 (1), 335-374.
63. Hrvatska mreža za beskućnike (2023). *Statistički podaci*. Posjećeno 15.5.2023. na mrežnoj stranici Hrvatske mreže za beskućnike: <https://beskucnici.info/>
64. Hrvatska mreža za beskućnike (2023). *O nama*. Posjećeno 19.7.2023. na mrežnoj stranici Hrvatske mreže za beskućnike: <https://beskucnici.info/>
65. HZZ (2023). *Izješće o aktivnostima hrvatskog Zavoda za zapošljavanje u području zapošljavanja osoba s invaliditetom u razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 2022. godine*. Posjećeno 24.5.2023. na mrežnoj stranici HZZ: <https://www.hzz.hr/>
66. HZZ (2023). *Mjere aktivne politike zapošljavanja*. Posjećeno 29.5.2023. na mrežnoj stranici HZZ: <https://www.hzz.hr/>
67. HZZ (2023). *Tko smo?*. Posjećeno 29.5.2023. na mrežnoj stranici HZZ: <https://www.hzz.hr/>
68. HZZ (2023). *Provedba javnih radova za teže zapošljive*. Posjećeno 21.7.2023. na mrežnoj stranici HZZ: <https://www.hzz.hr/>

69. Jones, M. (2021). Disability and labor market outcomes. *IZA World of Labor*, 253(2), 1-11.
70. Karačić, Š. (2012). Uloga centra za socijalnu skrb u zbrinjavanju beskućnika. U: O. Družić Ljubotina (ur.) *Beskućništvo: Pogled iz različitih perspektiva*. Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom, 67–76.
71. Kiš Glavaš, L. (2009). Aktivnosti i prepreke u zasnivanju radnog odnosa za osobe s invaliditetom. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(1), 63-72.
72. Kiš-Glavaš, L., Sokač, K., Majsec Sobota, V., Sobota, I., & Gavrilović, A. (2008). Pravo na život u zajednici – socijalna uključenost i osobe s invaliditetom. U Držaić, J. (ur.), *Zbornik radova 4. stručnog skupa Osobe s invaliditetom na tržištu rada*. Zadar.
73. Knezić, D. & Opačić, A. (2021). *Dostupnost socijalnih usluga u Republici Hrvatskoj: Prva nacionalna studija o dostupnosti socijalnih usluga*. Zagreb: Rehabilitacijski centar za stres i traumau. Posjećeno 7.7.2023. na mrežnoj stranici Rehabilitacijskog centra za stres i traumau: <https://rctzg.hr/wp-content/uploads/2022/07/Dostupnost-socijalnih-usluga.pdf>
74. Kostelić, K. & Peruško, E. (2020.). Skupine čimbenika i njihov utjecaj na važne životne odluke: Beskućnici u Puli. *Ljetopis socijalnog rada*, 28(1), 273-299.
75. Kostiainen, E. (2015). Pathways through homelessness in Helsinki. *European Journal of Homelessness*, 9(2), 63-86.
76. Kozjak, A., & Lapat, G. (2018). Mišljenja poslodavaca o zapošljavanju osoba s invaliditetom. *Andragoški glasnik: Glasilo Hrvatskog andragoškog društva*, 22(2 (37)), 35-44.
77. Kuran, C. H. A., Morsut, C., Kruke, B. I., Krüger, M., Segnestam, L., Orru, K., ... & Torpan, S. (2020). Vulnerability and vulnerable groups from an intersectionality perspective. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 50, 101826.
78. Leutar, Z., & Buljevac, M. (2020). *Osobe s invaliditetom u društvu*. Zagreb: Pravni fakultet.

79. Marković, L., Baturina, D. i Babić, Z. (2017). Socijalna poduzeća za radnu integraciju (WISE) u postsocijalističkim zemljama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53 (1), 139-158.
80. Matančević, J., & Baturina, D. (2016). Evaluacija programa skrbi o beskućnicima i razvoj inovativnih modela prevencije i smanjenja rizika nastanka beskućništva– prikaz i zaključci projekta. *Revija za socijalnu politiku*, 23(2), 302-305.
81. Matković, T. (2019). Politika zapošljavanja i nezaposlenost. U: Bežovan, G., Puljiz, V., Šućur, Z., Babić, Z., Dobrotić, I., Matković, T. & Zrinščak, S. (ur.), *Socijalna politika Hrvatske*, (str. 221-265). Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu.
82. McQuiston, H. L., Gorroochurn, P., Hsu, E., & Caton, C. L. (2014). Risk factors associated with recurrent homelessness after a first homeless episode. *Community Mental Health Journal*, 50, 505-513.
83. *Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine*. Zagreb: Hrvatski sabor.
84. *Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti od 2021. do 2027. godine*. (2021). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
85. *Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. do 2027. godine* (2021a). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
86. *Nacionalni plan oporavka i otpornosti za razdoblje od 2021. do 2026. godine* (2021b). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
87. *Nacionalni plan za rad, zaštitu na radu i zapošljavanje za razdoblje od 2021. do 2027. godine* (2021c). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
88. *Nacionalni program za Rome* (2003). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
89. Obadić, A. (2011). Utjecaj financijske krize na globalno tržište rada. *EFZG working paper series*, 11(07), 1-16.
90. Obadić, A. (2017). Nezaposlenost mladih i usklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada. *Ekonomski misao i praksa*, 1, 129-150.
91. *Održiva Europa do 2030.* (2019). Bruxelles: Europska komisija.
92. OECD (2016). *OECD Factbook 2015-2016*. Posjećeno 17.5.2023. na mrežnoj stranici OECD: <https://www.oecd.org/>.

93. Opća deklaracija o pravima čovjeka. *Narodne novine*, 12/09.
94. Pološki Vokić, N., Sinčić Ćorić, D., & Obadić, A. (2017). To be or not to be a woman?-Highly educated women's perceptions of gender equality in the workplace. *Revija za socijalnu politiku*, 24(3), 253-276.
95. Potočnik, D., Maslić-Seršić, D., & Karajić, N. (2020). *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: obrazovanje i zapošljavanje*. Zagreb: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.
96. *Preporuka Vijeća od 15. veljače 2016. o integriranju dugotrajno nezaposlenih osoba na tržište rada*. Bruxelles: Vijeće Europske Unije.
97. *Report on Gender Equality in te EU (2023)*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
98. Rupčić, K. (2019). *Položaj žena na tržištu rada - trendovi u Republici Hrvatskoj i Europskoj Uniji*. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku.
99. Shelton, K. H., Taylor, P. J., Bonner, A., & Van Den Bree, M. (2009). Risk factors for homelessness: Evidence from a population-based study. *Psychiatric services*, 60(4), 465-472.
100. Shinn, M. (2010). Homelessness, poverty and social exclusion in the United States and Europe. *European Journal on Homelessness*, 4, 19-44.
101. Šikić Mićanović, L. (2012). Beskućništvo u Hrvatskoj: Pregled rezultata kvalitativnog istraživanja. U: Družić Ljubotina, O. (ur.), *Beskućništvo: Pogled iz različitih perspektiva*, (str. 29-41). Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom.
102. Šikić-Mićanović, L. (2009). Women's Contribution to Rural Development in Croatia: Roles, Participation and Obstacles. *Eastern European Countryside*, 15, 75-90.
103. Šikić-Mićanović, L. (2022, listopad). *Rezultati kvalitativnog istraživanja s osobama koje žive na ulici*. Rad pripremljen za konferenciju: Nova perspektiva za beskućnike, Osijek.

104. Šikić-Mićanović, L., Sakić, S., & Stelko, S. (2020). Kvaliteta usluga za beskućnike: prikaz trenutnog stanja i izazova u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 27(3), 233-247.
105. *Smjernice za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2015. do 2017. godine* (2014a). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
106. *Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. godine* (2014b). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo socijalne politike i mladih.
107. *Strategija o pravima osoba s invaliditetom za razdoblje 2021. – 2030.* (2021). Bruxell: Europska komisija.
108. *Strategija razvoja društvenog poduzetništva za razdoblje 2015. do 2020. godine.* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
109. Ustav Republike Hrvatske. *Narodne novine*, NN 05/2014
110. Vajda Halak, Ž., Romić, D., & Kolar, J. (2014). Uloga hrvatskoga zavoda za zapošljavanje u socijalnoj integraciji osoba s invaliditetom. *Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta JJ Strossmayera u Osijeku*, 30(2), 393-403.
111. Vornholt, K., Villotti, P., Muschalla, B., Bauer, J., Colella, A., Zijlstra, F., ... & Corbière, M. (2018). Disability and employment—overview and highlights. *European journal of work and organizational psychology*, 27(1), 40-5
112. Vukas, T. (2023). *Utjecaj migrantske krize na tržište rada u Europskoj uniji.* Specijalistički diplomski stručni. Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet.
113. Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti. *Narodne novine*, NN, 16/17
114. Zakon o prebivalištu. *Narodne novine*, NN 144/2012
115. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom. *Narodne novine*, NN, 32/20
116. Zakon o radu. *Narodne novine*, 149/09
117. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, 18/22

118. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, 57/11
119. Zakon o suzbijanju diskriminacije. *Narodne novine*, 112/12
120. Zakon o tržištu rada. *Narodne novine*, 118/18
121. Zubčić, A. (2018). *Uloga nevladinih udruga u borbi s problemom beskućništva: primjer grada Zagreba*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za sociologiju.
122. Yin, K. R. (2007). *Studija slučaja - Dizajn i metode*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.